

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЄРМАК ГАЛИНА ІВАНІВНА

УДК 338.246.02:334.722-049.5](477)

ДИСЕРТАЦІЯ

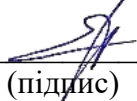
**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

051 Економіка

05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Г.І. Єрмак
(підпис)

Науковий керівник:

Варналій Захарій Степанович,
доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Полтава 2026

АНОТАЦІЯ

Єрмак Г. І. Державна політика формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка (05 Соціальні та поведінкові науки). – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». – Полтава, 2026.

Дисертація присвячена поглибленню теоретичних засад, удосконаленню методичних підходів та обґрунтуванню науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах воєнних загроз, глобальної нестабільності, цифрової трансформації, повоєнного відновлення та євроінтеграційних перетворень. У роботі досліджено взаємозв'язок між регуляторними процесами, інституційним середовищем, інструментами державного впливу, рівнем бізнес-активності та здатністю підприємницького сектору зберігати стійкість, адаптивність і конкурентоспроможність в умовах підвищеної невизначеності.

Уточнено сутнісну характеристику регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу. Обґрунтовано трирівневу структуру регуляторних процесів, що поєднує нормативно-правову, інституційно-організаційну та економіко-управлінську підсистеми. Визначено значення державної політики та розроблено структурно-функціональну модель державної політики у процесах економічного відтворення та забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, яка відображає взаємозв'язок між викликами бізнес-середовища, фазами відтворювального циклу, напрямками державного впливу, відповідними важелями, інструментами реалізації та очікуваними результатами.

На основі системного, інституціонального та безпекоорієнтованого підходів розроблено концептуальні засади архітекtonіки державної політики

формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, що відображають взаємозв'язок цілей, принципів, суб'єктів, об'єктів, рівнів, інструментів та інституційного забезпечення державного впливу. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану змінюється функціональне навантаження національного, регіонального та галузевого рівнів державної політики.

Проведено діагностику безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та воєнних загроз. Удосконалено науково-методичні засади оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу шляхом побудови загального інтегрального індексу на основі поєднання двох аналітичних складових (інституційно-економічного середовища та бізнес-активності й ділових очікувань). Такий підхід дозволив забезпечити комплексність і аналітичну чутливість оцінювання, виявити критичні обмеження державної політики та визначити напрями посилення її впливу на стійкість, адаптивність і економічну безпеку бізнесу в Україні. Систематизовано інструментарій державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні та доведено, що його результативність обмежується фрагментарністю регуляторних рішень, нерівномірним доступом бізнесу до ресурсів, недостатньою координацією між напрямами державної політики, збереженням адміністративних бар'єрів і слабкою інтегрованістю безпекових пріоритетів у систему економічного управління.

Розвинуто науковий підхід до імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, що враховує розмір суб'єкта бізнесу, воєнні ризики, євроінтеграційні вимоги і пріоритети повоєнного відновлення. Обґрунтовано трирівневу систему стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу. Розроблено механізм дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, який передбачає

впровадження диференційованого підходу дерегуляції, що враховує рівень регуляторного навантаження, безпекову значимість галузей для національної економіки та потенціал розвитку бізнесу, а також забезпечує перехід до адаптивної системи державного регулювання, спрямованої на формування та реалізацію стійкого безпекоорієнтованого бізнес-середовища в умовах воєнних викликів, повоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, інституціями підтримки підприємництва, бізнес-об'єднаннями та суб'єктами господарювання при розробленні й реалізації управлінських рішень, спрямованих на удосконалення державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні стратегічних пріоритетів державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу, удосконаленні регуляторного середовища, розробленні заходів дерегуляції, посиленні інституційного захисту бізнесу та формуванні сприятливого безпекоорієнтованого бізнес-середовища.

Ключові слова: економічна безпека, бізнес, державна політика, регіональна політика, економічна політика, безпекоорієнтоване бізнес-середовище, регуляторні процеси, економічна стійкість, трансформації, дерегуляція та підтримка бізнесу, податкове навантаження, національна економіка, повоєнне відновлення, цифровізація, загрози.

ABSTRACT

Yermak H. I. State policy for the formation of a system for ensuring business economic security in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in specialty 051 Economics (05 Social and Behavioral Sciences). – National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». – Poltava, 2026.

The dissertation is devoted to deepening the theoretical foundations, improving methodological approaches, and substantiating scientific and applied recommendations for enhancing state policy for the formation of a system for ensuring business economic security in Ukraine under conditions of military threats, global instability, digital transformation, and European integration changes. The study examines the interrelationship between regulatory processes, the institutional environment, instruments of state influence, the level of business activity, and the capacity of the entrepreneurial sector to maintain resilience, adaptability, and competitiveness under conditions of increased uncertainty.

The essential characteristics of regulatory processes involved in the formation of a system for ensuring business economic security are clarified. A three-level structure of regulatory processes is substantiated, combining the legal and regulatory, institutional and organizational, and economic and managerial subsystems. The significance of state policy is determined, and a structural and functional model of state policy in the processes of economic reproduction and ensuring business resilience in Ukraine is developed. This model reflects the interrelationship between the challenges of the business environment, the phases of the reproduction cycle, the directions of state influence, the relevant levers, implementation instruments, and expected outcomes.

On the basis of systemic and institutional approaches, as well as the concept of economic security studies, the conceptual foundations of the architectonics of state policy for the formation of a system for ensuring business economic security

in Ukraine are developed. This architectonics reflects the interrelationship among the goals, principles, subjects, objects, levels, instruments, and institutional support of state influence. It is substantiated that, under martial law, the functional role of the national, regional, and sectoral levels of state policy changes.

A diagnosis of the security environment for business operations in Ukraine under conditions of global challenges and military threats is carried out. The scientific and methodological foundations for assessing the impact of state policy on the system for ensuring business economic security are improved by constructing a general integral index based on the combination of two analytical components (the institutional and economic environment, and business activity and business expectations). This approach made it possible to ensure the comprehensiveness and analytical sensitivity of the assessment, identify critical limitations of state policy, and determine directions for strengthening its impact on the resilience, adaptability, and economic security of business in Ukraine. The instruments of state policy for the formation of a security-oriented business environment in Ukraine are systematized. It is proved that their effectiveness is limited by the fragmentation of regulatory decisions, unequal access of businesses to resources, insufficient coordination among the areas of state policy, the persistence of administrative barriers, and the weak integration of security priorities into the system of economic governance.

The scientific approach to the implementation of international experience in ensuring business economic security in Ukraine is further developed, which takes into account the size of the business entity, military risks, European integration requirements, and the priorities of post-war recovery. A three-level system of strategic priorities of state policy for the formation of a system for ensuring business economic security is substantiated. A mechanism for deregulation and the formation of a security-oriented business environment in Ukraine is developed. This mechanism provides for the implementation of a differentiated approach to deregulation that takes into account the level of regulatory burden, the security significance of industries for the national economy, and the development potential

of business. It also ensures the transition to an adaptive system of state regulation aimed at forming a resilient security-oriented business environment under the conditions of wartime challenges, post-war recovery, and European integration transformations.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their use by public authorities, local self-government bodies, entrepreneurship support institutions, business associations, and business entities in the development and implementation of managerial decisions aimed at improving state policy for the formation of a system for ensuring business economic security in Ukraine. The research results may be used in defining strategic priorities of state policy in the field of business economic security, improving the regulatory environment, developing deregulation measures, strengthening the institutional protection of business, and forming a favorable security-oriented business environment.

Keywords: economic security, business, state policy, regional policy, proactive economic policy, security-oriented business environment, regulatory processes, economic resilience, transformations, deregulation and business support, tax burden, national economy, post-war recovery, digitalization, threats.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз

1. Horal L., Onyshchenko S., Korniyenko A., Dub S., Yermak H., Hryniv P. Ways in Which TQM, SCM Methods, and Operational Prowess Affect Company Performance. *Studies in Systems, Decision and Control*. 2024. No. 515. P. 405–413. DOI: <https://www.springerprofessional.de/en/ways-in-which-tqm-scm-methods-and-operational-prowess-affect-com/26750540> (Scopus) (1,1 друк. арк.).
Особистий внесок здобувача: обґрунтовано взаємозв'язок між внутрішніми операційними можливостями підприємств, практиками управління якістю, управлінням ланцюгами постачання та результативністю діяльності суб'єктів господарювання в контексті формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні (0,2 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Онищенко С., Ківшик О., Єрмак Г. Деретуляція підприємницької діяльності як базис підтримки та відновлення національної економіки України. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2022. № 4. С. 124–132. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-16> (0,97 друк. арк.).
Особистий внесок здобувача: проаналізовано реалізовані протягом 2022 року заходи підтримки суб'єктів підприємницької діяльності з метою їх адаптації до умов воєнного стану та обґрунтовано стратегічні напрями деретуляції підприємницької діяльності в Україні на засадах ризик-орієнтованого підходу для розвитку саморегулювання бізнесу, що передбачає формування прозорої дозвільної системи та розвиток партнерських відносин суб'єктів господарювання із органами державного регулювання (0,57 друк. арк.).

3. Єрмак Г.І. Регуляторні процеси формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу: концептуальні засади. *Сталий розвиток*

економіки. 2026. № 2 (59). С. 815–821. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-59-110> (0,68 друк. арк.).

4. Єрмак Г.І. Архітектоніка державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2026. № 4 (341). С.7–14. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2026-4-341-7-14> (0,88 друк. арк.).

5. Єрмак Г.І. Економічна безпека бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та загроз. *Актуальні питання економічних наук*. 2026. № 23. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20552655> (0,93 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях

6. Єрмак Г.І. Державна політика формування сприятливого бізнес-середовища в Україні в умовах викликів та загроз. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2-3 березня 2023 р.: Дніпро : ДДАЕУ, 2023. С. 141–143 (291 с.) (0,11 друк. арк.).

7. Єрмак Г.І. Деретуляція бізнес-середовища України в умовах воєнного стану. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 17 травня 2023 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 147–150 (264 с.) (0,14 друк. арк.).

8. Єрмак Г.І., Рябухін Р.А. Державна підтримка суб'єктів підприємництва: світовий досвід. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава: НУПП, 2023. С. 109–110 (149 с.) (0,17 друк. арк.) *Особистий внесок здобувача: проведено аналіз світового досвіду підтримки суб'єктів підприємництва та обґрунтовано можливості його імплементації в Україні* (0,12 друк. арк.).

9. Єрмак Г.І. Методичний підхід до оцінювання ефективності державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Полтава: НУПП імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 109–110 (785 с.) (0,12 друк. арк.).

10. Yermak H.I. The Security Approach to Conducting Business in the Context of Digital Transformation. *Digital Economy and IT: Trends and Perspectives 2024*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 28-29 листопада 2024 року, Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 135–137 (0,17 друк. арк.).

11. Yermak H.I. The importance and role of state policy in the processes of economic reproduction and business in Ukraine. *Відновлення та модернізація економіки України: виклики, пріоритети, практики*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ», 2025. С. 132–134 (226 с.) (0,19 друк. арк.).

12. Єрмак Г.І. Роль державної політики у забезпеченні стійкості бізнесу та відтворенні економіки України. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2025 р. Полтава: НУПП, 2025. С. 269–271 (331 с.) (0,1 друк. арк.).

13. Єрмак Г.І. Фінансування бізнесу в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, 22 травня 2025 р. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. С. 250–252 (378 с.) (0,2 друк. арк.).

14. Єрмак Г.І. Трансформація системи економічної безпеки бізнесу в умовах воєнних загроз та кіберризиків. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій*: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 05 червня 2025 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 170–171 (387 с.) (0,16 друк. арк.).

15. Yermak H. State policy on economic security for business: strategic guidelines. *Hundredth Economic and Legal Discussions: International scientific and practical internet conference*. Series: Social Sciences and Humanities. September 25-26, 2025, Opole, Poland. P. 5–6 (153 p.) (0,11 друк. арк.).

16. Yermak H. Architectonics of state policy to provide economic security of business in Ukraine. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. Полтава: НУПП імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 75–77 (488 с.) (0,14 друк. арк.).

17. Єрмак Г.І. Формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища України в умовах воєнних викликів. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 27 листопада 2025 р.* Полтава: НУПП, 2025. С. 66–67 (217 с.) (0,17 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ.....	26
1.1. Сутнісна характеристика регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу	26
1.2. Державна політика формування стійкості та економічної безпеки бізнесу в процесах економічного відтворення	41
1.3. Архітектоніка державної політики формування системи зміцнення економічної безпеки бізнесу.....	61
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА СИСТЕМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	82
2.1. Діагностика безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та воєнних загроз	82
2.2. Методичні засади оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу	106
2.3. Інструменти державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні.....	125
Висновки до розділу 2	142
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	145
3.1. Імплементация міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в умовах євроінтеграційних процесів в Україні	145

3.2. Обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу	159
3.3. Механізм дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні	176
Висновки до розділу 3	191
ВИСНОВКИ.....	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	227

ВСТУП

Актуальність теми. В останні роки національна економіка України функціонує в шокових умовах, що спричинено поєднанням глобальних і національних викликів, зокрема воєнних дій, структурних деформацій економіки, посилення інтеграційних процесів та прискореної цифровізації. Релокація підприємств, дестабілізація логістичних процесів, втрата частини виробничого потенціалу, скорочення трудового потенціалу внаслідок міграційних процесів та мобілізації, зростання ризиків фінансової нестабільності актуалізують питання зміцнення національної безпеки, зокрема, забезпечення економічної безпеки бізнесу. Адже стабільність функціонування економічних суб'єктів виступає базисом відновлення економіки, збереження людського капіталу та формування конкурентоспроможної моделі розвитку держави.

Незважаючи на наявність окремих інституційних, правових та організаційно-економічних механізмів підтримки підприємництва, державна політика у сфері економічної безпеки бізнесу в Україні характеризується фрагментарністю, недостатньою узгодженістю та обмеженою адаптивністю до шокових умов. Відсутність цілісного підходу до її формування спричиняє низький рівень ефективності реалізації безпекових пріоритетів, розбалансованість між стратегічними та тактичними інструментами впливу, а також недостатню інтегрованість державних, регіональних і корпоративних рівнів управління. Виникає об'єктивна потреба у обґрунтуванні якісно нової моделі державної політики, здатної створити сприятливі умови для розвитку підприємництва та сформуванню стійку систему економічної безпеки бізнесу.

Проблема формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу перебуває у площині інтеграції низки наукових парадигм, зокрема теорії економічної безпекології, державного регулювання економіки, інституціональної економіки. Вагомий внесок у розвиток наукових положень

у цьому напрямі зроблено такими зарубіжними вченими як Д.А. Болдвін, С.М. Волт, К.М. Дент, С. Пельцман, Е. Огус, та вітчизняними науковцями як О. Барановський, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, А. Глушко, А. Дмитренко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Ілляшенко, О. Кириченко, Т. Ковальчук, Г. Козаченко, В. Кулик, В. Мартиненко, В. Мартинюк, М. Мельник, С. Онищенко, С. Пирожков, А. Сухоруков, В. Шлемко та ін. Визнаючи ґрунтовність наявних напрацювань, правомірно наголосити на необхідності формування цілісної, адаптивної та безпекоорієнтованої державної політики з урахуванням воєнного часу та повоєнного відновлення, спрямованої на формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, що обумовлює вибір теми, визначення мети і завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». У межах виконання науково-дослідної теми «Моделювання динаміки соціально-економічного розвитку регіонів України» (номер державної реєстрації 012017101496, 2020-2024 рр.) автором обґрунтовано теоретико-методичні положення щодо формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, систематизовано інструменти державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища та запропоновано механізм дерегуляції з урахуванням безпекових потреб бізнесу в умовах воєнних викликів і євроінтеграційних трансформацій.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо реалізації державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні.

У процесі написання дисертаційної роботи для забезпечення досягнення поставленої мети передбачається виконати наступні завдання:

- розкрити сутнісну характеристику регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу;
- визначити значення та роль державної політики у процесах відтворення економіки та забезпечення стійкості бізнесу в Україні;
- проаналізувати архітектоніку державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні;
- провести діагностику безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та воєнних загроз;
- обґрунтувати методичні засади оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу;
- здійснити аналіз інструментів та визначити особливості реалізації державної політики в напрямку формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні;
- обґрунтувати напрями імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу з урахуванням євроінтеграційних процесів в Україні;
- визначити стратегічні пріоритети державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу;
- розробити механізм дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Предметом дослідження є науково-методичні та прикладні засади дієвої реалізації державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становлять системний та інституціональний підходи, концепція економічної безпекології, використання яких дало змогу дослідити державну політику формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу як складну багаторівневу систему.

Для досягнення мети дисертаційної роботи та вирішення поставлених завдань використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів. Методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та теоретичного узагальнення застосовано для уточнення сутнісної характеристики регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, визначення ролі державної політики у процесах економічного відтворення та забезпечення стійкості підприємницького сектору. Системний і структурно-функціональний методи використано для обґрунтування трирівневої структури регуляторних процесів. Дослідження суб'єктно-об'єктної структури державної політики, характеру взаємодії держави, бізнесу, регуляторних інституцій, бізнес-об'єднань і громадянського суспільства у процесі формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища базувалося на інституціональному підході. Метод класифікації та систематизації використано для групування інструментів державної політики. Дослідження міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу, порівняння практик державної підтримки бізнесу в різних країнах і визначення можливостей їх імплементації в Україні проведено з використанням компаративного аналізу. Статистичні методи збору, обробки й узагальнення інформації використано для діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні. Індикативний метод, метод нормування показників, інтегрального оцінювання та експертного зважування застосовано для розроблення методичного підходу до оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу. PESTEL-аналіз використано для систематизації загроз економічній безпеці бізнесу. З метою обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу на макро-, мезо- та мікрорівнях застосовано метод стратегічного аналізу. Метод моделювання використано для розроблення структурно-функціональної моделі державної політики у процесах економічного відтворення, концептуальної моделі архітекtonіки державної політики формування

системи забезпечення економічної безпеки бізнесу та моделі механізму дерегуляції й формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища. Матричний метод застосовано для обґрунтування диференційованих рішень щодо дерегуляції бізнес-середовища. Для формулювання висновків, науково-практичних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу використано метод логічного узагальнення.

Інформаційну базу наукового дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України з питань економічної безпеки, державного регулювання підприємницької діяльності, дерегуляції; офіційні матеріали Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерства цифрової трансформації України, Національного банку України, Державної регуляторної служби України, Державної служби статистики України. У роботі використано аналітичні матеріали міжнародних організацій та інституцій, зокрема Світового банку, Європейської Комісії, Організації економічного співробітництва та розвитку, а також аналітичні дані міжнародних рейтингових систем. Додатково використано наукові монографії, статті у вітчизняних і зарубіжних фахових виданнях, аналітичні звіти бізнес-асоціацій, експертних центрів і матеріали, що характеризують сучасний стан, проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних засад, удосконаленні методичних підходів та розробленні науково-прикладних рекомендацій щодо державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах воєнних загроз, глобальної нестабільності, цифрової трансформації, повоєнного відновлення та євроінтеграційних перетворень. Найбільш вагомими науковими результатами, що визначають наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у такому:

удосконалено:

– механізм дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, який, на відміну від уніфікованих підходів, орієнтованих переважно на загальне скорочення адміністративного навантаження, передбачає впровадження диференційованої моделі дерегуляції, що ґрунтується на використанні індексу економічної доцільності дерегуляції бізнесу та матриці диференціації управлінських рішень за чотирма траєкторіями державного впливу (стабілізаційна підтримка, пріоритетна дерегуляція, сервісна цифрова лібералізація та регуляторна санація), що дозволяє враховувати рівень регуляторного навантаження, безпекову значимість галузей для національної економіки та потенціал розвитку бізнесу, а також забезпечує перехід до адаптивної моделі державного регулювання, спрямованої на формування стійкого безпекоорієнтованого бізнес-середовища в умовах воєнних викликів, повоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій;

– науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, який, на відміну від фрагментарного аналізу окремих параметрів бізнес-середовища, ґрунтується на формуванні загального інтегрального індексу шляхом поєднання двох взаємопов'язаних аналітичних складових, а саме індикаторів інституційно-економічного середовища, що відображають якість врядування, корупційні загрози, захист прав власності, інноваційну спроможність і логістичну ефективність, та індикаторів бізнес-активності й ділових очікувань, що характеризують реакцію підприємницького сектору на зміну економічних, регуляторних та безпекових умов. Інтеграція зазначених складових у межах загального інтегрального індексу дозволяє здійснювати комплексну діагностику результативності державної політики, її здатності формувати стійке й безпекоорієнтоване бізнес-середовище та виявляти інституційні, регуляторні та ресурсні обмеження розвитку бізнесу;

– теоретичні засади регуляторних процесів формування системи

забезпечення економічної безпеки бізнесу шляхом уточнення їх сутнісної характеристики та обґрунтування трирівневої структури, яка інтегрує нормативно-правову, інституційно-організаційну та економіко-управлінську підсистеми. На відміну від підходів, у яких регуляторні процеси переважно ототожнюються з нормативно-правовим забезпеченням або адміністративним впливом держави, запропонований підхід дозволяє розглядати їх як системно організовану сукупність механізмів, інструментів і процедур, що забезпечують взаємодію державного регулювання, корпоративного управління та ринкової саморегуляції, спрямовану на упорядкування економічної діяльності суб'єктів господарювання, мінімізацію загроз, запобігання деструктивним впливам і формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в умовах воєнних, економічних, регуляторних і цифрових ризиків;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади архітекtonіки державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, які синтезують системний, інституціональний та безпекоорієнтований підходи й відображають взаємозв'язок цілей, принципів, суб'єктів, об'єктів, рівнів, інструментів та інституційного забезпечення державного впливу. На відміну від наявних підходів, у яких державна політика економічної безпеки бізнесу переважно розглядається через окремі регуляторні, фінансові чи організаційні інструменти, запропонована архітекtonіка формує цілісну багаторівневу модель державної політики, орієнтовану на створення безпекоорієнтованого бізнес-середовища, підвищення резильєнтності підприємницького сектору та узгодження національного, регіонального й галузевого рівнів управління в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення;

– науковий підхід до імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, який передбачає диференційоване застосування зарубіжних практик відповідно до воєнних загроз, регіональних диспропорцій, ресурсних обмежень, євроінтеграційних

вимог і пріоритетів повоєнного відновлення, та поєднує релевантні інструменти державної підтримки з безпековими потребами малого (мікрофінансування, спрощення процедур і консультаційний супровід), середнього (модернізація, експортна підтримка, інноваційний розвиток та енергоефективне оновлення) та великого бізнесу (страхування воєнних ризиків, резервне енергозабезпечення, логістична стійкість і захист критичної інфраструктури), і забезпечує підвищення стійкості, адаптивності та відновлювального потенціалу підприємницького сектору України;

– стратегічні пріоритети державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, які, на відміну від існуючих підходів, сформовані на основі поєднання результатів діагностики безпекового середовища, інтегрального оцінювання впливу державної політики та систематизації загроз економічній безпеці бізнесу. Запропонована трирівнева система пріоритетів охоплює макро-, мезо- та мікрорівні, що дозволяє враховувати загальнодержавні безпекові виклики та загрози, регіональні диспропорції, галузеву специфіку та внутрішню управлінську спроможність суб'єктів господарювання, забезпечуючи перехід від фрагментарних і стандартизованих заходів підтримки бізнесу до обґрунтування диференційованих управлінських рішень щодо зміцнення його стійкості, адаптивності та економічної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні теоретичні положення, методичні підходи та висновки дослідження доведені до рівня практичних рекомендацій й можуть бути використані для удосконалення державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Обґрунтовані автором на основі міжнародного досвіду стратегічні напрями формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища з урахуванням євроінтеграційних процесів в Україні враховані підкомітетом з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС) та виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері

європейської інтеграції Комітету Верховної Ради України з питань правової політики при розробці пропозицій, спрямованих на забезпечення відповідності законодавства України праву Європейського Союзу та міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, зокрема щодо удосконалення правового регулювання дозвільної системи у сфері господарської діяльності (довідка від 15 квітня 2026 р. № 105д9/7-2026/82454).

Запропонований автором механізм дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, що передбачає спрощення дозвільних процедур, удосконалення регуляторного середовища, зменшення адміністративного навантаження на бізнес і впровадження прозорих інструментів взаємодії між державою та суб'єктами господарювання, використано в практичній діяльності Полтавської обласної військової адміністрації під час реалізації регіональних ініціатив, спрямованих на стимулювання розвитку підприємництва, оптимізацію регуляторної політики, підвищення інвестиційної привабливості регіону та формування сприятливого бізнес-клімату (довідка від 14 листопада 2025 р. № 9515/1/02-10).

Окремі наукові розробки дисертаційної роботи використано у практичній діяльності суб'єктів бізнесу. Зокрема, у діяльності ПрАТ «ПОЕЗ-КЕРНЕЛ ГРУП» використано наукові положення авторського підходу до систематизації загроз економічній безпеці бізнесу, що сприяло підвищенню рівня своєчасності ідентифікації ризиків зовнішнього середовища та обґрунтованості прийняття управлінських рішень у напрямі зміцнення економічної безпеки. Практичне значення для підприємства мають також положення щодо формування архітектури стійкості бізнесу як багато контурної адаптивної системи. Розроблені пропозиції були використані при вдосконаленні внутрішніх підходів до антикризового планування, підвищенні адаптивності підприємства до зовнішніх шоків, оптимізації реагування на дестабілізаційні чинники та підтриманні достатнього рівня економічної безпеки (довідка додається).

Результати дисертаційного дослідження також були апробовані у практичній діяльності ТОВ «Фірма «Сервістранзит»» в процесі підготовки та обґрунтування управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру, удосконалення механізмів оперативного реагування на зовнішні та внутрішні дестабілізаційні чинники. Сформовані рекомендації автора використовуються ТОВ «Фірма «Сервістранзит»» як аналітична основа для зниження вразливості підприємства до зовнішніх шоків, оптимізацію ресурсного забезпечення, мінімізацію втрат та збереження операційної ефективності в умовах зростаючої економічної та безпекової турбулентності (довідка від 17 березня 2026 р. № 17/03-1).

Наукові розробки, висновки та рекомендації дисертаційної роботи в частині обґрунтування концептуальних засад формування та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу, механізмів її реалізації та адаптації до сучасних інтеграційних процесів і глобальних викликів, визначення ключових факторів впливу державного регулювання на стійкість підприємницької діяльності, використовуються в освітньому процесі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», зокрема при викладанні та під час розробки робочих програм і методичних матеріалів з навчальних дисциплін: «Економіка бізнесу», «Управління економічними ризиками» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, «Економічна безпекологія», «Теорія безпеки соціально-економічних систем», «Державне регулювання економіки в умовах євроінтеграції» для здобувачів третього (наукового) рівня вищої освіти (довідка від 26 лютого 2026 р. № 01-9/728).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням. Сформульовані в ній теоретичні положення, методичні підходи та науково-прикладні результати відображено в опублікованих працях автора. Із наукових публікацій, підготовлених у співавторстві, у дисертації використано лише ті результати, які є особистим науковим доробком автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію й отримали схвальну оцінку на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, у тому числі: VI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці», 2-3 березня 2023 р. (м. Дніпро), VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство», 17 травня 2023 р. (м. Полтава), V Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи», 23 листопада 2023 р. (м. Полтава), Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики», 6 листопада 2024 р. (м. Полтава), Міжнародній науково-практичній конференції «Digital Economy and IT: Trends and Perspectives 2024», 28-29 листопада 2024 р. (м. Полтава), III Міжнародній науково-практичній конференції «Відновлення та модернізація економіки України: виклики, пріоритети, практики», 3 квітня 2025 року (м. Харків), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство», 15 травня 2025 р. (м. Полтава), XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України», 22 травня 2025 р. (м. Київ), III Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій», 5 червня 2025 р. (м. Полтава), International scientific and practical internet conference «Hundredth Economic and Legal Discussions. Series: Social Sciences and Humanities». September 25-26, 2025 (Opole, Poland), II Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики», 7 листопада 2025 р. (м. Полтава), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи», 27 листопада 2025 р. (м. Полтава).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 17 наукових працях, з яких 1 стаття у виданні, що індексується в наукометричній базі даних Scopus, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 12 тез доповідей у матеріалах міжнародних наукових та науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій – 6,34 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,99 друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 259 сторінок комп'ютерного тексту та містить 32 рисунки, 26 таблиць, 9 додатків. Список використаних джерел містить 232 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

1.1. Сутнісна характеристика регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу

Формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки бізнесу є складним багаторівневим процесом, що перебуває під постійним впливом регуляторних механізмів, визначених як на державному, так і на корпоративному рівнях. У сучасних умовах глобальної економічної турбулентності, зростання геополітичних ризиків, цифровізації бізнес-середовища та інституційних трансформацій саме регуляторні процеси виступають ключовим чинником стабілізації та розвитку економічного простору підприємств. Вони формують нормативно-правові, організаційно-управлінські та фінансово-економічні засади, у межах яких бізнес реалізує стратегії захисту своїх інтересів, мінімізації загроз і відновлення стійкості.

Розкриття сутнісної характеристики регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу передбачає, насамперед, з'ясування змісту категорії «економічна безпека бізнесу», оскільки саме вона визначає цільову спрямованість та межі регуляторного впливу. Регуляторні процеси у цьому контексті не можуть розглядатися ізольовано від об'єкта, на який вони спрямовані.

Методологія дослідження економічної безпеки бізнесу ґрунтується на синтезі теоретико-концептуальних положень загальної теорії безпеки, економічної безпекології, інституціональної теорії, теорії ризику та ризик-менеджменту, а також системного і ресурсно-функціонального підходів, що дає змогу розглядати економічну безпеку бізнесу як складну суспільно-економічну категорію, пов'язану із захистом економічних інтересів суб'єктів

господарювання, забезпеченням їхньої стійкості, адаптивності та здатності до розвитку в умовах невизначеності й інституційних трансформацій.

Ретроспективний аналіз наукового дискурсу дозволив виокремити кілька концептуальних підходів до операціоналізації поняття економічної безпеки бізнесу (Додаток А, табл. А.1). Представники захисного підходу, зокрема О. Арєф'єва, М. Зацеркляний, О. Мельников, А. Берлач, М. Небава, Ю. Міронова [1–4], трактують економічну безпеку бізнесу переважно крізь призму захищеності економічних інтересів, ресурсів, потенціалу та діяльності суб'єктів господарювання від реальних і потенційних загроз. Відповідно, дослідження економічної безпеки бізнесу в межах цього підходу реалізуються через обґрунтування економічних інтересів підприємницького сектору, ідентифікацію джерел небезпек і формування механізмів попередження, нейтралізації або мінімізації ризиків і загроз. У межах другого підходу економічна безпека бізнесу розглядається не лише як стан захищеності від загроз, а як умова збереження цілісності, стійкості, ефективності та відтворювальної спроможності бізнесу як соціально-економічної системи. Представники цього підходу, а саме З. Варналій, Т. Васильців, Б. Корецький, О. Ілляшенко, Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко, Б. Іванюк та ін. [5–10], акцентують увагу на здатності суб'єктів господарювання підтримувати безперервність діяльності, адаптуватися до змін зовнішнього середовища, зберігати ресурсний потенціал і забезпечувати розвиток в умовах невизначеності та інституційних трансформацій.

Порівняння наукових підходів до трактування змісту економічної безпеки бізнесу дає підстави стверджувати, що відмінності між позиціями дослідників не мають характеру принципових методологічних суперечностей, а відображають різні аспекти розгляду досліджуваної категорії, специфіку об'єкта аналізу, рівень наукового узагальнення та авторські акценти щодо визначальних ознак безпеки. Багатоваріантність трактувань не заперечує цілісності змісту економічної безпеки бізнесу, а навпаки, підтверджує її складний, міждисциплінарний і динамічний характер. Відповідно, у межах

цього дослідження економічну безпеку бізнесу доцільно розглядати як здатність бізнесу реалізовувати економічні інтереси, зберігати ресурсний і виробничий потенціал, забезпечувати безперервність господарських процесів, підтримувати конкурентоспроможність, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та відновлюватися після кризових впливів. Отже, економічна безпека бізнесу постає водночас і як стан, і як процес, і як системна властивість суб'єктів господарювання.

З позиції системного підходу поняття «економічна безпека бізнесу» не може бути вичерпно розкрито лише через окремі характеристики захищеності, стійкості чи здатності до протидії загрозам. Його зміст набуває теоретико-методологічної цілісності у взаємозв'язку з категорією «система», оскільки забезпечення безпеки передбачає наявність структурованої сукупності суб'єктів, об'єктів, принципів, функцій, інструментів і механізмів впливу, спрямованих на підтримання стабільності, цілісності та розвитку відповідної соціально-економічної системи. Регуляторні процеси, що забезпечують нормативне, інституційне та організаційно-економічне впорядкування взаємодії між державою, бізнесом, ринковими інститутами та іншими учасниками економічних відносин, виступають не лише інструментом державного впливу на підприємницьке середовище, а й системоутворювальним елементом формування та функціонування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Регуляторні процеси у сфері економічної безпеки бізнесу відображають системну взаємодію державних інститутів, фінансових структур, суб'єктів господарювання та громадянського суспільства, що спрямована на підтримання збалансованості між свободою підприємницької діяльності та необхідністю контролю за ризиками, які виникають унаслідок ринкових дисбалансів [11]. Їх сутність полягає у створенні адаптивного механізму узгодження інтересів економічних агентів, у якому превентивні, стимулювальні та обмежувальні інструменти формують комплексну систему управління безпековими процесами.

З теоретико-методологічної точки зору регуляторні процеси визначаються як динамічний компонент інституційного середовища економічної безпеки, що забезпечує формування, трансформацію та реалізацію управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності й життєздатності бізнесу. Саме через регуляторний вплив здійснюється структуризація економічних відносин, формуються правила доступу до ресурсів, визначаються стандарти фінансової прозорості, трудової безпеки, інноваційної діяльності та соціальної відповідальності [12].

Отже, дослідження сутнісних характеристик регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу дозволяє поглибити розуміння механізмів взаємодії держави й бізнесу, визначити критичні параметри ефективності регулювання та окреслити напрями вдосконалення політики економічної безпеки в умовах глобальних викликів і трансформацій національного господарства.

Регуляторні процеси формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу правомірно розглядати як системно організовану сукупність механізмів, інструментів і процедур, спрямованих на упорядкування економічної діяльності суб'єктів господарювання, запобігання деструктивним впливам та створення сприятливих умов для сталого розвитку. Їхня сутність полягає у забезпеченні збалансованої взаємодії державного регулювання, корпоративного управління та ринкових інструментів саморегуляції, що формують адаптивне середовище економічної безпеки [13].

У структурному вимірі регуляторні процеси охоплюють три взаємопов'язані підсистеми, які забезпечують комплексний вплив на стабільність функціонування підприємницьких структур, формування безпечного бізнес-середовища та підвищення стійкості економічних систем до ризиків, а саме нормативно-правову, інституційно-організаційну та економіко-управлінську. Нормативно-правова підсистема визначає правові засади функціонування бізнесу, правила конкуренції, захисту прав власності, податкового навантаження, інвестиційної та антикорупційної політики. Її

стабільність і передбачуваність виступають базовими умовами формування економічної безпеки бізнесу [14]. Інституційно-організаційна підсистема забезпечує узгодження інтересів суб'єктів ринку через державні, галузеві та корпоративні регулятори, створює інститути моніторингу, аудиту, комплаєнсу, антикризового управління. Економіко-управлінська підсистема формує систему фінансових стимулів, податкових преференцій, антикризових інструментів, державних програм підтримки, спрямованих на підвищення стійкості бізнесу до внутрішніх і зовнішніх загроз.

Структуру регуляторних процесів у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу представлено на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Структурно-логічна схема регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу

Джерело: розроблено автором

Нормативно-правова підсистема є базовим елементом регуляторного середовища, оскільки саме вона визначає рамкові умови реалізації господарської діяльності, забезпечує правову визначеність і прогнозованість економічних відносин. Функціональне призначення нормативно-правової підсистеми полягає у створенні прозорих правил для ведення бізнесу, формуванні передбачуваного правового поля, мінімізації правових колізій і підвищенні рівня захисту прав власності. Ефективність підсистеми безпосередньо впливає на інвестиційну привабливість країни, рівень ділової активності та ступінь довіри до державних інститутів. Недосконалість правової бази, фрагментарність регуляторних норм або їх часті зміни призводять до посилення невизначеності, зростання трансакційних витрат і поглиблення ризиків для економічної безпеки підприємств.

Систематизований перелік ключових законодавчих і підзаконних актів України, які входять до нормативно-правової підсистеми регуляторних процесів, в частині господарської, податкової, фінансової, трудової, антикорупційної та конкурентної політики наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Систематизована сукупність законодавчих і підзаконних актів, які становлять основу нормативно-правової підсистеми регуляторних процесів у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу

Сфера нормативно-правового регулювання	Основні законодавчі та підзаконні акти	Значення для формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу
1	2	3
Конституційні засади економічної свободи, права власності та верховенства права	Конституція України [15]	Закріплює базові засади правової держави, гарантії права власності, свободи підприємницької діяльності, рівності суб'єктів права та верховенства права, що формують фундамент нормативно-правового забезпечення економічної безпеки бізнесу.
Правовий статус суб'єктів господарювання та можливість здійснення підприємницької діяльності	Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [16], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [17]	Визначають порядок легалізації суб'єктів господарювання, умови започаткування та здійснення підприємницької діяльності, процедури ліцензування, що впливає на прозорість входу бізнесу на ринок, зниження адміністративних бар'єрів і формування правової визначеності.

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Державна регуляторна політика та дерегуляція господарської діяльності	Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [18], Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [19]	Визначають принципи формування державної регуляторної політики, вимоги до підготовки регуляторних актів, механізми аналізу регуляторного впливу, засади державного нагляду й контролю, що є базовими для зниження регуляторних ризиків, запобігання надмірному адміністративному тиску на бізнес і формування передбачуваного бізнес-середовища.
Конкурентна політика та антимонопольне регулювання	Закон України «Про захист економічної конкуренції» [20], Закон України «Про Антимонопольний комітет України» [21], Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [22]	Визначають правові засади захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму, запобігання антиконкурентним узгодженим діям і недобросовісній конкуренції, що має безпосереднє значення для забезпечення рівних умов ведення бізнесу та захисту підприємницьких інтересів.
Податкова політика та податкове адміністрування	Податковий кодекс України [23]	Встановлює систему податків і зборів, права та обов'язки платників податків, процедури податкового адміністрування, відповідальність за порушення податкового законодавства, що визначає фіскальні умови функціонування бізнесу та рівень податкової безпеки суб'єктів господарювання.
Бюджетно-фінансова політика та державна підтримка бізнесу	Бюджетний кодекс України [24], Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [25]	Визначають засади бюджетного процесу, фінансування державних програм, інструменти підтримки малого і середнього підприємництва, що формує фінансово-економічну основу державної політики зміцнення стійкості бізнесу, особливо в умовах криз, воєнних ризиків і повоєнного відновлення.
Фінансова прозорість, бухгалтерський облік і корпоративне управління	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [26], Закон України «Про акціонерні товариства» [27], Закон України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [28]	Визначають засади ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, функціонування акціонерних товариств, розкриття інформації, фінансового моніторингу, ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників та протидії тіншовим фінансовим операціям, що забезпечує фінансову прозорість і знижує ризики економічній безпеці бізнесу.

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Антикорупційна політика та інституційна доброчесність	Закон України «Про запобігання корупції» [29], Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [30], Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» [31]	Формують нормативно-інституційну основу запобігання, виявлення та протидії корупції, визначають повноваження антикорупційних органів, механізми фінансового контролю та відповідальності, що має важливе значення для зниження корупційних ризиків у взаємодії бізнесу з державою.
Трудові відносини, зайнятість і кадрова безпека бізнесу	Кодекс законів про працю України [32], Закон України «Про оплату праці» [33], Закон України «Про колективні договори і угоди» [34], Закон України «Про зайнятість населення» [35], Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [36]	Регулюють трудові відносини, права й обов'язки працівників і роботодавців, оплату праці, зайнятість, колективно-договірне регулювання та особливості організації праці в умовах воєнного стану, що є важливим для забезпечення кадрової стійкості бізнесу.
Публічні закупівлі та доступ бізнесу до державного замовлення	Закон України «Про публічні закупівлі» [37]	Визначає правові та економічні засади здійснення закупівель для потреб держави й територіальних громад, забезпечує прозорість закупівельних процедур, розвиток конкуренції та запобігання корупції, що створює можливості для участі бізнесу в реалізації державних і відновлювальних програм.
Воєнна безпека, безперервність бізнесу та захист критичної інфраструктури	Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [38], Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [39], Закон України «Про критичну інфраструктуру» [40], Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури» [41]	Визначають правовий режим функціонування держави, бізнесу та критично важливих об'єктів в умовах воєнного стану, встановлюють організаційні засади захисту критичної інфраструктури, що має безпосереднє значення для безперервності підприємницької діяльності, захисту виробничих потужностей, логістики, енергопостачання та ключових економічних процесів.

Джерело: складено автором

Базовими функціями інституційно-організаційної підсистеми є координація дій суб'єктів регулювання, формування комунікаційних каналів між владою та бізнесом, розвиток партнерських механізмів управління

ризиками, а також створення умов для оперативного реагування на кризові ситуації. Ефективна реалізація зазначених функцій забезпечує узгодженість управлінських рішень, мінімізує дублювання функцій повноважень контролюючих органів і створює передумови для інтеграції національної системи безпеки у європейський регуляторний простір.

Інституційно-організаційна підсистема забезпечує функціональну координацію між державою, бізнесом і громадянським суспільством у процесі реалізації політики економічної безпеки [42]. Її основу становлять:

- державні регуляторні органи (міністерства, комісії, служби, агентства), які формують політику економічної безпеки, здійснюють нагляд за дотриманням регуляторних норм і координують діяльність міжгалузевих структур;

- галузеві та професійні об'єднання бізнесу, що виступають посередниками між підприємствами й державою, беруть участь у розробленні нормативних актів, надають консультаційну та методичну підтримку;

- внутрішньо-корпоративні інститути – служби безпеки, комплаєнс-підрозділи, аудиторські департаменти, що відповідають за реалізацію внутрішніх стандартів контролю, управління ризиками та дотримання етичних норм;

- інститути громадянського суспільства, які здійснюють незалежний моніторинг, підвищують прозорість бізнес-процесів і сприяють утвердженню принципів доброчесності.

Деталізована структура інституційно-організаційної підсистеми регуляторних процесів у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні наведена в таблиці 1.2. Представлена структура свідчить про те, що економічна безпека бізнесу не може бути забезпечена виключно адміністративними або фіскальними інструментами, а потребує скоординованої взаємодії держави, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародного середовища.

Таблиця 1.2

Інституційно-організаційна підсистема регуляторних процесів у сфері
забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні

Група інституцій	Ключові суб'єкти інституційно-організаційної підсистеми	Функціональне призначення у системі забезпечення економічної безпеки бізнесу
1	2	3
Державні регуляторні органи		
1. Інституції стратегічного формування та координації державної політики	Кабінет Міністрів України; Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України; Міністерство фінансів України; Міністерство цифрової трансформації України; Рада національної безпеки і оборони України	Формування стратегічних пріоритетів державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу; розроблення програм підтримки підприємництва; координація економічної, бюджетної, фінансової, цифрової, регуляторної та безпекової політики; забезпечення узгодженості державних рішень із завданнями відновлення економіки, європейської інтеграції та підвищення стійкості бізнес-середовища.
2. Регуляторні, фіскальні та фінансово-наглядові інституції	Державна регуляторна служба України; Державна податкова служба України; Державна митна служба України; Національний банк України; Державна служба фінансового моніторингу України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Забезпечення якості регуляторного середовища; реалізація державної регуляторної політики; податкове й митне адміністрування; фінансовий нагляд; підтримання фінансової стабільності; протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; формування умов фінансової прозорості, передбачуваності та зниження транзакційних ризиків для бізнесу.
3. Інституції захисту економічної конкуренції та ринкового середовища	Антимонопольний комітет України; територіальні відділення АМКУ; органи державного ринкового нагляду; Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Захист економічної конкуренції; запобігання монополізації ринків; виявлення та припинення антиконкурентних узгоджених дій; контроль за концентраціями; протидія недобросовісній конкуренції; захист прав споживачів як складова формування добросовісного, прозорого й безпечного бізнес-середовища.
4. Правоохоронні та антикорупційні інституції економічної безпеки	Бюро економічної безпеки України; Національне антикорупційне бюро України; Спеціалізована антикорупційна прокуратура; Національне агентство з питань запобігання корупції; Вищий антикорупційний суд; правоохоронні органи	Виявлення та аналітичне оцінювання ризиків у сфері економіки; протидія кримінальним правопорушенням, що посягають на функціонування економіки; запобігання корупційним проявам у взаємодії бізнесу з державою; зниження тінізації економічних процесів; захист легального бізнесу від корупційного, фіскального та кримінального тиску.

Продовження табл. 1.2

1	2	3
5. Інституції цифрової, кібернетичної та інфраструктурної безпеки бізнесу	Міністерство цифрової трансформації України; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; Національний координаційний центр кібербезпеки; Служба безпеки України; оператори критичної інфраструктури; галузеві регулятори критично важливих секторів	Забезпечення цифрової стійкості бізнес-середовища; розвиток електронних сервісів для бізнесу; захист інформаційних ресурсів; протидія кіберзагрозам; координація заходів із захисту критичної інфраструктури; підтримання безперервності функціонування підприємств у критично важливих секторах економіки.
6. Інституції регіонального та місцевого рівня підтримки економічної безпеки бізнесу	Обласні та районні військові адміністрації; органи місцевого самоврядування; регіональні агенції розвитку; центри підтримки підприємництва; центри зайнятості; місцеві фонди й програми підтримки бізнесу	Забезпечення територіальної стійкості бізнесу; підтримка релокації підприємств; сприяння відновленню пошкодженої інфраструктури; реалізація місцевих програм підтримки підприємництва; координація зайнятості, професійної адаптації та кадрового забезпечення бізнесу; залучення донорської допомоги на місцевому рівні.
Галузеві та професійні бізнес-об'єднання		
7. Інститути представництва, захисту та саморегуляції бізнесу	Федерація роботодавців України; Українська рада бізнесу; Спілка українських підприємців; Європейська Бізнес Асоціація; Американська торговельна палата в Україні; Торгово-промислова палата України; галузеві асоціації, зокрема у сферах ІТ, аграрного бізнесу, енергетики, промисловості та експорту	Представлення інтересів бізнесу у процесі формування державної політики; підготовка пропозицій до законодавчих і регуляторних змін; адвокація дерегуляції, податкової стабільності та захисту прав підприємців; розвиток галузевої саморегуляції; поширення стандартів добросовісного ведення бізнесу; участь у розробленні антикризових рішень.
Внутрішньо-корпоративні інститути		
8. Внутрішньо-корпоративні інститути економічної безпеки бізнесу	Служби економічної безпеки підприємств; комплаєнс-підрозділи; підрозділи внутрішнього аудиту; системи ризик-менеджменту; антикризові комітети; служби інформаційної та кібербезпеки; наглядові ради; комітети з аудиту та управління ризиками	Ідентифікація, оцінювання та мінімізація внутрішніх і зовнішніх ризиків; контроль дотримання корпоративних політик, етичних стандартів і вимог законодавства; запобігання шахрайству, конфлікту інтересів, витоку інформації, фінансовим зловживанням; забезпечення безперервності діяльності, кадрової, фінансової, інформаційної та операційної стійкості бізнесу.

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Інститути громадянського суспільства		
9. Інститути громадянського суспільства та незалежної аналітики	Transparency International Ukraine; Центр протидії корупції; CASE Україна; DiXi Group; Реанімаційний пакет реформ; ГО «Ліга антитрасту»; профільні аналітичні центри, дослідницькі організації та громадські коаліції	Громадський моніторинг державної політики; аналітична експертиза регуляторних рішень; підтримка прозорості, доброчесності, антикорупційних стандартів, конкурентного середовища та енергетичної безпеки; посилення суспільного контролю за діяльністю органів влади; формування доказової бази для вдосконалення політики економічної безпеки бізнесу.
10. Міжнародні інституції та донорські організації підтримки стійкості бізнесу	Світовий банк; Європейський банк реконструкції та розвитку; Міжнародна фінансова корпорація; USAID; UNDP; OECD; міжнародні фінансові організації, донорські програми та фонди відновлення	Фінансова, технічна, експертна й інституційна підтримка реформ; сприяння розвитку малого і середнього бізнесу; підтримка програм відновлення, цифровізації, енергоефективності, експорту, інвестицій, антикорупційної політики та належного врядування; наближення української системи регулювання бізнесу до європейських стандартів.

Джерело: складено автором

Результативність інституційно-організаційної підсистеми залежить не лише від формального розподілу повноважень між окремими органами та організаціями, а й від якості координації, обміну інформацією, рівня довіри між державою й бізнесом, наявності дієвих консультаційних механізмів, цифрових каналів взаємодії та спроможності інституцій до узгодженого реагування на загрози. Взаємозв'язки між чотирма ідентифікованими групами інституцій правомірно представити у вигляді наступної схеми (рис. 1.2).

Взаємозв'язки між основними групами інституцій у системі забезпечення економічної безпеки бізнесу мають багаторівневий та синергетичний характер. Держава виконує провідну координуючу роль, формуючи нормативно-правові рамки, регуляторну політику та інституційну інфраструктуру. Галузеві та професійні бізнес-об'єднання виступають комунікативною ланкою між державними структурами та підприємницьким середовищем, забезпечуючи зворотний зв'язок і участь бізнесу в розробленні рішень.

Рис. 1.2. Матриця інституційно-організаційної підсистеми регуляторних процесів у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні

Джерело: розроблено автором

Внутрішньо-корпоративні інститути імплементують державні й галузеві стандарти у практику корпоративного управління, формуючи систему внутрішнього контролю, аудиту та ризик-менеджменту. Інститути громадянського суспільства здійснюють незалежний моніторинг дотримання регуляторних вимог, підвищують прозорість бізнес-процесів і сприяють утвердженню принципів доброчесності.

Таким чином, зазначені інституційні групи утворюють взаємозалежну мережу, де ефективність системи економічної безпеки визначається рівнем

узгодженості дій, обміну інформацією та спільної відповідальності за сталий розвиток бізнес-середовища.

Економіко-управлінська підсистема виконує роль механізму економічного впливу на поведінку суб'єктів господарювання та виступає ключовим елементом системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, оскільки саме вона безпосередньо впливає на фінансово-економічні результати діяльності підприємств, визначає умови їхньої стійкості, конкурентоспроможності та здатності протидіяти ризикам внутрішнього й зовнішнього середовища. Її складові формують комплекс економічних і управлінських механізмів, які реалізують як державні, так і корпоративні інтереси у сфері безпеки. Функції цієї підсистеми включають регулювання ділової активності через систему економічних стимулів, забезпечення ресурсної стійкості бізнесу, підтримку процесів інноваційного розвитку та інтеграцію безпекових орієнтирів у систему корпоративного управління [43]. Результативність економіко-управлінської підсистеми залежить від здатності держави забезпечити баланс між стимулювальними й контрольними заходами, створювати умови для сприятливого економічного середовища та підтримувати розвиток малого і середнього бізнесу.

До складу цієї підсистеми належать:

- система податкового та фінансового регулювання, що забезпечує справедливий розподіл податкового навантаження, запровадження пільг для інноваційних та експортно орієнтованих підприємств і регулювання кредитно-фінансових потоків;
- державні та корпоративні програми підтримки бізнесу, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності, стимулювання експорту, енергоефективності, цифровізації виробничих процесів;
- інструменти антикризового управління – резервні фонди, програми реструктуризації боргів, системи раннього попередження загроз, що забезпечують фінансову стабільність у періоди турбулентності;
- механізми стратегічного планування та оцінювання ефективності, які

сприяють оптимізації ресурсів, підвищенню прибутковості й розвитку системи корпоративного управління.

Таким чином, обґрунтовані вище підсистеми утворюють інтегровану модель регуляторного середовища, у межах якої правові, організаційні та економічні інструменти взаємодіють у напрямі формування комплексної системи забезпечення економічної безпеки бізнесу. Збалансованість і взаємодоповнюваність нормативно-правової, інституційно-організаційної та економіко-управлінської підсистем є запорукою стійкого функціонування підприємств у середовищі постійних ризиків та глобальних викликів.

Розбудова такої системи передбачає не лише узгодження механізмів регулювання на макро-, мезо- та мікрорівнях, а й створення ефективних каналів інформаційного обміну між державними структурами, бізнесом і громадянським суспільством. Важливою умовою її результативності є наявність дієвих інститутів, здатних адаптувати регуляторні підходи до динаміки зовнішніх і внутрішніх загроз, а також формування системи превентивного управління ризиками. Ключовою детермінантою ефективності регуляторного середовища виступає узгодженість стратегічних цілей державної політики з інтересами суб'єктів господарювання, що забезпечує не лише економічну стабільність, але й підвищення конкурентоспроможності національної економіки. З цієї позиції економічна безпека бізнесу розглядається як елемент ширшої системи національної безпеки, у межах якої зростає роль корпоративної відповідальності, фінансової прозорості та етичних стандартів управління.

Отже, формування інтегрованої моделі регуляторного середовища передбачає комплексне поєднання державного впливу, саморегулювання бізнесу та суспільного контролю, що створює умови для підтримання стійкої економічної рівноваги та підвищення адаптивності підприємств до трансформацій глобального економічного простору.

1.2. Державна політика формування стійкості та економічної безпеки бізнесу в процесах економічного відтворення

В умовах сучасних викликів, зокрема глобальних кризових явищ, військових конфліктів та економічних трансформацій, ефективність державного регулювання стає визначальним чинником у процесах відтворення економіки України [44]. Відтворення економіки, як безперервний процес відновлення та нарощування ресурсного, виробничого і кадрового потенціалу, неможливе без цілеспрямованого державного втручання. Державна політика виступає інституційною основою економічного відтворення, оскільки визначає правила функціонування економічних суб'єктів, забезпечує захист прав власності, підтримує макроекономічну стабільність, створює умови для підприємницької активності, інвестування, зайнятості та розвитку конкурентного середовища.

Державна політика в процесах економічного відтворення виконує системоутворюючу функцію, формуючи умови для стабілізації макроекономічного середовища, стимулювання інвестиційної активності, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності національного виробництва [45]. Її функціональне призначення полягає у формуванні умов для ефективного залучення та відновлення факторів виробництва (праці, капіталу, землі/природних ресурсів, підприємницьких здібностей, знань, технологій та інновацій) у межах відтворювального циклу «виробництво – розподіл – обмін – споживання» [46; 47].

Відтворення економіки в сучасних умовах набуває комплексного характеру, охоплюючи не лише матеріальні, а й інтелектуальні, технологічні та інституційні компоненти розвитку. Основною метою державної політики в процесах економічного відтворення є формування такого макроекономічного та інституційного середовища, яке забезпечує безперервність господарських процесів, стійке зростання ВВП, підвищення зайнятості, розвиток підприємництва, конкурентоспроможність продукції, інвестиційну

привабливість економіки та зростання добробуту населення. У площині забезпечення економічної безпеки бізнесу ця мета конкретизується через створення умов, за яких суб'єкти господарювання здатні зберігати функціональність, виконувати зобов'язання, підтримувати виробничу та фінансову стійкість, адаптуватися до кризових впливів і брати участь у процесах відновлення національної економіки. Чітка, послідовна й передбачувана державна політика у сферах фіскального регулювання, бюджетного фінансування, інвестиційної підтримки, захисту конкуренції, прав власності та контрактних відносин є необхідною передумовою не лише поточного функціонування бізнесу, а й забезпечення його довгострокової стійкості в умовах підвищеної невизначеності.

Важливість забезпечення стійкості бізнесу обумовлена тим, що саме бізнес є тією ланкою економічної системи, через яку державні регуляторні, фінансові, інституційні та антикризові рішення трансформуються у реальні результати економічного розвитку, а саме виробництво товарів і послуг, формування доходів населення, наповнення бюджетів, розвиток територій, модернізацію виробничих потужностей і зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Через підприємницький сектор забезпечується практична реалізація основних фаз відтворювального циклу. Так, на стадії виробництва бізнес створює товари й послуги, формує додану вартість, використовує трудові, матеріальні, фінансові та технологічні ресурси; на стадії розподілу – забезпечує формування доходів працівників, власників капіталу, держави та місцевих бюджетів через систему оплати праці, прибутку, податків і соціальних внесків; на стадії обміну – підтримує функціонування внутрішнього та зовнішнього ринків, логістичних каналів, торговельних мереж і фінансових розрахунків; на стадії споживання – задовольняє потреби населення, держави та інших суб'єктів господарювання, формуючи основу для подальшого попиту й нового циклу виробництва.

В умовах повномасштабної війни в Україні роль державної політики у процесах відтворення економіки та зміцнення стійкості бізнесу зросла (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Структурно-функціональна модель державної політики формування стійкості та економічної безпеки бізнесу в процесах економічного відтворення

Джерело: розроблено автором

Представлена модель відображає логіку державного впливу на процеси економічного відтворення та формування стійкості й економічної безпеки бізнесу через врахування викликів і загроз зовнішнього середовища та взаємозв'язку пріоритетних напрямів державної політики, регуляторних важелів, інструментів реалізації та очікуваних результатів. Концептуальною основою моделі є розуміння того, що забезпечення економічної безпеки бізнесу можливе лише за умови узгодженого впливу держави на всі фази економічного відтворення.

Національна економіка України функціонує в умовах воєнних деструкцій, макроекономічної нестабільності, інвестиційного дефіциту, енергетичних ризиків, логістичних розривів, кадрових втрат, регуляторної невизначеності та цифрових загроз, що зумовлює об'єктивну потребу у формуванні інституційно узгодженої державної політики, спрямованої на стабілізацію економічних процесів, підтримку безперервності господарської діяльності, збереження підприємницького потенціалу та створення умов для відновлення національної економіки.

Регуляторний вплив держави на процеси відтворення економіки реалізується через систему правових, адміністративних, економічних, інституційних, організаційних важелів, практична реалізація яких здійснюється через конкретні інструменти державної політики в рамках визначених пріоритетних напрямів (див. рис. 1.3).

Макроекономічна стабілізація є одним із основних напрямів державної політики формування стійкості та економічної безпеки бізнесу в процесах економічного відтворення в Україні, реалізація якого передбачає проведення виваженої фінансової політики, посилення мобілізації бюджетних доходів, забезпечення стабільного зовнішнього фінансування, підтримання достатнього рівня міжнародних резервів, використання валютних інтервенцій, провадження монетарної політики, спрямованої на стримування інфляції, фінансування дефіциту бюджету без руйнування макрофінансової рівноваги, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів, а також цільову

підтримку малого і середнього бізнесу.

Складність забезпечення макроекономічної стабілізації в Україні полягає в необхідності одночасного фінансування оборонних потреб, соціальних зобов'язань, відновлення інфраструктури та підтримки бізнесу. Високі бюджетні видатки, значний дефіцит державного бюджету, залежність від міжнародної фінансової допомоги, інфляційний тиск і ризику валютної нестабільності обмежують можливості держави щодо широкого застосування стимулюючих інструментів [48]. Унаслідок цього макроекономічна політика в Україні значною мірою зберігає характер політики стримування ризиків, а не повноцінного стимулювання розширеного відтворення. Відповідно, для бізнесу це означає функціонування в умовах підвищеної вартості фінансових ресурсів, обмеженого доступу до довгострокового кредитування, залучення інвестицій і невизначеності щодо майбутніх параметрів податкової та бюджетної політики.

Формування сприятливого бізнес-середовища, як пріоритетний напрям державної політики, охоплює дерегуляцію господарської діяльності, спрощення дозвільних і ліцензійних процедур, захист прав власності та законних інтересів бізнесу, антимонопольне регулювання, судовий і позасудовий захист підприємців, запровадження антикорупційних процедур, розвиток інструментів публічно-приватного діалогу та адаптацію регуляторного середовища до стандартів Європейського Союзу [49; 50].

Одним із найбільш вагомих інструментів цього напрямку є дерегуляція. У 2025 році Уряд реалізував напрацювання Міжвідомчої робочої групи з питань дерегуляції та скасував 205 інструментів державного регулювання бізнесу, а також подав до Верховної Ради України законопроект щодо скасування ще 63 інструментів [51]. Скорочення кількості дозволів, висновків, погоджень чи декларацій зменшує трансакційні витрати, скорочує часові витрати на проходження процедур, мінімізує можливості для корупційного тиску та підвищує передбачуваність взаємодії бізнесу з державою, що сприяє зміцненню стійкості та економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Практичним проявом дерегуляції є цифровізація дозвільно-ліцензійних процедур. Зокрема, сервіс «єДозвіл» забезпечує можливість отримання дозволів і ліцензій онлайн, а у 2025 році через нього було подано понад 17 тисяч заявок на декларацію матеріально-технічної бази, з яких понад 7 тисяч – через застосунок «Дія». Підтверджений економічний ефект завдяки цифровізації перевищив 13 млн грн. [52]. Водночас Уряд удосконалив та автоматизував розгляд скарг підприємців на рішення, дії або бездіяльність органів ліцензування. Такі інструменти мають важливе значення для зниження адміністративного навантаження на бізнес, посилення прозорості процедур і скорочення простору для дискреційного впливу посадових осіб.

Важливою складовою державної політики у напрямку формування сприятливого бізнес-середовища є захист прав власності та законних інтересів підприємців. У сучасних умовах він реалізується не лише через судову систему, а й через позасудові інститути реагування на порушення прав бізнесу. Зокрема, Рада бізнес-омбудсмена виконує функцію незалежного механізму розгляду скарг підприємців щодо недобросовісної поведінки державних органів, органів місцевого самоврядування та державних або підконтрольних державі компаній [53]. Наявність такого інституту є важливою для економічної безпеки бізнесу, оскільки дає змогу оперативніше реагувати на прояви неправомірного адміністративного тиску, податкові спори, затримки з виконанням рішень, проблеми у взаємодії з контролюючими органами та інші порушення законних інтересів суб'єктів господарювання [29]. Згідно з офіційною статистикою Ради бізнес-омбудсмена найбільшою перешкодою для бізнесу є недосконале податкове законодавство (рис. 1.4). У різні роки частка скарг, предметом яких були податкові питання, коливалася в межах 40-69% усіх звернень, досягаючи найвищого рівня у 2022 р. – 69,1%, що пов'язано, в першу чергу, з посиленням фіскальної та адміністративної напруги в умовах початку повномасштабної війни, зміни режимів оподаткування, ускладнення податкового адміністрування [54; 55] та зростання невизначеності у взаємодії бізнесу з контролюючими органами.

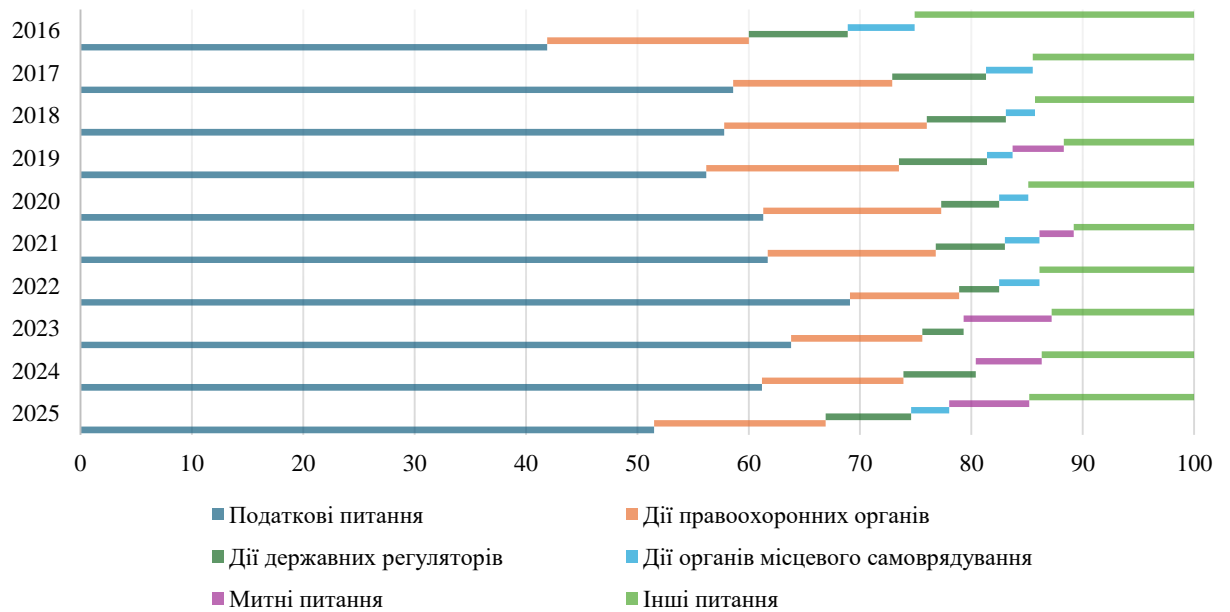

Рис. 1.4. Структура звернень бізнесу до держави протягом 2016-2025 рр., %

Джерело: складено автором за даними Ради бізнес-омбудсмена

З позицій економічного відтворення така структура скарг має принципове значення. Податкові спори, блокування податкових накладних, затримки з відшкодуванням ПДВ, включення до переліків ризикових платників, податкові перевірки та невиконання судових рішень безпосередньо впливають на ліквідність підприємств, оборотний капітал, здатність виконувати контрактні зобов'язання, підтримувати виробничі процеси, здійснювати експортно-імпорتنі операції та планувати інвестиції [56].

Серед основних предметів скарг крім податкових питань виокремлено також дії правоохоронних органів, дії державних регуляторів, митні питання, дії органів місцевого самоврядування та ін.

Вагоме місце в системі формування сприятливого бізнес-середовища в Україні посідають антикорупційні інструменти як невід'ємна частина державної політики. Запровадження механізмів прозорого фінансового контролю, цифрових систем моніторингу та електронного врядування сприяє зменшенню корупційних ризиків та підвищенню довіри з боку як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів [57; 58]. Державна антикорупційна програма на

2023-2025 роки формує комплекс заходів щодо підвищення ефективності системи запобігання та протидії корупції, яка підвищує вартість ведення господарської діяльності, спотворює конкуренцію, знижує інвестиційну привабливість, посилює нерівність доступу до ресурсів і формує додаткові загрози економічній безпеці підприємств [59]. Водночас, на рівні суб'єктів господарювання важливим інструментом є антикорупційні програми юридичних осіб, які Національне агентство з питань запобігання корупції визначає як ключовий елемент антикорупційної комплаєнс-системи та комплекс правил, стандартів і процедур, спрямованих на зменшення впливу корупції на діяльність юридичної особи.

Підтримка економічної конкуренції є ще одним інструментом забезпечення економічної безпеки бізнесу. Конкурентне середовище забезпечує рівні умови доступу до ринків, стримує монополізацію, запобігає змовам у закупівлях, підвищує ефективність розподілу ресурсів і стимулює інноваційну активність бізнесу. Відповідно, діяльність Антимонопольного комітету України охоплює контроль за концентраціями та узгодженими діями, розгляд справ щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції, контроль за державною допомогою, оскарження публічних закупівель і протидію недобросовісній конкуренції.

Водночас, попри поширення цифровізації адміністративних процедур, скасування застарілих регуляторних інструментів, розвиток сервісів для бізнесу, посилення антикорупційного комплаєнсу та наближення регуляторної політики до європейських стандартів, бізнес продовжує стикатися з нестабільністю правил, фрагментарністю регулювання, неоднорідністю правозастосування, високим рівнем дискреції окремих органів влади, корупційними ризиками та недостатньою ефективністю захисту прав власності. Таким чином, забезпечення сприятливого бізнес-середовища має передбачати не лише дерегуляцію та формальне спрощення процедур, а й якісне вдосконалення податкового адміністрування, зменшення дискреційності контролюючих органів, забезпечення виконання судових

рішень, підвищення прозорості митних і регуляторних процедур, розвиток досудових механізмів врегулювання спорів та посилення відповідальності державних органів за порушення прав підприємців. Саме стабільність, передбачуваність і справедливість інституційно-правового середовища визначають рівень довіри бізнесу до держави та здатність підприємницького сектору брати участь у процесах відновлення й розширеного економічного відтворення.

Пріоритетним напрямом державної політики формування стійкості та економічної безпеки в процесах економічного відтворення доцільно визначити фінансово-інвестиційну підтримку. Надання державних субсидій, грантів та пільгових кредитів сприяє відновленню економіки та підтримці малого і середнього бізнесу, особливо в умовах воєнного стану, коли фінансовий стан суб'єктів господарювання погіршився [60]. Значна частина економічних суб'єктів була змушена релокувати бізнес з територій бойових дій, впроваджувати заходи оптимізації витрат, розробляти адаптивні стратегії та змінювати бізнес-процеси, знаходити нові ринки збуту, фінансувати додаткові заходи безпеки (будівництво або облаштування укриттів) тощо. Ці заходи вимагали додаткового фінансування, а доступ до фінансових ресурсів для українського бізнесу став питанням їх виживання у кризових умовах [61].

Традиційними джерелами функціонування суб'єктів господарювання правомірно визначити внутрішні джерела (власний капітал, нерозподілений прибуток, реінвестування прибутку) та банківське кредитування. Втім, в умовах війни, частина економічних суб'єктів опинилася на межі банкрутства. У цьому контексті зросла роль альтернативних джерел фінансування, зокрема державного фінансування, грантової підтримки та краудфандингу.

З початку 2022 року було розроблено та впроваджено ряд державних програм підтримки бізнесу у вигляді пільгових кредитів, грантів, програм фінансової та консультаційної допомоги. Більшість з них спрямована на малий та середній бізнес. З урахуванням цільового спрямування програми державної підтримки доцільно розділити на кілька груп:

- 1) програми, спрямовані на стимулювання попиту на українські товари (компенсації за покупку техніки);
- 2) програми, спрямовані на підтримку реального сектору економіки («Доступні кредити 5-7-9%», гранти для переробних підприємств, індустріальні парки, підтримка проектів зі значними інвестиціями);
- 3) програми, спрямовані на збільшення несировинного експорту (кредитна програма доступного фінансування для експортерів, національні стенди, міжнародна платформа «NAZOVNI») [62].

Впровадження зазначених програм дозволило не лише пом'якшити наслідки економічної деструкції, спричиненої війною в Україні, а й створити базис для відновлення національної економіки в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови. Реалізація державних ініціатив фінансової підтримки бізнесу сприяє зменшенню залежності національної економіки від сировинного експорту, стимулює розвиток виробництва та підвищує конкурентоспроможність української продукції на світових ринках як у поточних умовах воєнного стану, так і в перспективі повоєнного відновлення. Слід відмітити, що у 2025 року на підтримку бізнесу закладено щонайменше 36 млрд грн. Згідно з даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, від початку року підприємствам було видано 7325 пільгових кредитів на загальну суму 23,8 млрд гривень [63].

Крім того, грантові програми «Власна справа» (від 50 тис. до 250 тис. грн, а в певних випадках – до 1 млн грн) [64] показують, що держава безповоротно інвестує в мікробізнес та стимулює створення робочих місць. За даними, з початку дії програми понад 23 000 осіб отримали грант в сумі 5,6 млрд грн. [65]. Це демонструє, що саме фінансова підтримка може бути запорукою успішного запуску або масштабування бізнесу.

Альтернативним джерелом фінансування бізнесу в сучасних умовах виступає краудфандинг. На відміну від державних програм фінансової підтримки, які зазвичай орієнтовані на системне стимулювання певних галузей чи кола економічних суб'єктів, краудфандинг є адресним фінансуванням конкретних підприємницьких ініціатив. Особливого

поширення краудфандинг набув серед ініціаторів соціально орієнтованих проектів, а також суб'єктів господарювання, що перебувають на ранніх етапах становлення, зокрема стартапів. Для зазначених категорій краудфандингове фінансування може виступати не лише як альтернативне джерело акумулювання стартового капіталу, а й як інструмент попередньої верифікації ринкового попиту на інноваційний продукт або послугу в умовах практичного середовища. Компаративний аналіз традиційних та альтернативних джерел фінансування бізнесу представлено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Компаративний аналіз традиційних та альтернативних джерел фінансування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану

Критерій	Банківське кредитування	Державні програми	Краудфандинг
<i>Доступність</i>	Середня (перевага надається підприємствам з надійною кредитною історією та ліквідною заставою)	Середня (обмежена цільовими групами, регіонами, галузями чи умовами конкуренції)	Висока для малих проектів; доступний широкому колу ініціаторів
<i>Швидкість отримання фінансування</i>	Середня (від кількох тижнів до кількох місяців)	Низька (1-6 місяців)	Висока (залежно від швидкості збору, втім зазвичай 30-60 днів)
<i>Сума фінансування</i>	Висока (залежить від фінансового стану позичальника, до 100 млн грн)	Середня (залежить від програми, до 8 млн грн)	Низька (до 5 млн грн)
<i>Вартість залучення</i>	Висока (16-20% річних)	Низька або відсутня (до 9%)	Відносно низька: комісії платформ, витрати на промоцію
<i>Вимоги до застави</i>	Високі (майнове або фінансове забезпечення)	Низькі (часто відсутні або пом'якшені)	Відсутні
<i>Термін фінансування</i>	Середній або довгостроковий (1-10 років)	Середній (зазвичай до 3 років)	Короткостроковий або до завершення проекту
<i>Вплив на управління</i>	Відсутній	Мінімальний або відсутній, але можливі звітні зобов'язання	Може бути частковий (у разі інвестиційного краудфандингу – передача частки в бізнесі)

Джерело: складено автором на основі [62; 66]

Зазначені джерела фінансування бізнесу мають переваги та обмеження, які варто враховувати залежно від масштабів діяльності підприємства, його фінансових потреб і стратегічних цілей. Банківське кредитування є найбільш придатним для зрілих підприємств із надійною фінансовою історією, що потребують значних обсягів капіталу. Державні програми фінансування, хоча і супроводжуються високими вимогами до звітності, можуть бути ефективним інструментом підтримки малого та середнього бізнесу завдяки нижчій вартості капіталу. Водночас краудфандинг вирізняється високою доступністю та низькими бар'єрами для входу, що робить його привабливим джерелом стартового фінансування, зокрема для інноваційних і соціально значущих проєктів.

У кризові періоди (включно з воєнними) держава мусить оперативно реагувати на виклики та бути спроможною виділяти екстрені гранти, впроваджувати моделі компенсацій втрат, імпорتنі пільги, фінансові гарантії. Наприклад, «ЄРобота/«Власна справа» доповнено компонентом для ветеранів із грантами до 1 млн грн. [67].

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває інфраструктурне та енергетичне відновлення як напрям державної політики в процесах економічного відтворення та забезпечення стійкості бізнесу. Систематичні атаки на енергетичну інфраструктуру призводять до перебоїв електропостачання, зростання витрат бізнесу на резервну генерацію, накопичувані енергії, паливо, енергоефективні технології та дублювання критичних виробничих процесів. Відповідно, енергетична стійкість перестає бути виключно галузевим питанням і перетворюється на один із базових чинників економічної безпеки бізнесу.

Варто відмітити значення міжнародних інституцій у підтримці інфраструктурного та енергетичного відновлення. Так, за даними Європейського банку реконструкції та розвитку, у 2025 році було виділено рекордне фінансування обсягом 2,9 млрд євро. При цьому енергетична безпека становила понад 1,2 млрд євро фінансування ЄБРР в Україні. З початку

повномасштабної війни до кінця 2025 року ЄБРР загалом спрямував в Україну понад 9,1 млрд євро, в тому числі на підтримку енергетики, інфраструктури та приватного сектору [68; 69].

Держава, місцеві органи влади, енергетичні компанії та міжнародні партнери часто змушені спрямовувати ресурси на ліквідацію наслідків атак, аварійне відновлення об'єктів, заміну пошкодженого обладнання та підтримання мінімальної функціональності систем. Такий підхід є необхідним у короткостроковій перспективі, однак він не завжди створює достатні передумови для випереджального формування енергетичної, логістичної та виробничої стійкості бізнесу. У результаті значна частина навантаження перекладається на підприємства, які змушені самостійно інвестувати у генератори, сонячні електростанції, акумуляторні системи, альтернативні маршрути постачання, страхування, резервні склади, дублювання цифрових систем і плани безперервності діяльності.

Саме тому інструменти інфраструктурного та енергетичного відновлення мають бути переорієнтовані від простого відновлення зруйнованого до формування нової моделі стійкої інфраструктури для бізнесу. Така модель має передбачати децентралізацію енергопостачання, розвиток розподіленої генерації, підтримку локальних енергетичних рішень для підприємств і громад, стимулювання енергоефективності, створення мікромереж, модернізацію систем зберігання енергії, просторову диверсифікацію виробництва, розвиток індустріальних парків із резервним енергетичним забезпеченням, логістичну диверсифікацію, цифровий моніторинг критичних інфраструктурних ризиків, що дозволить зменшити залежність бізнесу від централізованих і вразливих інфраструктурних вузлів, підвищити адаптивність підприємств до воєнних і техногенних загроз та сформувати передумови для розширеного економічного відтворення.

Важливим напрямом є підтримка зайнятості, збереження людського капіталу та відтворення кадрового потенціалу. Відповідно до даних Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України частка

безробітних у 2000 році становила 2,4% у загальній кількості населення, тоді як у 2022 році – 0,45%. У 2025 році рівень безробіття знизився до 88,3 тис. осіб (рис. 1.5). Водночас така динаміка не може бути однозначно інтерпретована як свідчення сталого поліпшення ситуації на ринку праці або позитивного трудового відтворення. В умовах війни скорочення кількості зареєстрованих безробітних значною мірою може бути зумовлене зменшенням чисельності економічно активного населення, виїздом частини працездатних осіб за кордон, мобілізацією, переходом у неформальну зайнятість, територіальними обмеженнями статистичного обліку та зниженням рівня звернень громадян до державної служби зайнятості.

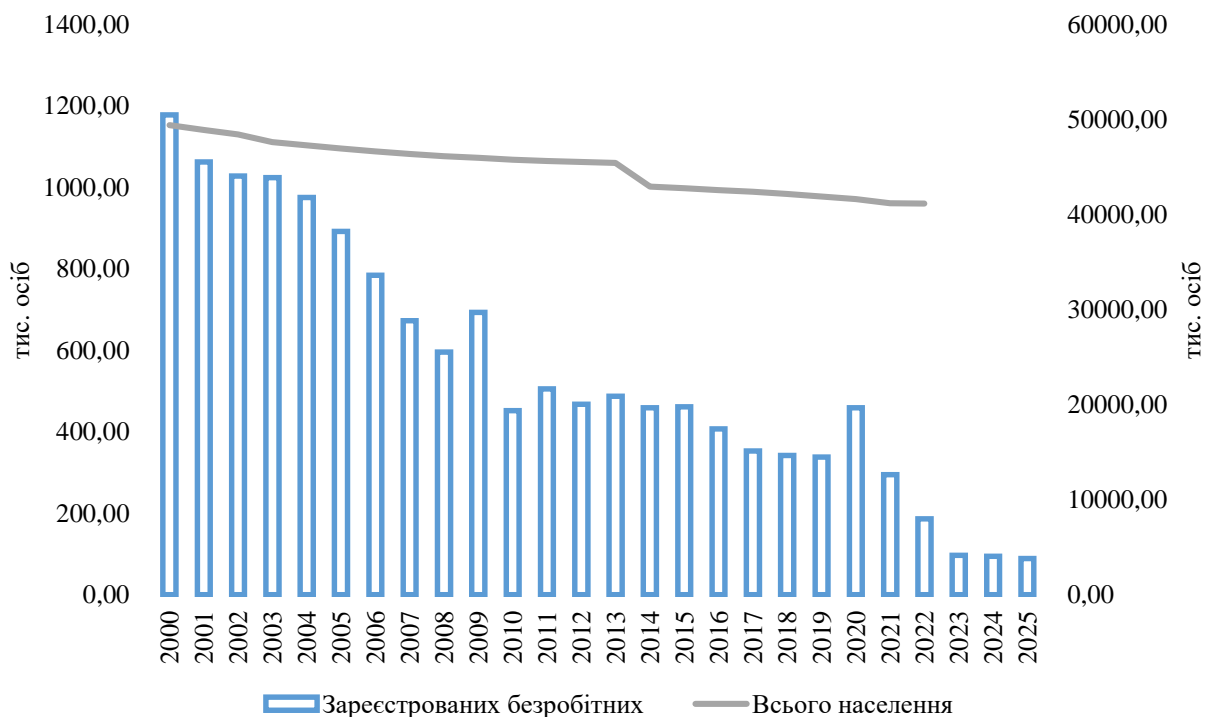

Рис. 1.5. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні з 2000 по 2025 роки*

*Офіційні дані про загальну кількість населення України у 2023-2025 роках відсутні
Джерело: складено автором за даними [70]

В цілому, в умовах війни в Україні кадрова проблема набула системного характеру через мобілізацію, зовнішню міграцію, внутрішнє переміщення населення, втрату кваліфікованих працівників, регіональні диспропорції

ринку праці та невідповідність між професійною структурою пропозиції робочої сили й фактичними потребами роботодавців. Дані Національного інституту стратегічних досліджень засвідчують, що у 2024-2025 рр. дефіцит кадрів відчували близько 60-75 % роботодавців, а ринок праці України, попри поступове відновлення, залишається структурно деформованим через війну, міграційні процеси, зміну географії зайнятості та посилення професійно-кваліфікаційних диспропорцій [71].

Основними інструментами підтримки зайнятості, збереження людського капіталу та відтворення кадрового потенціалу правомірно визначити програми перекваліфікації, підтримки релокованих працівників, ваучери на навчання, стимулювання повернення кадрів, професійну адаптацію ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та інших груп, які потребують інтеграції або повернення на ринок праці. Зокрема, Державна служба зайнятості реалізує програму ваучерів на навчання, яка дозволяє окремим категоріям громадян пройти професійне навчання або підвищення кваліфікації, а максимальна сума ваучера становить 33 280 грн [72]. Крім того, перелік професій і спеціальностей, за якими може бути виданий ваучер, оновлюється, що свідчить про адаптацію державних інструментів навчання до актуальних потреб ринку праці.

З позицій економічної безпеки бізнесу зазначені інструменти мають розглядатися не лише як складова соціальної політики, а як механізм підтримання відтворення трудового потенціалу підприємницького сектору. Якщо підприємство не має доступу до необхідної робочої сили, воно втрачає здатність підтримувати виробничий процес, виконувати замовлення, забезпечувати якість продукції, освоювати нові технології, інвестувати в розвиток і брати участь у відновленні економіки. Тому кадрова складова – визначальною передумовою підвищення економічної безпеки бізнесу.

Водночас невирішеною залишається проблема недостатньої узгодженості між освітніми програмами, потребами роботодавців, регіональними ринками праці та цільовими програмами підтримки ветеранів,

внутрішньо переміщених осіб, жінок, осіб старшого віку й молоді. У цьому контексті державні інструменти підтримки зайнятості потребують більшої прив'язки до галузевих пріоритетів відновлення, а саме: будівництва, енергетики, переробної промисловості, логістики, ІТ, агропромислового сектору та оборонно-промислового комплексу. Саме орієнтація політики зайнятості на реальні потреби відтворення виробничого потенціалу дасть змогу перетворити її з переважно соціального інструменту на складову державної політики забезпечення стійкості бізнесу та економічної безпеки України.

Інноваційно-технологічна модернізація у системі державної політики забезпечення стійкості бізнесу розглядається як напрям, що поєднує цифровізацію, інноваційну підтримку, розвиток технологічних компетентностей, кіберстійкість і модернізацію виробничих процесів. Її результативність визначатиметься спроможністю держави не лише розширювати перелік електронних сервісів, а й формувати цілісну екосистему цифрової трансформації бізнесу, у якій цифрові інструменти будуть пов'язані з фінансуванням, навчанням, інноваціями, експортом, безпекою даних і потребами повоєнного відновлення національної економіки [73; 74]. Успішним прикладом є розвиток платформи Diia.Business, яка поєднує державні сервіси з консалтинговою підтримкою підприємців.

Особливе значення для України має цифровізація саме державних сервісів, яка стала одним із чинників інституційної стійкості в умовах війни [75], зокрема завдяки запуску сучасних сервісів публічних послуг напередодні повномасштабного вторгнення, що відіграло важливу роль у підтримці функціонування держави та національної економіки [76]. Згідно зі Стратегією відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року використання цифрових інструментів знижує транзакційні витрати, спрощує доступ бізнесу до державних послуг, забезпечує швидший обмін інформацією, підвищує прозорість регуляторних процедур і створює передумови для інтеграції підприємств у сучасні виробничі, фінансові та логістичні ланцюги [77]. Водночас цифровізація

посилює залежність бізнесу від кіберстійкості, стабільного доступу до інтернету, захисту персональних і комерційних даних, цифрових компетентностей працівників та інвестицій у відповідну інфраструктуру.

Невирішеною залишається проблема цифрового розриву між великими компаніями та малим бізнесом, між центральними й периферійними регіонами, а також між підприємствами, які вже інтегровані в цифрові ланцюги створення вартості, і тими, що використовують цифрові технології лише на базовому рівні. Додатковою проблемою є недостатня інтеграція цифрових сервісів підтримки бізнесу з аналітикою ризиків, кредитними й грантовими програмами, експортною підтримкою, інструментами кіберзахисту та механізмами оцінювання цифрової зрілості підприємств. Унаслідок цього цифровізація поки що не повною мірою виконує функцію системного каталізатора інноваційно-технологічної модернізації бізнесу.

Антикризове управління та економічна безпека бізнесу як напрям державної політики безпосередньо пов'язані із воєнними реаліями. Головними інструментами реалізації цього напрямку доцільно визначити релокацію підприємств, програми безперервності діяльності, захист критичних процесів, компенсаційні механізми, ризик-менеджмент і кризову координація. Зокрема, варто відмітити державну програму релокації підприємств, яка передбачає допомогу бізнесу з переміщенням виробничих потужностей із небезпечних регіонів до безпечніших областей, здебільшого до Львівської, Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської, Хмельницької та Тернопільської областей [78]. Показник релокацій доцільно розглядати як індикатор адаптаційної поведінки бізнесу в умовах воєнних та інфраструктурних ризиків.

Динаміка кількості релокацій бізнесу у 2021-2025 рр. (рис. 1.6) відображає високу чутливість підприємницького сектору до безпекових, інфраструктурних і логістичних ризиків. Після різкого скорочення показника у 2022 р. до 1971 релокації, що було зумовлено шокним впливом початку повномасштабної війни та невизначеністю умов ведення бізнесу, у 2023 р. спостерігалось його відновлення до 14136 одиниць. У 2024-2025 рр. кількість

релокацій залишалася нижчою за довоєнний рівень 2021 р., однак значення 11669 та 12920 одиниць відповідно свідчать, що релокація стала важливим інструментом забезпечення безперервності господарської діяльності та просторової адаптації бізнесу в умовах воєнного стану.

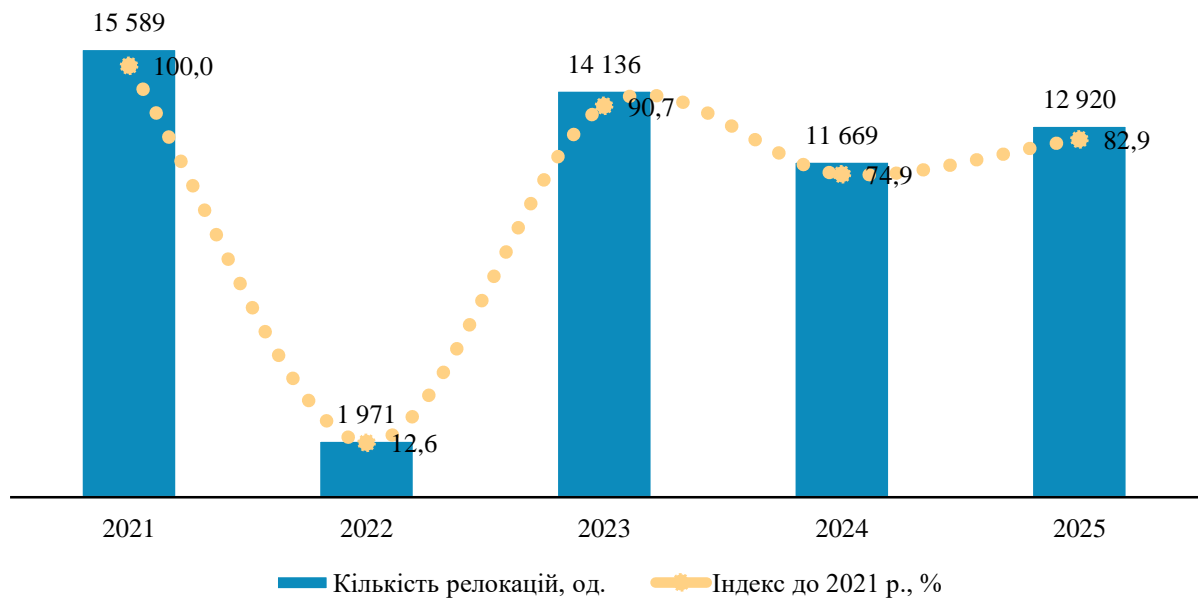

Рис. 1.6. Динаміка кількості релокацій бізнесу у 2021-2025 рр.

Джерело: складено автором за даними [78]

Втім релокація не вирішує всіх проблем стійкості бізнесу. Після переміщення підприємства стикаються з дефіцитом приміщень, нестачею персоналу, новими логістичними витратами, необхідністю відновлення клієнтських зв'язків, адаптацією до місцевих ринків і потребою в додатковому фінансуванні. Тому антикризові інструменти мають бути не разовими, а комплексними: релокація повинна супроводжуватися доступом до кредитування, компенсаціями витрат, підтримкою працівників, енергетичними рішеннями, інтеграцією у місцеві ланцюги постачання та участю громад у прийнятті економічних рішень.

Стратегічним напрямом державної політики, що визначає довгострокову траєкторію відтворення української економіки, модернізації бізнес-середовища та інтеграції підприємницького сектору до європейського

економічного простору є євроінтеграційна адаптація. Її зміст не обмежується формальним наближенням законодавства до норм ЄС, а охоплює глибшу трансформацію інституційного, регуляторного, інвестиційного, торговельного та управлінського середовища функціонування бізнесу. Основними інструментами цього напрямку є гармонізація національного законодавства з правом ЄС, імплементація *acquis communautaire*, адаптація технічного регулювання, розвиток системи сертифікації та оцінки відповідності, експортна підтримка, доступ до програм ЄС, впровадження європейських стандартів корпоративного управління, прозорості, звітності, екологічної відповідальності та розвиток інституційної спроможності органів влади.

Важливою складовою цього напрямку є програма Європейського Союзу *Ukraine Facility* обсягом 50 млрд. євро на 2024-2027 рр., спрямована на підтримку макрофінансової стабільності України, фінансування пріоритетних потреб держави, стимулювання інвестицій та технічну підтримку реформ. Структура *Ukraine Facility* поєднує бюджетну підтримку, інвестиційний компонент і допомогу у наближенні України до членства в ЄС, що дає підстави розглядати цей інструмент не лише як джерело зовнішнього фінансування, а як механізм інституційної модернізації економіки та прискорення євроінтеграційних перетворень [79].

Для українського бізнесу євроінтеграція відкриває можливості доступу до нових ринків, фінансових інструментів, програм підтримки, технологічних партнерств і стандартів управління, але водночас формує й додаткові вимоги, пов'язані із сертифікацією продукції, технічним регулюванням, безпечністю та якістю товарів, екологічними стандартами, енергоефективністю, корпоративною звітністю, належною обачністю ланцюгів постачання та прозорістю ведення бізнесу. У короткостроковому періоді це може підвищувати витрати підприємств, оскільки адаптація до стандартів ЄС потребує фінансових ресурсів, кваліфікованих кадрів, інституційного супроводу, консультаційної підтримки та часу.

Крім того, спроможність українських підприємств до євроінтеграції є різною. Великі компанії, як правило, мають більше ресурсів для сертифікації, модернізації виробництва, впровадження стандартів звітності, екологічного менеджменту та корпоративного управління. Натомість малі й середні підприємства, значна частина яких в умовах війни працює в режимі виживання, часто не мають достатнього фінансового, кадрового й організаційного потенціалу для швидкого виконання європейських вимог. За відсутності адресної підтримки це може посилити розрив між великим бізнесом і малими та середніми підприємствами (МСП), обмежити участь малих підприємств у європейських ланцюгах створення вартості та знизити інклюзивність економічного відновлення.

Отже, військове вторгнення РФ на територію суверенної України актуалізувало проблематику забезпечення ефективної державної політики в контексті підтримки безперебійного функціонування бізнесу та економіки в цілому в умовах війни. Традиційні виклики для великих підприємств зазвичай пов'язані з обмеженим доступом до нових ринків та іноземного капіталу. Для малого та середнього бізнесу характерними проблемами є діяльність корумпованих державних інституцій та високий рівень податкового навантаження, зокрема в аспекті адміністративних бар'єрів. Бар'єрами в діяльності як великих, так і малих та середніх підприємств є недосконалі судова система, недостатній захист прав власності, а також дефіцит кваліфікованих кадрів. В умовах війни до перерахованих проблем додаються нові виклики, а саме руйнування інфраструктури, зменшення попиту на продукцію та послуги, нестача фінансування оборотного капіталу, а також значні труднощі в організації логістичних процесів.

Таким чином, державна політика є визначальним чинником у процесах відтворення економіки та ведення бізнесу в Україні, особливо в умовах нестабільності. Рівень ефективності провадження державної політики безпосередньо залежить від збалансованого поєднання регуляторних заходів щодо підтримки підприємництва, боротьби з корупцією та інтеграції у світові

економічні процеси. Врахування цих факторів дозволить створити стабільне середовище для економічного розвитку країни. Системна, послідовна та інклюзивна державна політика може стати рушієм повоєнного відновлення національної економіки, забезпечити формування стійкого та конкурентоспроможного бізнес-середовища, здатного адаптуватися до нестабільних умов зовнішнього середовища.

1.3. Архітектоніка державної політики формування системи зміцнення економічної безпеки бізнесу

Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується зростанням рівня невизначеності, що зумовлено поєднанням воєнних, макроекономічних, інституційних, демографічних, енергетичних, логістичних і цифрових викликів. Повномасштабна війна істотно змінила умови функціонування підприємницького сектору, посиливши вразливість бізнесу через руйнування виробничої та критичної інфраструктури, порушення ланцюгів постачання, втрати ринків збуту, обмеження доступу до фінансових ресурсів, кадрового дефіциту та зростання операційних ризиків. За таких умов економічна безпека бізнесу, як передумова збереження економічного потенціалу держави, забезпечення безперервності відтворювальних процесів і формування основ повоєнного відновлення, набуває пріоритетного значення.

Поглиблення воєнних і глобальних ризиків засвідчило, що традиційні підходи до державного регулювання підприємницької діяльності не повною мірою відповідають вимогам сучасного безпекового середовища. Наявна система державного впливу на підприємницький сектор залишається недостатньо цілісною, оскільки окремі інструменти підтримки, дерегуляції, цифровізації, фінансування, релокації та антикризового реагування часто реалізуються фрагментарно, без належної координації між стратегічними

цілями, інституційними можливостями та реальними безпековими потребами бізнесу. Забезпечення економічної безпеки бізнесу потребує переходу від ситуативного реагування на кризові явища до формування системної, проактивної та адаптивної державної політики [80]. Відповідно, актуалізується потреба у науковому обґрунтуванні архітекtonіки державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, що дозволить визначити логіку взаємодії цілей, принципів, суб'єктів, об'єктів, рівнів, механізмів та інструментів державного впливу, спрямованих на створення безпекоорієнтованого бізнес-середовища.

Архітекtonіка державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу є комплексною багаторівневою структурою, що визначає принципи побудови, внутрішню організацію та взаємозв'язки між елементами системи державного регулювання у сфері захисту економічних інтересів підприємницького сектору [81]. Цей концепт базується на міждисциплінарному підході, що поєднує теоретичні напрацювання інституціоналізму, системного аналізу та неоліберальної теорії держави.

Термін «архітекtonіка» (від грецького - будівельне мистецтво) з позиції державної політики означає не просто структуру, а внутрішню закономірність побудови цілісної системи, де кожен елемент має своє функціональне призначення та органічно взаємодіє з іншими компонентами. У науковому дискурсі архітекtonіка державної політики розглядається як «сукупність принципів, методів та інструментів, що визначають внутрішню будову та зовнішні взаємозв'язки системи державного управління певною сферою суспільних відносин» [82; 83]. У контексті економічної безпеки бізнесу архітекtonіка державної політики набуває особливого значення, забезпечуючи одночасно захист суб'єктів господарювання та створюючи сприятливе середовище для їх довгострокового розвитку.

Методологічною основою розуміння архітекtonіки державної політики є системний, інституціональний та безпекоорієнтовний підходи. Системний підхід розглядає державну політику з точки зору її внутрішньої структури,

функціональних зв'язків між елементами, а також взаємодії системи з зовнішнім середовищем. У рамках цього підходу державна політика розуміється не як спонтанна множина окремих рішень, а як взаємопов'язана сукупність суб'єктів, об'єктів, принципів, механізмів та інструментів, об'єднаних спільною метою – забезпеченням економічної безпеки підприємницького сектору.

Інституціональний підхід до архітекtonіки державної політики акцентує увагу на ролі формальних та неформальних інститутів у формуванні та реалізації політичних рішень [84]. Як зазначає О.С. Власюк у фундаментальній праці «Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики», інституціональне середовище сфери безпеки є основою формування її структури, а компоненти інституціонального середовища відображають найважливіші напрями процесів інституціоналізації у цій сфері [85].

Неоінституціональна теорія, що набула розвитку з 1970-х років, акцентує увагу на тому, як формальні та неформальні правила й норми, а також внутрішні та зовнішні чинники впливають на поведінку політичних та економічних акторів [86; 87]. Відповідно до цього підходу, архітекtonіка державної політики має включати механізми, що забезпечують ефективну взаємодію між державою та бізнесом, враховуючи при цьому як раціональний вибір економічних агентів, так і історично сформовані інституціональні обмеження.

Неоліберальна теорія держави, що сформувалася у другій половині ХХ століття, постулює необхідність обмеження ролі держави в економіці при одночасному забезпеченні нею базових функцій щодо захисту прав власності, підтримання конкуренції та забезпечення стабільності економічного середовища [88; 89]. У контексті економічної безпеки бізнесу це означає, що архітекtonіка державної політики повинна базуватися на принципі субсидіарності, за якого держава втручається у господарську діяльність лише тоді, коли ринкові механізми не спроможні ефективно вирішити певні

проблеми.

Безпекоорієнтований підхід формує концептуальну основу дослідження економічної безпеки як складної багаторівневої системи. У межах цього підходу економічна безпека розглядається не лише як стан захищеності, а як динамічна характеристика функціонування економічних систем, що відображає їх здатність протистояти загрозам, адаптуватися до змін та забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі [90–92]. Відповідно, державна політика у сфері економічної безпеки бізнесу набуває рис адаптивної системи, здатної до саморегуляції через механізми зворотного зв'язку та взаємодію різних рівнів управління [93].

Таким чином, архітекtonіку державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу можна визначити як комплексну багаторівневу систему принципів, механізмів, інструментів та інституціональних утворень, що забезпечують захист економічних інтересів підприємницького сектору, сприяють його стійкому розвитку та адаптації до змінюваних внутрішніх і зовнішніх умов, базуючись на збалансованому поєднанні ринкових механізмів саморегулювання та державного втручання відповідно до принципів інституціоналізму, системності та концепції економічної безпекології.

Архітекtonіка державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу характеризується багаторівневою структурою й відображає ієрархію та взаємозв'язки між різними рівнями прийняття і реалізації регуляторних заходів. Виділення окремих рівнів дозволяє чітко розмежувати повноваження, відповідальність, а також інструментарій кожного рівня управління, що є критично важливим для ефективного функціонування системи економічної безпеки.

Структурно-функціональну архітекtonіку державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу, яка базується на узгодженні стратегічної мети, принципів, суб'єктного складу, інституційного забезпечення та рівнів реалізації представлено на рисунку 1.7.

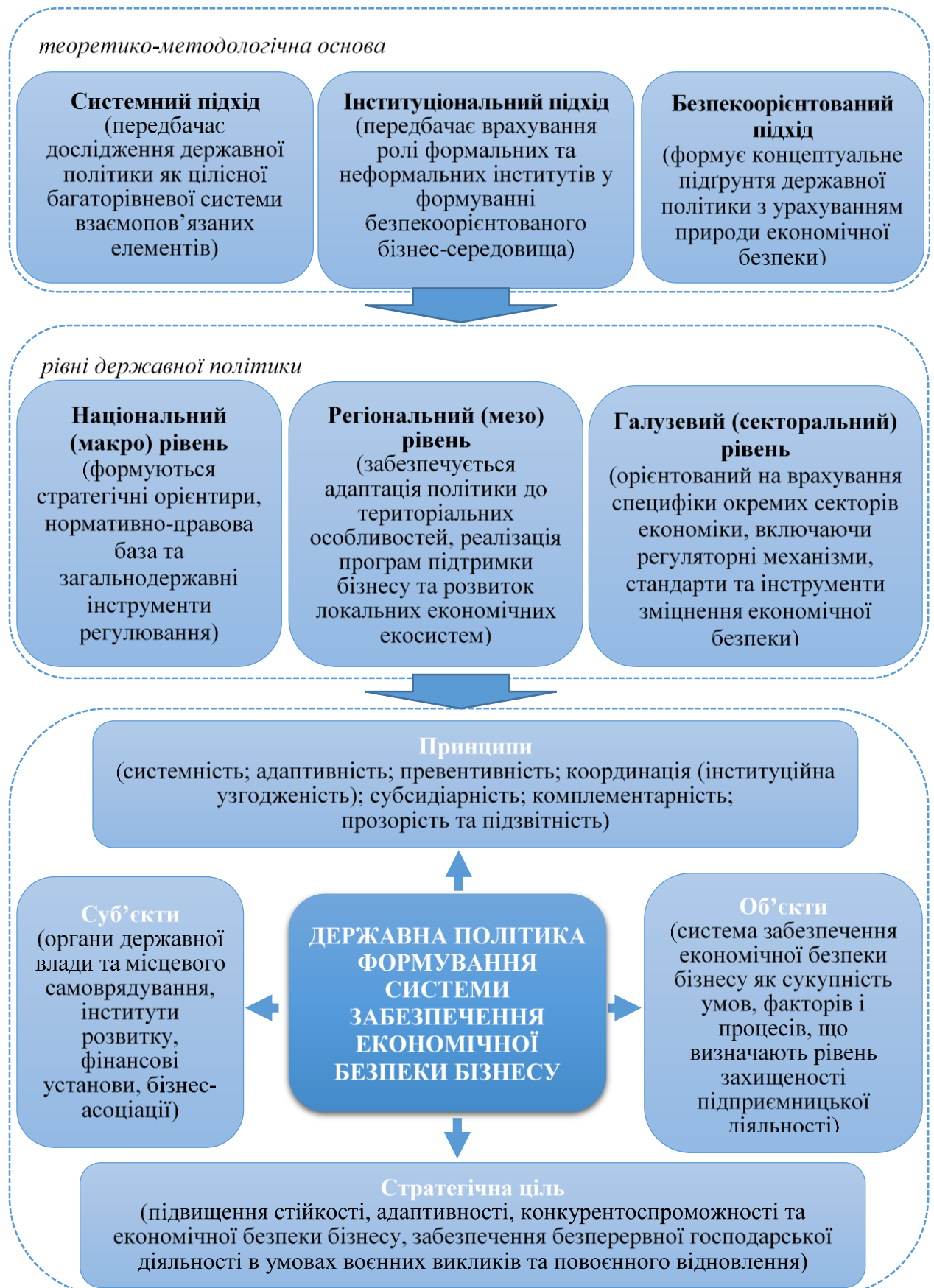

Рис. 1.7. Архітектура державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу (суб'єктно-об'єктний підхід)

Джерело: розроблено автором

Національний (макро) рівень державної політики є найвищим у ієрархії та визначає стратегічні цілі, пріоритети та основні напрями державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу. На цьому рівні формуються фундаментальні принципи та засади державної політики, що закріплюються у основних стратегічних документах та нормативно-правових актах.

Основним стратегічним документом національного рівня є Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року [94], яка визначає концептуальні засади забезпечення стійкого функціонування національної економіки. Стратегією узгоджено та нормативно закріплено такі базові категорії як економічна безпека, економічний суверенітет, економічна стійкість та національні економічні інтереси, що створює підґрунтя для формування цілісної й внутрішньо узгодженої державної політики. Важливою концептуальною особливістю Стратегії є розмежування державної політики у сфері економічної безпеки на два взаємопов'язані вектори – напрям розвитку та безпековий напрям. Напрямок розвитку спрямований на створення передумов для сталого економічного зростання, посилення конкурентоспроможності та розвитку інноваційного потенціалу. Безпековий напрям орієнтований на мінімізацію ризиків, нейтралізацію загроз та забезпечення стабільності функціонування економіки. Узгодження цих напрямів через систему конкретних завдань та інструментів їх реалізації формує підґрунтя для побудови збалансованої та адаптивної державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Національний рівень державної політики включає діяльність вищих органів державної влади, а саме Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України. На цьому рівні визначаються:

- стратегічні пріоритети державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу;
- основні принципи та напрями державної політики;

- нормативно-правова база, що регулює відносини у сфері економічної безпеки;
- інституціональні механізми координації між різними гілками влади та органами державного управління;
- механізми міжнародного співробітництва у сфері економічної безпеки.

На національному рівні реалізація державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу покладена на систему центральних органів виконавчої влади, зокрема Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України та Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Ці інституції забезпечують формування та реалізацію ключових напрямів економічної політики, спрямованих на підтримку стабільності та стійкості підприємницького сектору. Водночас, відповідно до рішень Ради національної безпеки і оборони України на Кабінет Міністрів України покладено функції щодо здійснення системного моніторингу економічної стійкості та координації підготовки щорічного звіту про виконання Стратегії економічної безпеки України, що забезпечує узгодженість та ефективність реалізації державної політики у цій сфері.

Воєнний стан в Україні посилив значення національного рівня державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, оскільки саме на цьому рівні відбувається формування стратегічних пріоритетів підвищення рівня економічної безпеки, концентрація ресурсів та координація дій усіх суб'єктів управління. В умовах масштабних безпекових загроз національний рівень виступає системоутворюючим центром, який забезпечує розроблення нормативно-правових засад, визначення інституційних механізмів реагування та інтеграцію економічної політики з безпековою складовою [95]. Зокрема, посилюється роль держави у формуванні антикризових інструментів підтримки бізнесу, включаючи фінансово-кредитні програми, податкові стимули, механізми державних

гарантій та регуляторні спрощення [96]. Так, у серпні 2025 року Прем'єр-міністерка України Юлія Свириденко презентувала Програму дій Уряду на 2025-2026 роки, яка базується на чотирьох ключових опорах: безпеці, економіці, гідності людини та відновленні. Одним із визначальних пріоритетів Програми є стимулювання економічного розвитку через підтримку підприємництва та активізацію інвестиційної діяльності. У межах реалізації зазначених пріоритетів передбачено запуск масштабних інвестиційних проектів, формування фондів відбудови за участі європейського капіталу, а також реалізацію політики «Зроблено в Україні», яка передбачає спрямування значних фінансових ресурсів на підтримку бізнесу. Зокрема, до кінця 2026 року заплановано виділення 55 млрд. грн на фінансування підприємницької діяльності та 5 млрд. грн на компенсацію капітальних інвестицій. Поряд з цим, важливим регуляторним інструментом виступає встановлення мораторію на проведення перевірок бізнесу строком до п'яти років, що сприятиме зниженню адміністративного тиску та формуванню сприятливого бізнес-середовища [97].

Водночас національний рівень забезпечує узгодження внутрішньої економічної політики із зовнішньоекономічними та оборонними пріоритетами, що є критично важливим у контексті інтеграції України до європейського економічного простору, та виконує функцію координації міжрівневої взаємодії, забезпечуючи синхронізацію дій центральних органів влади, регіональних інституцій та суб'єктів господарювання. Це дозволяє підвищити ефективність реалізації безпекових заходів, мінімізувати ризики фрагментації політики та забезпечити її адаптивність до швидкоплинних змін зовнішнього середовища.

Регіональний (мезо) рівень державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу охоплює діяльність обласних державних адміністрацій, обласних рад й інших регіональних органів влади та забезпечує впровадження загальнонаціональних стратегічних пріоритетів у практичну площину через реалізацію регіональних програм підтримки підприємництва, відновлення економічної активності, та формування сприятливого бізнес-

середовища. Цей рівень виконує важливу функцію адаптації національної політики до специфічних умов конкретних регіонів, враховуючи їх економічний потенціал, галузеву структуру, географічне розташування та інші особливості. На регіональному рівні здійснюється:

- імплементація національної стратегії економічної безпеки;
- розробка регіональних програм підтримки бізнесу та забезпечення економічної безпеки;
- інституційна координація взаємодії органів місцевої влади та бізнес-структур;
- здійснення комплексного моніторингу та оцінювання стану економічної безпеки підприємництва на регіональному рівні;
- формування та реалізація адаптивних механізмів реагування на регіональні виклики та загрози економічній безпеці бізнесу.

Децентралізація, що активно проводилася в Україні з 2014 року, суттєво посилила роль органів місцевого самоврядування у формуванні політики економічної безпеки бізнесу. Об'єднані територіальні громади набули розширених повноважень і ресурсних можливостей щодо підтримки місцевого бізнесу, формування сприятливого інвестиційного середовища та розвитку підприємницької діяльності [98]. В умовах війни посилилася диференціація умов функціонування регіонів України, що зумовлено різним ступенем безпекових загроз, рівнем руйнування інфраструктури, інтенсивністю міграційних процесів, а також особливостями релокації бізнесу та трансформації локальних ринків праці, а також окреслилися недоліки децентралізованої моделі, зокрема необхідність посилення координації між національним та регіональним рівнями у надзвичайних ситуаціях.

Галузевий (секторальний) рівень державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу передбачає розробку та реалізацію галузевих стратегій, програм та заходів, що враховують особливості технологічних процесів, структури ринків, конкурентного середовища та загроз, специфічних для кожної галузі. Галузевий рівень реалізується через

діяльність галузевих міністерств та відомств (Міністерство аграрної політики, Міністерство енергетики, Міністерство цифрової трансформації тощо); галузевих регуляторів (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо); галузевих асоціацій та об'єднань підприємців.

В умовах воєнних викликів галузевий рівень забезпечує таргетовану адаптацію інструментів державного регулювання до особливостей виробничих процесів, ресурсного забезпечення та ризик-профілю окремих секторів, що є критично важливим для підтримання їх стійкості. Так, енергетична безпека трансформувалася у критичний фактор економічної безпеки бізнесу, оскільки регулярні атаки на енергетичну інфраструктуру спричиняють порушення стабільності енергопостачання, що унеможливорює безперервність виробничої діяльності та негативно впливає на функціонування національної економіки в цілому. За даними Українського інституту майбутнього, у січні 2025 року енергетична інфраструктура зазнавала регулярних пошкоджень: зокрема, внаслідок атак десятки тисяч споживачів у різних регіонах України залишились без електропостачання [99]. Це актуалізує необхідність формування спеціалізованих галузевих програм, спрямованих на підвищення стійкості енергосистеми, диверсифікацію джерел енергопостачання та впровадження резервних механізмів забезпечення енергетичної стійкості бізнесу.

Водночас спостерігається нерівномірна стійкість різних секторів економіки до воєнних викликів. Зокрема, ІТ-сектор демонструє відносно високий рівень адаптивності завдяки цифровому характеру діяльності, мобільності людського капіталу та інтегрованості у глобальні ринки [100]. Натомість аграрний сектор, попри збереження своєї стратегічної ролі у національній економіці, функціонує в умовах підвищених ризиків, пов'язаних із мінуванням територій, руйнуванням інфраструктури та логістичними обмеженнями, що стримує темпи його відновлення [101].

Таким чином, галузевий рівень державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу в умовах воєнного стану виступає критично важливим елементом, який забезпечує диференційований підхід до управління безпекою, врахування специфіки функціонування окремих секторів та підвищення загальної стійкості національної економіки до системних загроз.

Взаємодія між рівнями державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу має бути побудована на принципах системності (узгодженості усіх рівнів); адаптивності (здатності до швидкого реагування на зміни середовища); превентивності (орієнтація на попередження загроз); інституційної узгодженості (координація дій органів влади різних рівнів); субсидіарності (оптимальний розподіл повноважень між рівнями управління); комплементарності (взаємне доповнення заходів різних рівнів для забезпечення економічної безпеки бізнесу); прозорості та підзвітності.

Ефективна архітектоніка державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу передбачає чітке визначення суб'єктів, що формують та реалізують політику, а також об'єктів, на які ця політика спрямована. Розуміння ролі кожного суб'єкта та специфіки кожного об'єкта є критично важливим для побудови ефективної системи забезпечення економічної безпеки.

Суб'єктами державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу виступають органи державної влади, інститути громадянського суспільства та інші організації, які беруть участь у розробленні, прийнятті та реалізації управлінських рішень.

Важливу роль у формуванні нормативно-правових засад забезпечення економічної безпеки бізнесу відіграє Верховна Рада України, яка визначає законодавчі умови підприємницької діяльності, правові основи оподаткування, конкуренції, інвестицій, державної підтримки, фінансового контролю та захисту прав власності. Через діяльність профільних комітетів забезпечується інституційне закріплення пріоритетів економічної політики.

Президент України та Рада національної безпеки і оборони України формують стратегічні безпекові засади державної політики, у межах якого економічна безпека бізнесу розглядається як складова національної стійкості, їх функціональна роль полягає у визначенні стратегічних орієнтирів, координації рішень у сфері національної безпеки, реагуванні на системні загрози та затвердженні ключових стратегічних документів. Водночас на цьому рівні має забезпечуватися не лише реагування на кризові явища, а й інтеграція економічної безпеки бізнесу до довгострокових пріоритетів відновлення та модернізації держави.

Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади здійснює координацію державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу та забезпечує трансформацію стратегічних цілей держави у конкретні механізми реалізації. Він забезпечує узгодження дій міністерств, затверджує програми економічного розвитку, підтримки підприємництва, релокації, відновлення інфраструктури, залучення інвестицій і міжнародної допомоги.

Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України є ключовим органом формування та реалізації державної економічної політики, зокрема, у сферах розвитку підприємництва, інвестиційної діяльності, ринку праці, промислового відновлення, експортної підтримки та взаємодії з міжнародними партнерами. У контексті економічної безпеки бізнесу його роль полягає у розробленні інструментів підтримки підприємницької активності, стимулюванні інвестицій, координації програм відновлення та формуванні умов для адаптації бізнесу до воєнних і повоєнних викликів.

Міністерство фінансів України, Державна податкова служба України та Державна митна служба України забезпечують фіскальну і бюджетно-фінансову складову економічної безпеки бізнесу. Через податкову, бюджетну, митну політику, адміністрування платежів, державні гарантії та фінансові програми підтримки ці інституції впливають на ліквідність підприємств, вартість ведення бізнесу, доступ до ресурсів і передбачуваність фінансового середовища.

Національний банк України (НБУ) виступає суб'єктом забезпечення фінансової стабільності держави, стабільності національної валюти, стійкого функціонування банківської системи, платіжної інфраструктури та валютного ринку. Політика НБУ безпосередньо впливає на доступ бізнесу до кредитування, інфляційні очікування, вартість капіталу та фінансову стійкість підприємств. У воєнних умовах особливого значення набуває здатність підтримувати стабільність фінансової системи, зберігаючи при цьому умови для поступового відновлення кредитної активності та інвестиційного фінансування.

Важливу роль у системі економічної безпеки бізнесу відіграють спеціалізовані регуляторні та контрольні інституції. Так, Антимонопольний комітет України забезпечує захист конкуренції, протидію монополізації та недобросовісним практикам, що є необхідною умовою рівного доступу бізнесу до ринків. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку формує регуляторне середовище для розвитку ринку капіталу та захисту інвесторів. Бюро економічної безпеки України, Державна служба фінансового моніторингу України, антикорупційні та правоохоронні органи виконують функції протидії тінізації, фінансовим злочинам, корупційним практикам і незаконному тиску на легальний бізнес. Водночас ефективність цього блоку залежить від недопущення дублювання повноважень, політичної неупередженості, прозорості процедур і ризик-орієнтованого характеру контролю.

Окремий рівень суб'єктів становлять обласні та районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, регіональні агенції розвитку, центри зайнятості й місцеві інституції підтримки підприємництва, які забезпечують територіальну адаптацію державної політики до реальних потреб громад, координують релокацію бізнесу, відновлення інфраструктури, підтримку зайнятості, залучення донорських ресурсів і розвиток локальних економічних ініціатив. Саме на регіональному рівні найбільш чітко проявляється необхідність диференційованої політики, оскільки потреби

бізнесу у прифронтових, деокупованих, тилкових і транзитних регіонах істотно відрізняються.

До суб'єктів державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу належать також бізнес-асоціації та професійні об'єднання, зокрема Українська рада бізнесу, Європейська Бізнес Асоціація, Американська торговельна палата в Україні, Федерація роботодавців України, Спілка українських підприємців, Торгово-промислова палата України та галузеві асоціації. Їхня роль полягає у представництві інтересів бізнесу, формуванні експертних пропозицій до законодавчих і регуляторних змін, участі у публічних консультаціях, адвокації дерегуляції, податкової передбачуваності, доступу до фінансування та захисту підприємницьких прав. Через ці інституції забезпечується зворотний зв'язок між державою та бізнесом.

Інститути громадянського суспільства, аналітичні центри та експертні організації виконують функції незалежного моніторингу, аналітичного супроводу, антикорупційної експертизи та оцінювання якості державної політики, та забезпечують підвищення прозорості ухвалення рішень, посилюють підзвітність державних інституцій і формують доказову основу для коригування політики забезпечення економічної безпеки бізнесу. Особливо важливим є залучення незалежної експертизи до оцінювання регуляторного впливу, ефективності програм підтримки бізнесу, антикорупційних ризиків і результативності політики відновлення.

Міжнародні фінансові організації, країни-партнери та донорські програми є зовнішніми, але надзвичайно впливовими суб'єктами формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні. Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Міжнародна фінансова корпорація, Європейський Союз, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Програма розвитку ООН (UNDP) та уряди країн-партнерів надають фінансову, технічну, експертну й інституційну підтримку реформ, програм відновлення, розвитку МСП, цифровізації, енергетичної стійкості та залучення інвестицій.

Об'єктами державної політики є ті сфери, процеси та суб'єкти господарювання, на які спрямовані заходи державної політики з метою забезпечення їх захисту, підтримки та розвитку. У контексті формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу до таких об'єктів доцільно віднести не лише окремі категорії підприємств, а й ключові фактори, інфраструктурні умови, інституційні параметри та галузеві сегменти, від яких залежить безперервність підприємницької діяльності, відтворення економічного потенціалу та стійкість національної економіки.

Першу групу об'єктів становлять суб'єкти підприємницької діяльності, диференційовані за масштабом, функціональним значенням і рівнем вразливості до загроз. Так, мікро-, малі та середні підприємства виконують системну роль у підтриманні зайнятості, локальної економічної активності, самозайнятості, внутрішнього попиту та підприємницької ініціативи. Водночас саме цей сегмент найбільш чутливий до дефіциту обігових коштів, обмеженого доступу до кредитування, енергетичних ризиків, логістичних ускладнень, втрати персоналу та регуляторної нестабільності [102]. Тому державна політика щодо МСП має бути адресною й поєднувати фінансові, грантові, податкові, консультаційні, цифрові та антикризові інструменти підтримки.

Великі підприємства та корпорації є об'єктами державної політики з огляду на їхній вплив на промисловий, експортний, енергетичний, транспортний і бюджетний потенціал держави. Порушення їх діяльності спричиняє мультиплікативні наслідки для зайнятості, суміжних виробництв, ланцюгів постачання, регіональної економіки та бюджетних надходжень.

Окремого значення набувають стартапи, інноваційні компанії та підприємства високотехнологічних секторів, зокрема ІТ, кібербезпеки, оборонних технологій, цифрових сервісів та енергетичних рішень, роль яких полягає у формуванні нових джерел доданої вартості, технологічній модернізації економіки, розвитку експорту послуг і посиленні цифрової стійкості бізнесу. Водночас їх розвиток стримується нестачею венчурного

капіталу, міграцією фахівців, обмеженим внутрішнім попитом на інновації та недостатньою взаємодією науки, бізнесу й держави.

До другої групи об'єктів правомірно віднести ключові умови та ресурси функціонування бізнесу. Зокрема, фінансова система визначає доступ підприємств до кредитування, розрахунків, інвестицій, страхування ризиків і платіжної інфраструктури. В умовах високої невизначеності вона виконує не лише посередницьку, а й стабілізаційну функцію, однак проблемними залишаються висока вартість фінансових ресурсів, обмеженість довгострокового фінансування, слабкий розвиток страхування воєнних ризиків і нерівний доступ малого бізнесу до фінансових інструментів.

Критичними об'єктами державної політики є енергетична, транспортно-логістична та цифрова інфраструктура. Енергетична інфраструктура забезпечує безперервність виробництва, цифрової взаємодії та критичних бізнес-процесів, а її пошкодження безпосередньо підвищує витрати підприємств на резервне живлення, енергоефективність і локальну генерацію. Транспортно-логістична інфраструктура забезпечує зв'язок між виробниками, постачальниками, споживачами та зовнішніми ринками; її деформація внаслідок війни підвищує витрати бізнесу й ускладнює експортну діяльність. Цифрова інфраструктура підтримує електронні сервіси, дистанційну зайнятість, платіжні системи, електронний документообіг і взаємодію бізнесу з державою, однак водночас посилює значення кібербезпеки, захисту даних і цифрових компетентностей.

Третя група включає інституційні параметри бізнес-середовища, що визначають рівень довіри бізнесу до держави, готовність інвестувати, укладати довгострокові контракти, виходити на нові ринки та брати участь у відновленні економіки, а саме захист прав власності, контрактна дисципліна, судовий захист, антикорупційні механізми, якість регуляторних процедур, конкурентне середовище та інвестиційний клімат. Нестабільність регуляторних рішень, корупційні ризики, слабкість правозастосування й нерівність конкурентних умов формують не лише адміністративні бар'єри, а й

прямі загрози економічній безпеці бізнесу.

Четверту групу об'єктів становлять галузеві сегменти, що мають стратегічне значення для економічної стійкості держави. Зокрема, сільське господарство забезпечує продовольчу безпеку, експортний потенціал і зайнятість у сільських територіях, але залишається вразливим до мінутання земель, логістичних обмежень, кліматичних ризиків і зростання виробничих витрат. Промисловість, особливо переробна, а також оборонно-промисловий комплекс, формують основу технологічної, виробничої та оборонної спроможності держави. Сфера послуг, торгівля, професійні, освітні, медичні, туристичні та креативні послуги підтримують локальну економічну активність, але залежать від платоспроможного попиту, безпекової ситуації, міграційних процесів і стану міської інфраструктури.

Отже, об'єкти державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу мають багаторівневий характер і охоплюють як суб'єкти господарювання, так і умови їх розвитку, інфраструктурну основу, інституційне середовище й стратегічні галузі економіки. Такий підхід дає змогу розглядати державну політику не як підтримку окремих підприємств, а як систему впливу на ключові умови, ризики та можливості підприємницької діяльності. Невирішеною проблемою залишається недостатня узгодженість між фінансовою підтримкою, інфраструктурним відновленням, кадровою політикою, цифровізацією, регуляторними реформами та галузевими пріоритетами, що ускладнює формування цілісної системи економічної безпеки бізнесу в Україні.

Стратегічною ціллю архітекtonіки державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу є підвищення стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності підприємницького сектору як необхідної умови забезпечення безперервності економічної діяльності, відновлення ресурсного потенціалу та зміцнення економічної безпеки держави.

Економічна безпека бізнесу відображає здатність суб'єктів господарювання зберігати функціональність в умовах дії внутрішніх і

зовнішніх загроз, підтримувати виробничі, фінансові, кадрові, логістичні та інформаційні процеси, виконувати зобов'язання перед працівниками, державою, партнерами й споживачами. В умовах воєнного стану ця характеристика набуває особливого значення, оскільки йдеться не лише про економічну ефективність підприємств, а й про їхню спроможність забезпечувати безперервність критично важливих господарських процесів, зберігати робочі місця, формувати надходження до бюджету та брати участь у відновленні національної економіки.

Адаптивність бізнесу характеризує здатність підприємницького сектору швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, трансформувати бізнес-моделі, перебудовувати логістичні ланцюги, змінювати джерела постачання, впроваджувати цифрові рішення, диверсифікувати ринки збуту та знаходити нові формати взаємодії з державою, партнерами й споживачами. Саме адаптивність забезпечує перехід бізнесу від пасивного реагування на кризові впливи до активного пошуку нових можливостей розвитку в умовах невизначеності.

Конкурентоспроможність бізнесу є стратегічним виміром кінцевої цілі державної політики, оскільки вона відображає здатність підприємств не лише виживати в умовах кризи, а й забезпечувати якісне зростання, інноваційне оновлення, продуктивність, експортну спроможність і включення у внутрішні та міжнародні ланцюги доданої вартості. У цьому контексті економічна безпека бізнесу не повинна зводитися виключно до захисту від загроз; вона має розглядатися як передумова розвитку, модернізації та посилення позицій українського підприємництва в конкурентному середовищі.

Війна істотно змінила зміст цільових орієнтирів державної політики економічної безпеки бізнесу. Якщо у довоєнний період пріоритетами були дерегуляція, поліпшення бізнес-клімату, залучення інвестицій, розвиток конкуренції та євроінтеграційна адаптація, то в умовах воєнного стану на перший план вийшли завдання фізичного захисту бізнесу та критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної стійкості, кібербезпеки, безперервності бізнес-процесів, адаптації логістичних ланцюгів, збереження

людського капіталу та мобілізації ресурсів для оборони без руйнування базових умов функціонування економіки. Це не скасовує довоєнні пріоритети, а трансформує їх, підпорядковуючи завданню збереження фізичного захисту й економічної життєздатності України та підготовки до повоєнного відновлення.

Отже, основна ціль державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу полягає не лише в мінімізації загроз підприємницькій діяльності, а у створенні такого інституційного, фінансового, регуляторного, інфраструктурного та безпекового середовища, яке дає змогу бізнесу функціонувати, адаптуватися, відновлюватися й розвиватися в умовах високої невизначеності. Саме поєднання стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності й формує стратегічний результат державної політики, що забезпечує перехід від антикризового виживання бізнесу до його участі у розширеному відтворенні, модернізації та зміцненні економічної безпеки України.

Висновки до розділу 1

1. Уточнено сутнісну характеристику регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, що дало змогу розглядати їх як системно організовану сукупність механізмів, інструментів і процедур, спрямованих на упорядкування економічної діяльності суб'єктів господарювання, запобігання деструктивним впливам, мінімізацію загроз і створення сприятливих умов для сталого розвитку підприємницького сектору. Доведено, що зміст регуляторних процесів не обмежується нормативно-правовим забезпеченням та адміністративними процедурами, а охоплює складну систему взаємодії державного регулювання, корпоративного управління та ринкових інструментів саморегуляції.

2. Систематизовано структурні складові регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, що дало змогу

визначити їх як цілісну трирівневу систему, представлену нормативно-правовою, інституційно-організаційною та економіко-управлінською підсистемами. Обґрунтовано зміст нормативно-правової підсистеми та встановлено, що її сучасний стан характеризується фрагментарністю правового регулювання, нестабільністю окремих регуляторних рішень і недостатньою узгодженістю між окремими напрямками державної політики, що посилює регуляторні ризики та знижує рівень економічної безпеки бізнесу. Інституційно-організаційну підсистему запропоновано розглядати через взаємодію чотирьох макрогруп: державних регуляторних органів, галузевих і професійних бізнес-об'єднань, внутрішньо-корпоративних інститутів та інститутів громадянського суспільства. Економіко-управлінська підсистема забезпечує практичну реалізацію регуляторного впливу через механізми стратегічного планування, антикризового управління, фінансової підтримки, стимулювання підприємницької активності, управління ризиками та формування умов для стійкого розвитку бізнесу. У сукупності зазначені підсистеми формують інституційно впорядковане середовище, здатне забезпечувати стабільність, адаптивність і захищеність підприємницької діяльності в умовах воєнних, економічних, регуляторних та інституційних викликів.

3. Обґрунтовано концептуальне значення державної політики як інституційної основи економічного відтворення та забезпечення стійкості й економічної безпеки бізнесу в Україні. Встановлено, що в умовах воєнних, макроекономічних, інвестиційних, енергетичних, логістичних, кадрових, регуляторних і цифрових загроз державна політика має розглядатися не лише як система регулювання господарської діяльності, а як комплексний механізм підтримання безперервності, збалансованості та адаптивності відтворювального циклу національної економіки. Реалізація державної політики передбачає створення ефективного інституційного механізму взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства, спрямованого на мінімізацію ризиків, підвищення стійкості суб'єктів господарювання до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також забезпечення передбачуваності регуляторного середовища.

4. Поглиблено наукове розуміння державної політики економічної безпеки бізнесу як системного процесу, що інтегрує нормативно-правові, організаційні та економічні механізми в єдину регуляторну екосистему. Обґрунтовано, що збалансованість і взаємодоповнюваність цих механізмів забезпечує синергетичний ефект у вигляді зміцнення фінансової стійкості бізнесу, розвитку його інноваційного потенціалу та формування передумов для сталого економічного зростання національної економіки. Розроблено структурно-функціональну модель державної політики формування стійкості та економічної безпеки бізнесу в процесах економічного відтворення, яка відображає взаємозв'язок між викликами бізнес-середовища, фазами відтворювального циклу, напрямками державного впливу, відповідними важелями, інструментами реалізації та очікуваними результатами.

5. Обґрунтовано теоретичні засади архітекtonіки державної політики формування економічної безпеки бізнесу в Україні та запропоновано її концептуальну модель, що поєднує системний, інституціональний та безпекоорієнтовний підходи. Встановлено, що ефективність державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу визначається узгодженістю її ключових елементів – цілей, принципів, суб'єктів, об'єктів, інституційного забезпечення та інструментів реалізації, а також наявністю механізмів координації між національним, регіональним і галузевим рівнями управління. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану відбувається трансформація ролі кожного з цих рівнів: національний рівень виконує функцію стратегічного центру управління, регіональний – забезпечує адаптацію політики до територіальних особливостей, а галузевий – реалізує диференційований підхід до управління ризиками з урахуванням специфіки функціонування окремих секторів економіки. Запропонована архітекtonіка може слугувати методичною основою для побудови комплексної, узгодженої та ефективної державної політики, спрямованої на формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні.

Основні результати дослідження відображені у наукових працях автора [13; 44; 45; 61; 81; 95].

РОЗДІЛ 2

ІНСТРУМЕНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА СИСТЕМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

2.1. Діагностика безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та воєнних загроз

Глобалізаційні процеси, геополітична нестабільність, воєнні конфлікти, а також прискорений розвиток технологій формують нову архітектуру ризиків, яка суттєво впливає на стійкість та конкурентоспроможність підприємницьких структур. Для України, економічна система якої перебуває під тиском як зовнішніх, так і внутрішніх викликів, питання збереження стабільності бізнес-середовища є стратегічним чинником національної безпеки та сталого розвитку.

Економічна безпека бізнесу в сучасних реаліях розглядається не лише як здатність підприємства протистояти фінансовим, ринковим чи ресурсним загрозам, а й як комплексна характеристика його адаптивності до кризових процесів глобального масштабу. Вплив світових фінансових коливань, порушення логістичних ланцюгів, енергетичні та продовольчі кризи, кіберзагрози, зміни у міжнародній торговельній політиці – усе це формує багатовимірне поле ризиків, що потребує системного аналізу та ефективного управління.

Серед найвагоміших глобальних загроз для українського бізнесу варто виокремити низку чинників системного характеру. По-перше, триваюча військова агресія та пов'язана з нею дестабілізація економічної інфраструктури створюють ризики фізичного знищення активів, втрати ринків і трудових ресурсів. По-друге, енергетична нестабільність, спричинена як внутрішніми пошкодженнями енергомереж, так і глобальними ціновими

коливаннями, ускладнює прогнозування виробничих витрат. По-третє, світові фінансові коливання, зокрема зміни у валютній політиці та процентних ставках провідних економік, впливають на доступність капіталу та інвестиційні потоки. Нарешті, зростання кіберзагроз, інформаційних атак та технологічних залежностей вимагає від підприємств нових підходів до захисту цифрових активів і даних [103]. Сукупність цих факторів зумовлює необхідність комплексної діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні з урахуванням інтеграції до глобального економічного простору та постійної еволюції архітектури ризиків і загроз.

В умовах повномасштабної війни традиційне розуміння бізнес-середовища як сукупності економічних, регуляторних, інституційних і ринкових умов потребує суттєвого розширення, оскільки на перший план виходять безпекові, енергетичні, логістичні, кадрові, інфраструктурні та кіберризики. На відміну від довоєнного періоду, коли оцінювання бізнес-середовища здебільшого здійснювалося через показники легкості започаткування й ведення підприємницької діяльності, регуляторної ефективності, податкового навантаження, доступу до кредитів, захисту інвесторів та виконання контрактів, сучасна діагностика має враховувати здатність бізнесу функціонувати в умовах постійної невизначеності, фізичних загроз, руйнування інфраструктури, дефіциту трудових ресурсів, енергетичних обмежень і нестабільності зовнішніх ринків [104]. У цьому контексті безпекове середовище функціонування бізнесу доцільно розглядати як сукупність економічних, інституційних, фінансових, регуляторних, технологічних, соціально-трудова, інфраструктурних і воєнно-безпекових умов, які прямо або опосередковано впливають на здатність суб'єктів господарювання ідентифікувати загрози, адаптуватися до кризових змін, мінімізувати втрати та підтримувати безперервність господарської діяльності.

Комплексна діагностика безпекового середовища функціонування бізнесу не може обмежуватися лише аналізом фінансово-економічних показників. В умовах війни навіть фінансово стійкі підприємства можуть

втрачати здатність до стабільного функціонування через руйнування виробничих потужностей, перебої з електропостачанням, втрату персоналу, порушення логістичних маршрутів, зниження внутрішнього попиту або неможливість виконання зовнішньоекономічних контрактів. Тому діагностика безпекового середовища має охоплювати не лише результативні показники діяльності бізнесу, а й умови, що визначають його стійкість.

Для оцінювання безпекового середовища функціонування бізнесу правомірно використати систему міжнародних і національних індикаторів, а також індекс очікувань ділової активності НБУ, макроекономічні прогнози Світового банку та НБУ, дані оцінки збитків і потреб відновлення України.

Міжнародні індекси дозволяють оцінити позиції України у глобальному економічному, інституційному, інноваційному та логістичному просторі, тоді як національні індикатори відображають поточні очікування підприємств, їхню адаптаційну спроможність і безпосередні бар'єри ведення бізнесу в умовах війни. До міжнародних індексів, релевантних для діагностики безпекового середовища бізнесу в рамках дослідження віднесено Business Ready (B-Ready), Worldwide Governance Indicators (WGI), Corruption Perceptions Index (CPI), International Property Rights Index (IPRI), Global Innovation Index (GII) та Logistics Performance Index (LPI), які характеризують регуляторну якість, ефективність державного управління, рівень корупційних ризиків, захищеність прав власності, інноваційну спроможність і логістичну ефективність.

Індекс готовності бізнесу (Business Ready, B-Ready), розроблений Групою Світового банку, є сучасною компаративною системою оцінювання бізнес та інвестиційного клімату країн, яка прийшла на зміну рейтингу Doing Business і дозволяє комплексно оцінити, наскільки регуляторне середовище, публічні послуги та фактична операційна ефективність сприяють створенню, функціонуванню й розвитку підприємств. B-Ready охоплює 10 тематичних блоків, що відображають діловий клімат, а саме започаткування бізнесу, комунальні послуги, місце ведення бізнесу, працю, фінансові послуги,

міжнародну торгівлю, оподаткування, вирішення спорів, ринкову конкуренцію та неплатоспроможність бізнесу. За кожним із тематичних блоків оцінювання здійснюється у трьох вимірах: якість регуляторної бази, якість державних послуг і прозорість інформації, а також операційна ефективність практичного застосування правил і сервісів [105]. Методика B-Ready поєднує експертні анкети, опитування фірм і аналіз нормативно-регуляторних умов, що дозволяє оцінювати не лише формальну наявність правил, а й реальну спроможність держави забезпечувати сприятливі та безпечні умови ведення бізнесу.

Слід відмітити, що використання індексу B-Ready для оцінювання бізнес-середовища України є методично перспективним, однак на сучасному етапі має певні обмеження, оскільки перебуває на етапі впровадження. Перший звіт B-Ready було оприлюднено на початку жовтня 2024 р. і він охоплював лише 50 країн. У 2025 р. кількість досліджуваних економік була розширена до 101, включно з Україною [106; 107], а у 2026 р. передбачено охоплення 180 національних економік. Водночас B-READY не формує єдиного інтегрального рейтингового місця країни, безпосередньо порівнюваного з рейтингом Doing Business, а здійснює багатовимірне оцінювання бізнес-середовища за тематичними блоками та ключовими опорами.

Всесвітні індикатори державного управління (Worldwide Governance Indicators, WGI), розроблені Світовим банком, дозволяють оцінити якість інституційного середовища країни та рівень спроможності держави забезпечувати передбачувані, прозорі й ефективні умови суспільно-економічного розвитку. WGI включають шість агрегованих індикаторів, а саме врахування думки населення та підзвітність державних органів, політичну стабільність, ефективність уряду, якість регулювання, верховенство права та контроль корупції [108]. Методика розрахунку ґрунтується на агрегуванні даних із великої кількості міжнародних джерел, зокрема опитувань домогосподарств, підприємств, експертних оцінок, аналітичних звітів і даних міжнародних організацій.

З позицій діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу індикатори WGI мають важливе прикладне значення, оскільки відображають не лише загальний рівень якості врядування, а й ті інституційні умови, які безпосередньо впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання. Зокрема, індикатор «участь громадян і підзвітність» характеризує відкритість політичної системи, прозорість комунікації влади із суспільством і рівень свободи інформаційного середовища; «політична стабільність» – передбачуваність державної політики; «ефективність уряду» – якість державних сервісів, адміністративної спроможності та реалізації політики; «якість регулювання» – здатність держави створювати сприятливі нормативні умови для розвитку приватного сектору; «верховенство права» – захищеність контрактів, майнових прав і довіру до правозастосовних інститутів; «контроль корупції» – рівень обмеження використання публічної влади для приватної вигоди та захищеність бізнесу від корупційного тиску [109]. Таким чином, WGI дозволяє оцінити інституційні передумови формування безпечного, передбачуваного та конкурентного бізнес-середовища.

Динаміка індикаторів WGI для України у 2015-2024 рр. свідчить про нерівномірність інституційного розвитку та збереження системних обмежень для формування безпекового середовища функціонування бізнесу (Додаток Б, табл. Б.1). Відносно вищі значення протягом досліджуваного періоду демонстрували показники участі громадян і підзвітності та якості регулювання, що вказує на наявність потенціалу для підвищення прозорості державного управління, удосконалення регуляторної політики та розвитку більш передбачуваних правил взаємодії держави і бізнесу.

Водночас найбільш проблемними залишаються показники контролю корупції, верховенства права та ефективності уряду. Незважаючи на поступове зростання показника контролю корупції з 26,33 бала у 2015 р. до 34,24 бала у 2024 р., його рівень залишається найнижчим серед усіх складових WGI (рис. 2.1), що свідчить про збереження корупційних ризиків як одного з ключових дестимуляторів економічної безпеки бізнесу, оскільки вони

підвищують трансакційні витрати, послаблюють довіру до державних інституцій, ускладнюють доступ до ресурсів і спотворюють конкурентне середовище.

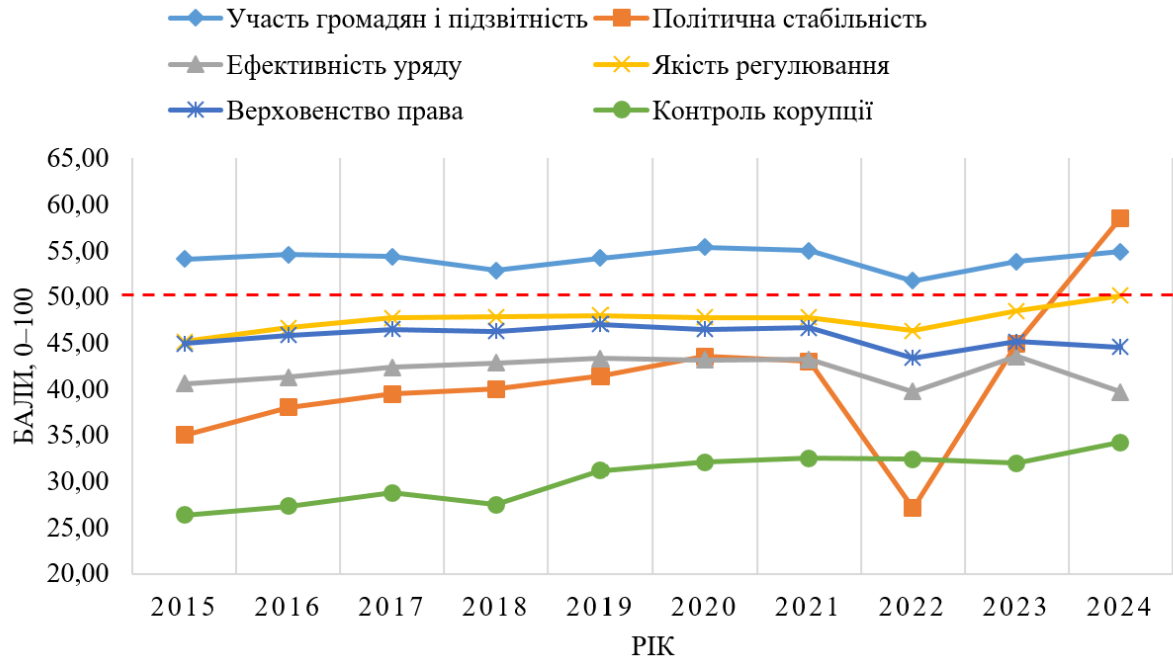

Рис. 2.1. Динаміка індикаторів WGI для України у 2015-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [109]

Особливої уваги потребує динаміка 2022 р., коли повномасштабна війна істотно погіршила інституційно-безпекові умови функціонування бізнесу. Найбільш різке падіння у 2022 р. спостерігалось за показником політичної стабільності – до 27,11 бала, що відображає прямий вплив воєнної агресії на безпеку активів, персоналу, логістики, інвестицій та безперервність господарської діяльності. Одночасне зниження показників ефективності уряду, якості регулювання та верховенства права у 2022 р. засвідчує, що війна посилила не лише фізичні, а й інституційні ризики для бізнесу.

Отже, аналіз WGI підтверджує, що формування безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні потребує системного посилення інституційної спроможності держави. Пріоритетними напрямками мають бути підвищення ефективності уряду, забезпечення верховенства права, посилення

захисту прав власності, зниження корупційного тиску та формування стабільного регуляторного середовища. Саме ці чинники визначають здатність бізнесу функціонувати в умовах воєнних загроз, адаптуватися до невизначеності та зберігати економічну стійкість.

Враховуючи, що згідно з WGI однією з найбільших проблем бізнес-середовища в Україні є забезпечення контролю корупції, важливим є врахування індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який щорічно розраховується міжнародною організацією Transparency International та є одним із найбільш поширених глобальних індикаторів оцінювання рівня корупції у публічному секторі. CPI відображає сприйняття корупції експертами та представниками бізнесу і формується за шкалою від 0 до 100 балів, де 0 означає дуже високий рівень корупції, а 100 – дуже низький рівень корупції. Методика індексу передбачає узагальнення даних кількох незалежних джерел, які оцінюють хабарництво, зловживання владою, неефективність антикорупційних інститутів, політичну доброчесність і прозорість діяльності державного сектору [110]. Для аналізу економічної безпеки бізнесу CPI є важливим, оскільки корупція підвищує транзакційні витрати підприємств, спотворює конкурентне середовище, знижує інвестиційну привабливість, посилює тінізацію економічної діяльності та обмежує довіру бізнесу до державних інституцій [111].

Динаміка Індексу сприйняття корупції України у 2015-2025 рр. свідчить про стриманий прогрес країни у боротьбі з корупцією (Додаток Б, табл. Б.2). Значення CPI зросло з 27 балів у 2015 р. до 36 балів у 2025 р. Найбільш помітне покращення відбулося у 2023 р., коли Україна досягла 36 балів і піднялася до 104 місця серед 180 країн (рис. 2.2) [112; 113]. Оскільки показник залишається нижчим за 50 балів, корупційні ризики продовжують виступати одним із ключових дестимуляторів безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні.

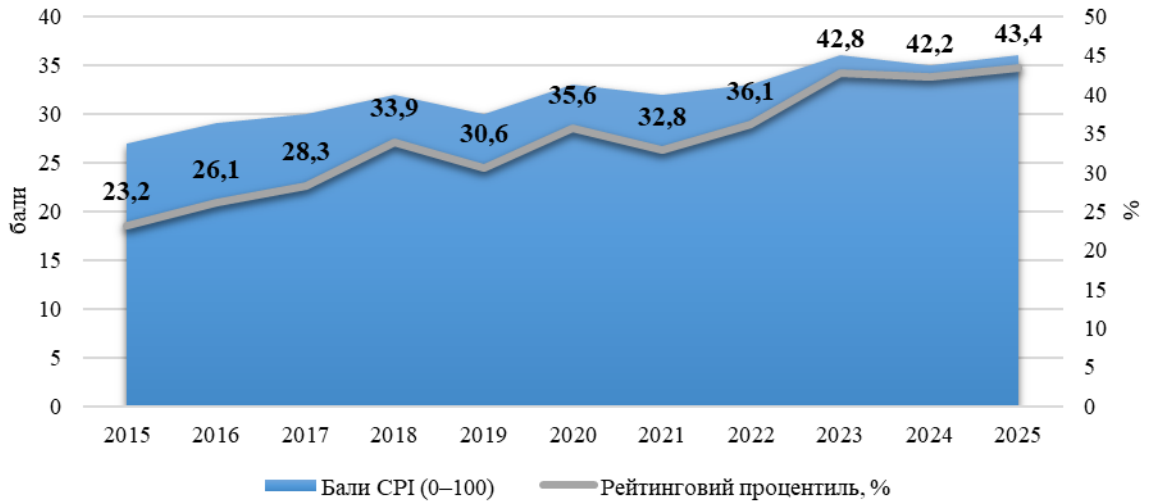

Рис. 2.2. Динаміка Індексу сприйняття корупції України у 2015-2025 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [112; 113]

За результатами СРІ 2025 Україна отримала 36 балів зі 100 і посіла 104 місце серед 182 країн (рис. 2.3), що свідчить про покращення порівняно з попереднім роком, але не дає підстав стверджувати про подолання корупційних ризиків як системного чинника впливу на бізнес-середовище.

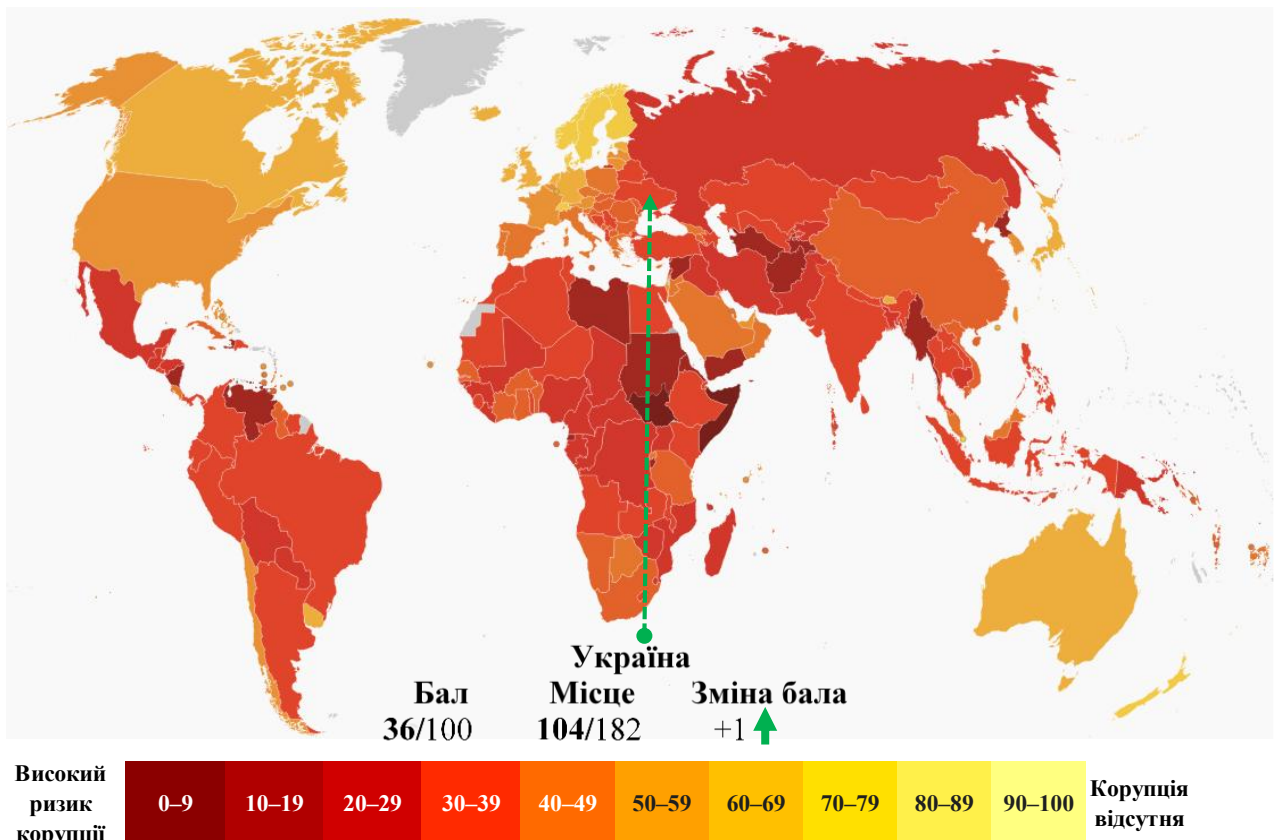

Рис. 2.3. Позиція України в Індексі сприйняття корупції у 2025 році

Джерело: побудовано автором за даними [112; 113]

Важливе значення для діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу має Міжнародний індекс захисту прав власності (International Property Rights Index, IPRI), який розроблений Property Rights Alliance та дозволяє оцінити рівень захищеності прав власності в країнах світу та якість інституцій, що забезпечують реалізацію майнових і немайнових прав суб'єктів економічних відносин. IPRI відображає ризики втрати активів, рейдерства, порушення договірних зобов'язань, слабкого судового захисту, недостатньої охорони інтелектуального капіталу та включає три субіндекси – правове й політичне середовище, захист прав на фізичну власність та захист прав інтелектуальної власності. До складу субіндексів входять такі індикатори як незалежність судової влади, верховенство права, політична стабільність, контроль корупції, захист прав власності, реєстрація власності, доступ до позик, захист патентів, авторських прав і сприйняття рівня захисту інтелектуальної власності. Методика індексу передбачає нормалізацію складових за шкалою від 0 до 10 балів [114].

Динаміка позицій України у Міжнародному індексі захисту прав власності у 2015-2025 рр. (Додаток Б, табл. Б.3) свідчить про низький рівень захищеності прав власності. Так, упродовж досліджуваного періоду значення IPRI коливалося в межах від 3,424 бала у 2017 р. до 4,466 бала у 2020 р. Після 2021 р. спостерігається зниження показника з 4,453 бала у 2021 р. до 3,504 бала у 2025 р. Сукупне падіння індексу за 2021-2025 рр. становило 0,949 бала.

У 2025 р. Україна посіла 104 місце зі 126 країн у глобальному рейтингу та останнє 24 місце у регіональному рейтингу. Фактичне значення індексу у 2025 р. є одним із найнижчих за весь аналізований період. Структурний профіль України за Міжнародним індексом захисту прав власності у 2025 р. представлений на рисунку 2.4. Найнижчі оцінки спостерігаються за показниками політичної стабільності – 2,485 бала, захисту авторських прав – 2,614 бала та підтверджує наявність ризиків для підприємств, пов'язаних із правовою невизначеністю, слабкістю судового захисту та недостатньою захищеністю майнових інтересів. В умовах повномасштабної війни ці ризики

посилюються фізичним пошкодженням майна, втратою контролю над активами на окупованих територіях і потребою в ефективних механізмах фіксації, компенсації та відновлення майнових втрат.

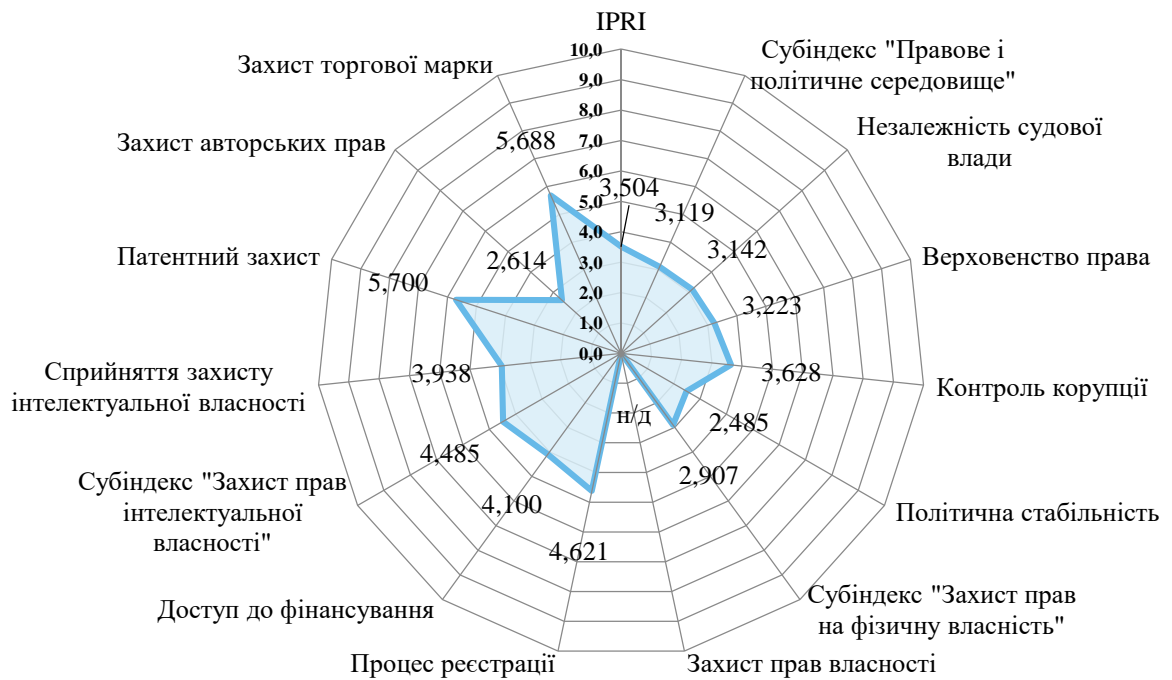

Рис. 2.4. Профіль України за International Property Rights Index у 2025 році

Джерело: побудовано автором за даними [114]

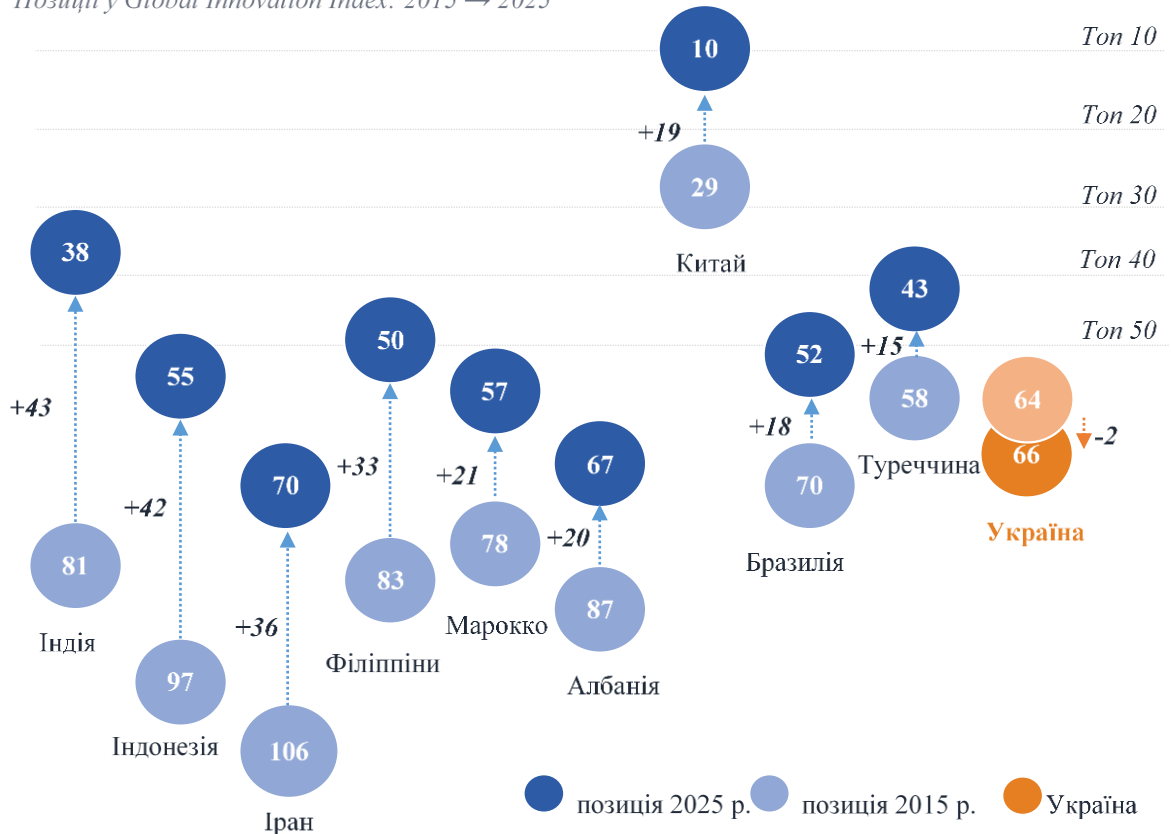
Отже, конфігурація показників IPRI підтверджує, що захист прав власності залишається однією з критичних складових безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні, особливо в умовах воєнних загроз, руйнування активів і потреби у гарантуванні правового захисту підприємницького капіталу. Формування системи економічної безпеки бізнесу потребує посилення верховенства права, гарантування недоторканності власності, підвищення ефективності судового захисту, захисту інтелектуальних прав та створення дієвих інструментів компенсації втрат бізнесу, завданих воєнними діями.

В сучасних умовах інноваційність, цифровізація, технологічна модернізація, розвиток людського капіталу та здатність до створення нових продуктів підвищують адаптивність підприємств до кризових змін, посилюють їхню конкурентоспроможність і зменшують залежність від традиційних ресурсних моделей розвитку. У зв'язку з цим, Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index, GII), який щорічно розраховується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, безперечно є важливим у контексті діагностики бізнес-середовища. GII складається з двох субіндексів (інноваційні ресурси та інноваційні результати), семи блоків (інституції, людський капітал і дослідження, інфраструктуру, ринкову складність, бізнес-складність, знання й технологічні результати, креативні результати) та передбачає розрахунок 78 індикаторів, що дозволяють оцінити інноваційний потенціал країн, їхню здатність створювати, впроваджувати й комерціалізувати нові знання, технології та креативні рішення [115].

Аналіз позицій України у рейтингу Глобального інноваційного індексу у 2015-2025 рр. (Додаток Б, табл. Б.4) засвідчив, що інноваційна спроможність України має асиметричну структуру, тобто країна демонструє кращі результати за субіндексом «Інноваційні результати та гірші за субіндексом «Інноваційні ресурси». Найсильнішими напрямками залишаються результати знань і технологій та розвиненість бізнесу, що відображає здатність української економіки генерувати інноваційні результати навіть за обмеженості ресурсної бази. Водночас найслабшими складовими у 2023-2025 рр. залишаються інституційна спроможність, розвиненість ринку та інфраструктура.

Для поглиблення діагностики інноваційної складової безпекового середовища функціонування бізнесу доцільно порівняти позиції України у Global Innovation Index з країнами, які упродовж останніх років продемонстрували найвище просування в глобальному інноваційному рейтингу (рис. 2.5)

Позиції у Global Innovation Index: 2015 → 2025

Позиції у Global Innovation Index: 2020 → 2025

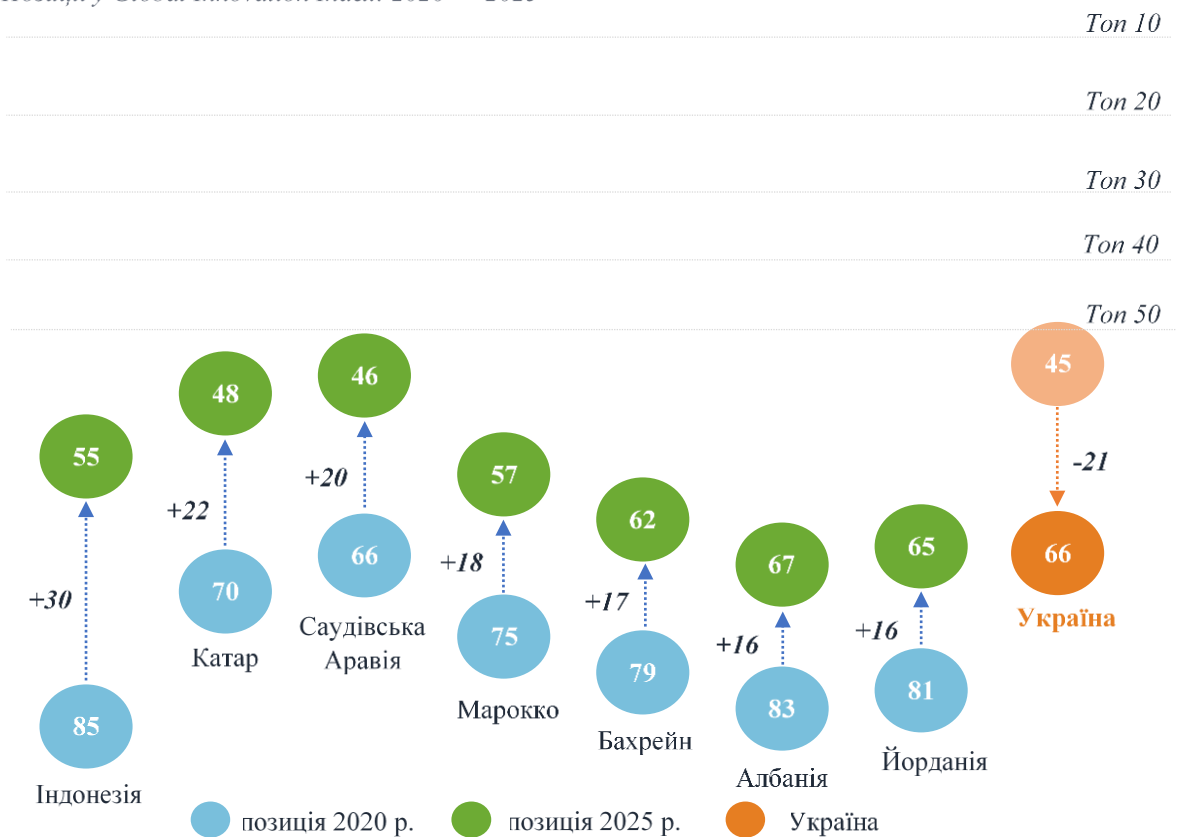

Рис. 2.5. Порівняльна динаміка позицій України та країн із найвищим просуванням у Global Innovation Index

Джерело: побудовано автором за даними [115; 116]

У верхній частині рисунку 2.5 представлено країни з найбільшим поліпшенням позиції у ГІІ 2025 р. порівняно з 2015 р. Дані засвідчують, що найбільш динамічне інноваційне просування за десятирічний період продемонстрували Індія, яка піднялася на 43 позиції, Індонезія – на 42 позиції, Іран – на 36 позицій, Філіппіни – на 33 позиції. Суттєве покращення характерне для Марокко (+21), Албанії (+20), Китаю (+19), Бразилії (+18) та Туреччини (+15). Отримані результати свідчать про посилення ролі країн із середнім рівнем доходу в глобальному інноваційному середовищі та про здатність окремих національних економік трансформувати інновації у чинник підвищення конкурентоспроможності, технологічної модернізації та економічної стійкості бізнесу.

Нижня частина рисунку 2.5 презентує країни з найбільшим поліпшенням позиції у ГІІ 2025 порівняно з 2020 р. За цей період найбільше просування продемонструвала Індонезія, яка піднялася на 30 позицій. Вагоме покращення спостерігається також у Катару (+22), Саудівської Аравії (+20), Марокко (+18), Бахреїну (+17), Албанії (+16) та Йорданії (+16). Отже, навіть у період глобальної нестабільності, постпандемічного відновлення, трансформації ланцюгів постачання та посилення технологічної конкуренції окремі країни змогли суттєво зміцнити свої інноваційні позиції, що підтверджує важливість цілеспрямованої державної політики у сфері підтримки інновацій, розвитку цифрової та дослідницької інфраструктури, стимулювання інвестицій, підвищення якості регуляторного середовища й формування сприятливих умов для технологічного підприємництва.

Щодо України, то розглядаючи десятирічну динаміку (2015–2025 рр.) Україна знизилася у рейтингу Global Innovation Index з 64-го до 66-го місця. У середньостроковому періоді ситуація виглядає більш критично, оскільки за 2020-2025 рр. національна економіка втратила –21 позицію, що не засвідчує втрату інноваційного потенціалу, однак відображає істотне погіршення умов його реалізації. Це пов'язано з впливом повномасштабної війни, руйнуванням виробничої, енергетичної та інноваційної інфраструктури, втратою частини

людського капіталу, скороченням інвестиційних можливостей, зростанням операційних ризиків і високим рівнем невизначеності для підприємств.

Таким чином, інноваційна складова є важливим індикатором якості безпекового середовища функціонування бізнесу. Країни, які демонструють стаке просування у ГП, формують більш сприятливі умови для розвитку підприємництва, технологічного оновлення, залучення інвестицій та інтеграції бізнесу в глобальні ланцюги створення вартості. Інноваційний потенціал України стримується недостатньою якістю інституційного середовища, обмеженим доступом до фінансування, слабкістю ринкових механізмів і впливом воєнних ризиків на інфраструктурну спроможність, що потребує цілеспрямованої державної підтримки, орієнтованої на збереження науково-технологічного потенціалу, стимулювання інноваційної активності підприємств, розвиток цифрової та виробничої інфраструктури, а також створення безпечних умов для функціонування інноваційно активних підприємств в умовах воєнних загроз.

В умовах війни для успішного функціонування суб'єктів господарювання в Україні особливого значення набуває логістична безпека, яка безпосередньо впливає на експортну спроможність бізнесу, доступ до сировини, собівартість продукції, стабільність ланцюгів постачання та здатність підприємств виконувати зовнішньоекономічні контракти. Відповідно до індикаторів бізнес-середовища правомірно віднести Індекс ефективності логістики (Logistics Performance Index, LPI), розроблений Світовим банком, який використовується для оцінювання якості торговельної та транспортної логістики країн і дає можливість виявити сильні та слабкі сторони національних логістичних систем. Класичний LPI включає шість ключових компонентів, а саме ефективність митного оформлення, якість торговельної й транспортної інфраструктури, легкість організації міжнародних перевезень, компетентність і якість логістичних послуг, можливість відстеження вантажів, своєчасність доставки [117–120]. Слід зазначити, що у 2025 р. Світовий банк змінив методологію оцінювання

логістичної ефективності, перейшовши від класичного опитувального Logistics Performance Index до системи Logistics Performance Indicators 2.0. На відміну від попередньої методології, LPI 2.0 не формує єдиного інтегрального рейтингу країн, а передбачає оцінювання логістичної ефективності за окремими операційними індикаторами [121].

Динаміка позицій України у рейтингу Індексу ефективності логістики за складовими наведена в Додатку Б, таблиці Б.5. У межах досліджуваного періоду дані для України наявні за 2016, 2018 та 2023 роки відповідно до оприлюднених офіційних даних Світового банку [118–120]. Результати свідчать про нестійкість логістичної складової безпекового середовища функціонування бізнесу. Найкращі значення зафіксовано у 2018 р., коли Україна посіла 66 місце із загальним балом 2,83. У 2023 р. позиція країни погіршилася до 79 місця, а загальний бал знизився до 2,70, що вказує на послаблення логістичної спроможності в умовах воєнних загроз, трансформації транспортних маршрутів, руйнування інфраструктури та зростання ризиків для безперервності господарської діяльності (рис. 2.6).

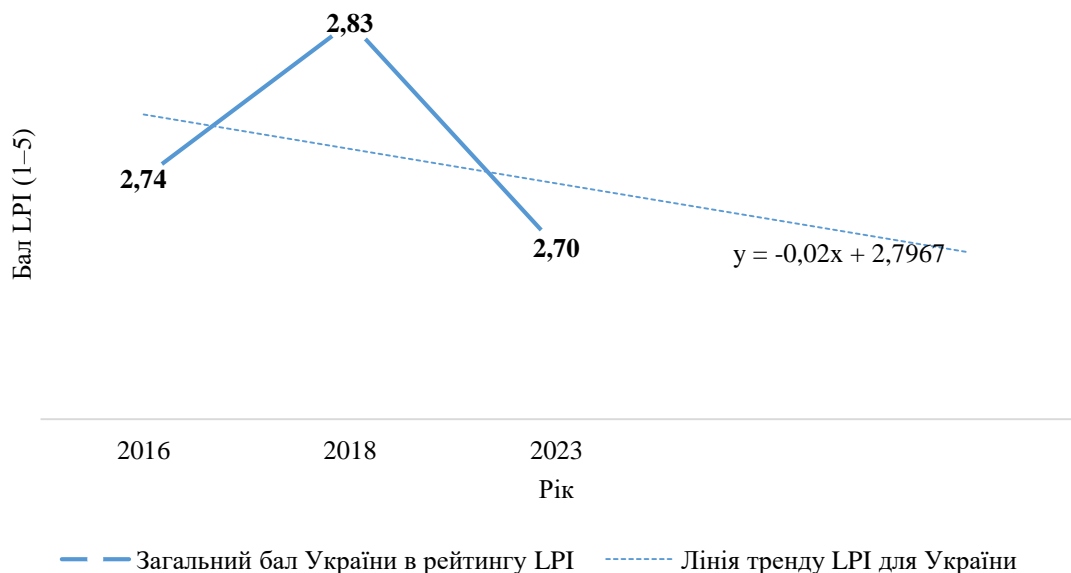

Рис. 2.6. Динаміка логістичної ефективності України за загальним балом LPI у 2016, 2018 та 2023 роках

Джерело: побудовано автором за даними [118–120]

Аналіз складових LPI (рис. 2.7) показує, що найбільш вразливими напрямками у 2023 р. стали митниця, інфраструктура, якість логістичних послуг та відстеження вантажів. Погіршення цих показників безпосередньо впливає на економічну безпеку бізнесу, оскільки ускладнює експортно-імпорتنі операції, підвищує трансакційні та логістичні витрати, збільшує ризики затримок постачання, знижує прогнозованість виробничих процесів і послаблює стійкість ланцюгів постачання.

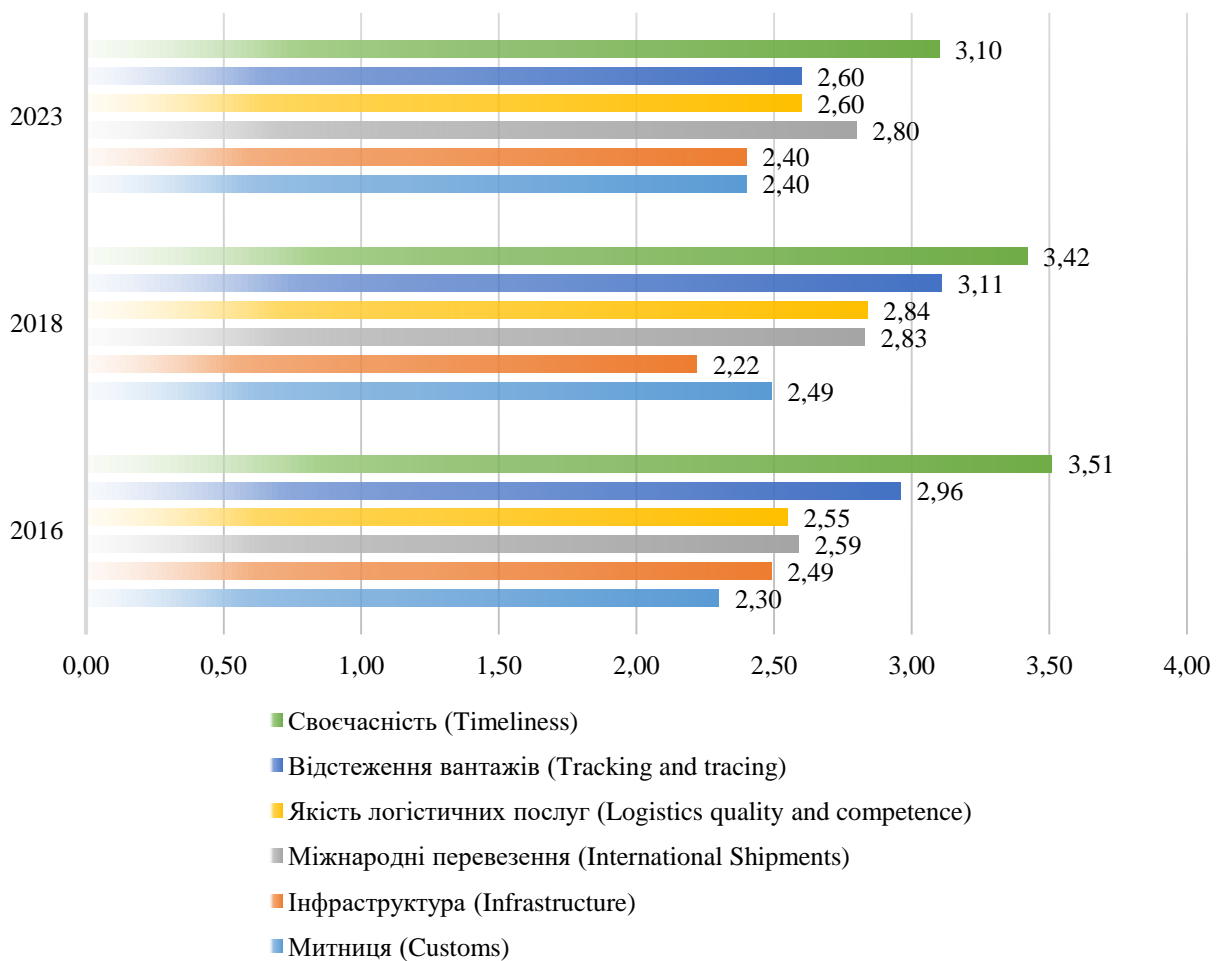

Рис. 2.7. Динаміка складових LPI для України у 2016, 2018 та 2023 роках
Джерело: побудовано автором за даними [118–120]

Відносно вищі значення показника своєчасності доставки порівняно з іншими складовими свідчать про наявність адаптаційного потенціалу українського бізнесу та логістичних операторів навіть в умовах підвищеної невизначеності. Однак зниження цього показника у 2023 р. порівняно з 2016 і

2018 рр. підтверджує, що воєнні ризики істотно обмежують здатність підприємств підтримувати стабільні строки поставок.

Отже, логістична ефективність є важливою передумовою формування безпечного бізнес-середовища, оскільки визначає доступ підприємств до ресурсів, ринків збуту, експортних каналів і критично важливих виробничих ланцюгів. Для зміцнення економічної безпеки бізнесу державна політика має бути спрямована на відновлення та модернізацію транспортної інфраструктури, спрощення митних процедур, цифровізацію логістичних процесів, розвиток альтернативних транспортних коридорів і підвищення стійкості ланцюгів постачання в умовах воєнних викликів [81].

Для оперативного моніторингу ділових очікувань, стану малого і середнього бізнесу, секторних диспропорцій та впливу воєнних ризиків важливо використати такі національні індикатори, як Індекс очікувань ділової активності бізнесу (Business Activity Expectations Index, BAEI), Індекс активності бізнесу (Ukrainian Business Index, UBI) та «Барометр бізнесу» (Business Barometer).

Розвиток усіх секторів економіки досліджується Національним банком України з використанням Індексу очікувань ділової активності бізнесу. НБУ щомісяця проводить опитування українських підприємств для оперативної оцінки та відстеження тенденцій розвитку економіки (Додаток Б, табл. Б.6). Динаміку Індексу очікувань ділової активності бізнесу наведено на рисунку 2.8.

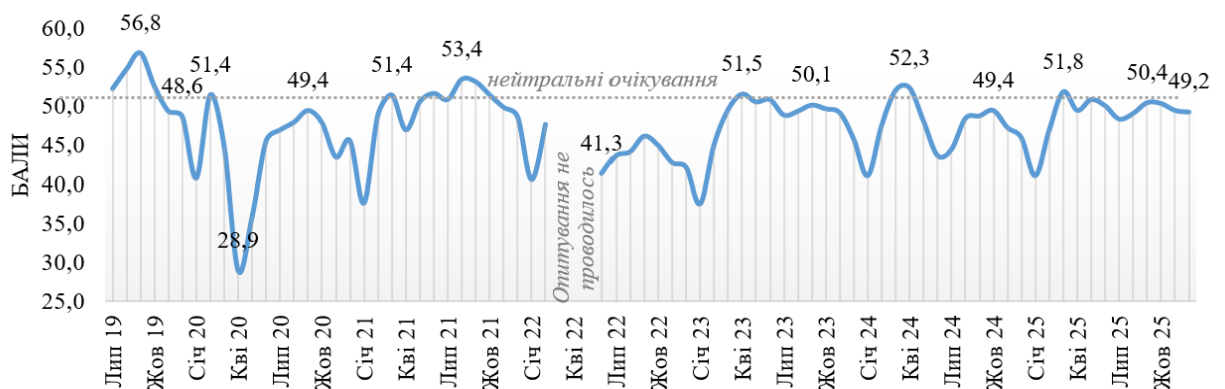

Рис. 2.8. Динаміка Індексу очікувань ділової активності бізнесу

Джерело: побудовано автором за даними [122; 123]

Ділові очікування бізнесу чітко корелюють із умовами бізнес-середовища. Так, настрої українського бізнесу різко погіршилися на початку 2022 року. Значення Індексу очікувань ділової активності у січні 2022 року знизилося до 40,5 пунктів з 51,4 пунктів у жовтні 2021 року. В цілому негативні очікування бізнесу спричинені не стільки традиційним для початку року послабленням ділової активності, скільки зростанням ймовірності розгортання повномасштабної війни.

В перші три місяці війни НБУ не проводив кон'юнктурних опитування бізнесу щодо його ділової активності. З червня 2022 року бізнес поступово адаптується до умов воєнного стану і пом'якшує негативні очікування своєї економічної діяльності. Спостерігається поступове відновлення економічної активності підприємств в усіх галузях.

Аналітичне узагальнення динаміки ВАЕІ в Україні у 2019–2025 рр. (Додаток Б, табл. Б.7) засвідчує високу чутливість очікувань бізнесу до макроекономічних, безпекових та інституційних шоків. У 2019 р. середньорічне значення індексу становило 52,4 пункту, що свідчило про переважання позитивних очікувань суб'єктів господарювання та відносно сприятливий стан ділового середовища, тоді як у 2020 р. показник знизився до 44,0 пункту, а частка місяців із позитивними очікуваннями скоротилася до 8,3 %, що відображає різке погіршення бізнес-настроїв під впливом пандемічних обмежень, порушення виробничих і логістичних зв'язків та зростання невизначеності.

Найбільш критичним став 2022 р., коли середньорічне значення ВАЕІ становило 43,7 пункту, а жоден із місяців із наявними даними не перевищив нейтральний рівень 50 пунктів. Це свідчить про домінування негативних очікувань бізнесу в умовах повномасштабної війни, руйнування інфраструктури, енергетичних загроз, втрати частини ринків і зростання операційних ризиків. У 2023–2025 рр. спостерігається поступове, але неповне відновлення бізнес-очікувань. Так, середньорічне значення індексу зросло з 48,1 пункту у 2023 р. до 48,9 пункту у 2025 р., однак залишалось нижчим за нейтральний рівень (рис. 2.9).

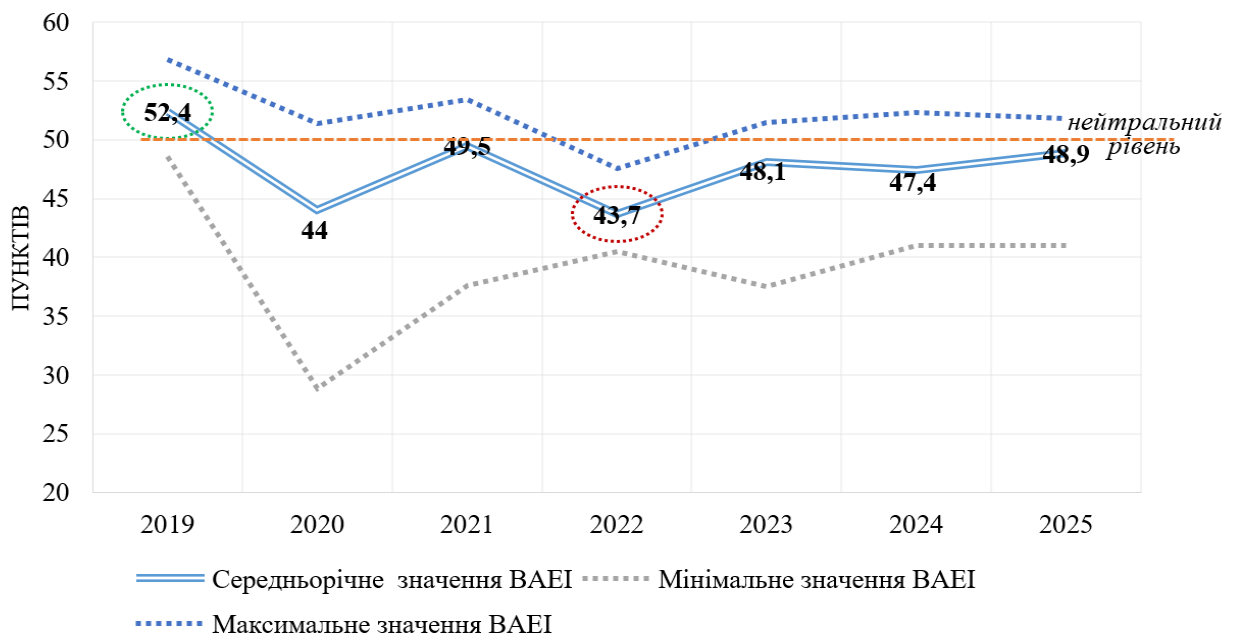

Рис. 2.9. Динаміка середньорічного рівня ВАЕІ в Україні у 2019-2025 рр.
Джерело: побудовано автором за даними [122]

Отже, результати аналізу ВАЕІ підтверджують, що очікування бізнесу є важливим індикатором стану безпекового середовища функціонування підприємництва. Низькі значення індексу після 2020 р., особливо в умовах повномасштабної війни, зумовлюють об'єктивну потребу в посиленні державної політики щодо макроекономічної стабілізації, енергетичної та логістичної безперервності, підтримки інвестицій, захисту виробничих активів і зниження регуляторної невизначеності.

Важливим індикатором діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу є Індекс активності бізнесу (Ukrainian Business Index, UBI), який відображає поточні оцінки та очікування підприємців щодо стану ділової активності, можливостей розвитку, інвестиційної готовності та стійкості бізнесу до зовнішніх шоків. UBI розраховується з 2020 р. в межах досліджень стану та потреб бізнесу в Україні, що проводяться Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проєктом Дія.Бізнес і Advanter Group у співпраці з органами

державної влади, міжнародними партнерами та бізнес-об'єднаннями. UBI фіксує реакцію бізнесу на зміни регуляторного, фінансового та ринкового середовища, що дозволяє оцінити рівень довіри підприємців до умов ведення господарської діяльності. Динаміка Індексу активності бізнесу за 2020–2025 рр. наведена в Додатку Б, таблиці Б.8. Слід відмітити, що значення індексу в 50 пунктів вважається нейтральним рівнем, який відділяє позитивні очікування бізнесу від негативних. Відповідно, значення UBI нижче 50 пунктів інтерпретується як переважання негативних очікувань бізнесу щодо подальшого розвитку подій, тоді як наближення до 50 або перевищення цього рівня свідчить про поліпшення ділових настроїв і зростання адаптаційної спроможності підприємств. Відхилення Індексу активності бізнесу UBI від нейтрального рівня наведено на рисунку 2.10.

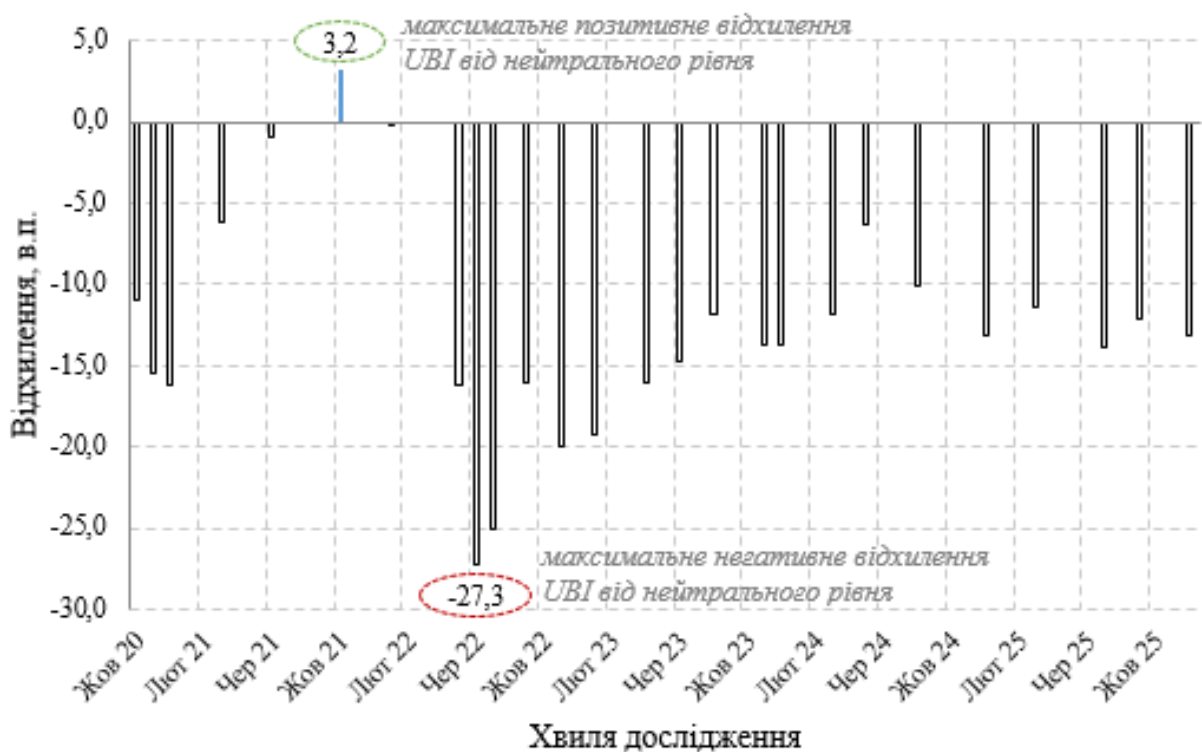

Рис. 2.10. Відхилення Індексу активності бізнесу UBI від нейтрального рівня як індикатор нестійкості безпекового середовища бізнесу в Україні у 2020–2025 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [124]

Упродовж досліджуваного періоду значення УВІ переважно залишалося нижчим за нейтральний рівень 50 пунктів, що свідчить про домінування стриманих або негативних оцінок бізнесу щодо умов ведення діяльності, перспектив розвитку, інвестиційної активності та спроможності підприємств забезпечувати стабільне функціонування. Винятком став жовтень 2021 р., коли було зафіксовано максимальне позитивне відхилення від нейтрального рівня (+3,2 в.п.), що відображало короткострокове поліпшення ділових настроїв і формування відносно сприятливого середовища для підприємницької активності. Натомість максимальне негативне відхилення спостерігалось у червні 2022 р. (-27,3 в.п.), що засвідчило глибоку дестабілізацію бізнес-середовища під впливом повномасштабної війни. Така динаміка була зумовлена руйнуванням виробничих активів, порушенням логістичних ланцюгів, втратою частини ринків збуту, міграцією трудових ресурсів, посиленням енергетичних і фінансових ризиків, а також високою невизначеністю щодо безперервності господарської діяльності.

У березні 2026 року Центром розвитку інновацій та Advanter Group було проведено нове дослідження очікувань бізнесу. На основі ґрунтовного аналізу представлених офіційних результатів [125], було сформовано структурну карту бар'єрів стійкого та безпечного функціонування бізнесу в Україні у 2026 році (рис. 2.11). Серед ключових перешкод діяльності та розвитку суб'єктів господарювання виокремлено макроекономічну та регуляторну непередбачуваність, недостатній попит, обмежений доступ до капіталу та дефіцит трудових ресурсів. Домінування таких бар'єрів свідчить про те, що безпекове середовище функціонування бізнесу формується під одночасним впливом зовнішніх воєнно-економічних загроз і внутрішніх інституційних дисбалансів. Відповідно точкові або короткострокові заходи підтримки мають обмежену ефективність. Необхідними є комплексні інституційні зміни, орієнтовані на підвищення передбачуваності регуляторного середовища, розширення доступу бізнесу до фінансування, розвиток людського капіталу, зниження податково-адміністративного навантаження.

Рис. 2.11. Структурна карта бар'єрів стійкого та безпечного функціонування бізнесу в Україні у 2026 році

Джерело: складено автором за даними [125]

У контексті діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу важливе значення має «Барометр бізнесу» – аналітичний інструмент Торгово-промислової палати України, що відображає очікування підприємців щодо змін у бізнес-середовищі та дозволяє оперативно оцінювати динаміку ділових настроїв. Індекс ґрунтується на щомісячних опитуваннях підприємств та формується з урахуванням субіндексів діяльності респондентів за основними секторами економіки: виробництво, будівництво, торгівля та послуги [126]. Відповідно, його використання дає змогу виявити секторальні

відмінності у сприйнятті ризиків.

Перший звіт «Барометру бізнесу» було оприлюднено у 2023 р., що започаткувало регулярний моніторинг короткострокових очікувань підприємницького сектору. З початку 2025 р. реалізація проекту була продовжена за підтримки Програми розвитку ООН в Україні у межах проекту «Трансформаційне відновлення задля безпеки людей в Україні», який фінансується урядом Японії та впроваджується ПРООН в Україні. У 2025 р. Торгово-промислова палата України також представила оновлену методологію «Барометру бізнесу», що посилило його аналітичну придатність для оцінювання стану бізнес-середовища в умовах воєнної економіки. Динаміка індексу за 2023-2025 рр. представлена в Додатку Б, таблиці Б.9.

Враховуючи зміну методології інтерпретації індексу «Барометр бізнесу» з лютого 2025 р., динаміку показника доцільно оцінювати не лише за абсолютними значеннями, а передусім через його відхилення від відповідного нейтрального рівня (рис. 2.12). Для періоду жовтень 2023 р. – січень 2025 р. нейтральною межею виступає 50 пунктів, тоді як з лютого 2025 р. застосовується оновлена шкала, де нейтральний рівень становить 0 пунктів.

Такий підхід забезпечує методичну зіставність результатів і дає змогу оцінити глибину негативної зони бізнес-очікування в різних періодах спостереження.

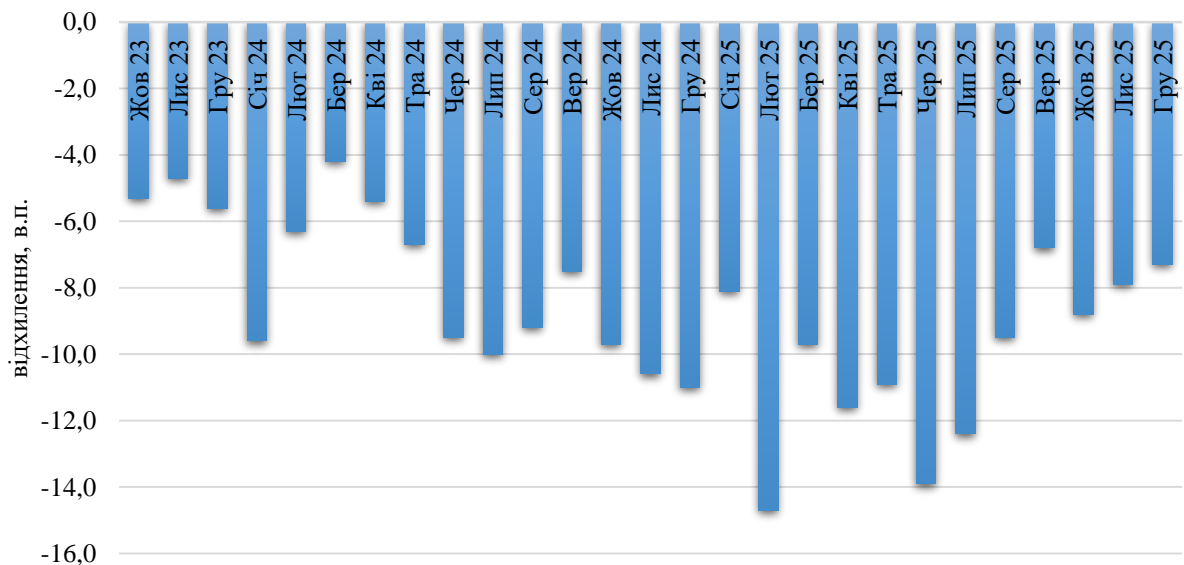

Рис. 2.12. Відхилення індексу «Барометр бізнесу» від нейтрального рівня
Джерело: побудовано автором за даними [126]

Дані рисунка свідчать, що впродовж усього аналізованого періоду індекс «Барометр бізнесу» не досягав нейтрального рівня, що підтверджує стійке переважання негативних очікувань підприємницького сектору. У період з жовтня 2023 р. по січень 2025 р. середнє значення індексу становило 42,3 пункту, тобто середнє відхилення від нейтрального рівня дорівнювало – 7,7 в.п.

Отже, згідно індексу «Барометр бізнесу» безпекове середовище функціонування бізнесу в Україні у 2023–2025 рр. залишалося несприятливим. Негативна динаміка свідчить про наявність системних обмежень для бізнесу, пов'язаних із воєнними ризиками, невизначеністю попиту, фінансовими та кадровими труднощами, регуляторною непередбачуваністю й обмеженою інвестиційною активністю.

Проведена діагностика засвідчує, що стабілізація та підтримка економіки України у воєнний час, а також її відновлення у повоєнний період залежать від здатності суб'єктів господарювання успішно адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Економічна безпека бізнесу перетворюється на одну з основних умов ефективного функціонування суб'єкта господарювання та є передумовою стійкості національної економіки до глобальних ризиків і загроз. В умовах повномасштабної війни економічна безпека бізнесу визначається не лише легкістю започаткування підприємницької діяльності, а й здатністю державних інституцій забезпечувати захист власності, безперервність критичних сервісів, доступ до інфраструктури, логістичну спроможність, антикорупційну стійкість, інноваційну адаптивність і прогнозованість умов господарювання [127]. У цьому контексті особливої актуальності набуває обґрунтування методичних засад оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, що дозволить визначити результативність державного впливу, виявити слабкі місця та сформулювати підґрунтя для подальшого удосконалення інструментів підтримки й захисту підприємницького сектору.

2.2. Методичні засади оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки бізнесу потребує комплексного методичного підходу, який дає змогу не лише ідентифікувати загрози та оцінити стан безпекового середовища, а й визначити результативність державної політики щодо їх нейтралізації. За умов воєнної економіки та високої невизначеності такий підхід має ґрунтуватися на поєднанні науково обґрунтованих принципів, специфіки функціонування національної економіки, інституційної спроможності держави та адаптації міжнародного досвіду до українських реалій.

Методичні засади оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу доцільно розглядати як сукупність критеріїв, індикаторів, аналітичних процедур і логіки інтерпретації результатів, що дозволяють встановити зв'язок між державними управлінськими рішеннями та змінами у безпековому середовищі функціонування суб'єктів господарювання. У цьому контексті оцінювання має бути спрямоване не лише на фіксацію поточного рівня економічної безпеки бізнесу, а й на виявлення того, наскільки державна політика сприяє підвищенню стійкості, адаптивності, інвестиційної спроможності, інноваційності та конкурентоспроможності підприємницького сектору.

Вихідною основою побудови такого методичного підходу є система принципів забезпечення економічної безпеки бізнесу, які визначають логіку формування державної політики, межі її регуляторного впливу та вимоги до оцінювання її результативності. Саме принципи задають методологічний каркас дослідження, оскільки дозволяють узгодити цілі державної політики, напрями впливу на бізнес-середовище, інструменти підтримки підприємництва та очікувані результати у сфері економічної безпеки. Система фундаментальних принципів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу представлена на рисунку 2.13.

Рис. 2.13. Ієрархічна модель фундаментальних принципів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу

Джерело: розроблено автором

Запропонована система фундаментальних принципів відображає багаторівневу логіку формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу. Базисний рівень визначає нормативно-методологічну основу системи, оскільки принципи системності, комплексності та економічної доцільності окреслюють межі державного впливу й умови правової та економічної визначеності для суб'єктів господарювання.

Принцип системності передбачає розгляд економічної безпеки бізнесу як системи, у межах якої внутрішні можливості підприємств, зовнішні умови господарювання, державна політика, інституційне середовище, ринкова кон'юнктура перебувають у постійній взаємодії. Тому формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу має здійснюватися шляхом реалізації взаємоузгоджених управлінських, регуляторних рішень, спрямованих на збереження стійкості, адаптивності та безперервності функціонування суб'єктів господарювання.

Принцип комплексності передбачає одночасне застосування організаційних, правових, економічних, фінансових, технічних, інформаційно-цифрових та інституційних заходів забезпечення економічної безпеки бізнесу. Оскільки фрагментарний підхід до безпеки не дозволяє нейтралізувати весь спектр загроз і залишає вразливі ділянки, через які можуть реалізовуватися деструктивні впливи.

Принцип економічної доцільності вимагає збалансованості між витратами на забезпечення економічної безпеки та очікуваним ефектом від зниження ризиків, попередження втрат і підтримання стабільності підприємницької діяльності. Надмірні витрати на безпекові заходи можуть знижувати конкурентоспроможність бізнесу, обмежувати інвестиційні можливості та погіршувати фінансову гнучкість підприємств, тоді як недостатній рівень інвестування у безпеку підвищує вразливість до зовнішніх і внутрішніх загроз. Оптимальний рівень таких витрат має визначатися з урахуванням імовірності настання загроз, масштабу потенційних збитків, стратегічної значущості активів, рівня критичності бізнес-процесів та очікуваного ефекту від реалізації превентивних і захисних заходів.

Функціональний рівень, згідно ієрархічної моделі фундаментальних принципів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, характеризує здатність системи реагувати на загрози, підтримувати безперервність господарської діяльності, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати стійкість бізнесу.

Принцип превентивності орієнтує систему забезпечення економічної безпеки бізнесу на попередження загроз, а не лише на реагування на ризики після їх реалізації та полягає у своєчасному виявленні деструктивних чинників, оцінюванні ймовірності їх настання, визначенні можливих наслідків для бізнесу та запровадженні заходів, спрямованих на недопущення або мінімізацію втрат [128]. В умовах війни цей принцип набуває особливого значення, оскільки часовий лаг між виникненням загрози та її впливом на бізнес суттєво скорочується, а несвоєчасне реагування може призвести до

втрати активів, порушення логістичних ланцюгів, зупинення виробництва або втрати ринків збуту.

Принцип безперервності передбачає постійне функціонування механізмів моніторингу, захисту, реагування та відновлення у системі забезпечення економічної безпеки бізнесу. Економічна безпека не може забезпечуватися одноразовими або епізодичними заходами, оскільки безпекове середовище постійно змінюється під впливом воєнних, фінансових, енергетичних, логістичних, кадрових та регуляторних чинників.

Принцип адаптивності визначає здатність системи забезпечення економічної безпеки бізнесу гнучко реагувати на зміну умов функціонування, трансформацію ризиків і появу нових загроз. В умовах воєнного стану адаптивність стає однією з ключових характеристик життєздатності бізнесу, оскільки суб'єкти господарювання змушені оперативно змінювати логістичні маршрути, джерела постачання, ринки збуту, кадрову політику, енергетичні рішення та фінансові моделі діяльності.

Принцип стійкості доповнює превентивність, безперервність та адаптивність, оскільки відображає здатність бізнесу зберігати функціонування під впливом тривалих або повторюваних шоків. Його зміст полягає у підтриманні фінансової, виробничої, кадрової, енергетичної, логістичної та інституційної спроможності суб'єктів господарювання протистояти деструктивним впливам і відновлювати діяльність після їх настання. У контексті формування системи економічної безпеки бізнесу стійкість виступає не статичною характеристикою, а результатом поєднання превентивних заходів, безперервного моніторингу, адаптивного управління та раціонального використання ресурсів.

Управлінсько-координаційний рівень принципів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу відображає якість інституційної взаємодії, прозорість рішень, партнерство держави і бізнесу та орієнтацію державної політики на досягнення практичних результатів.

Так, принцип інституційної узгодженості передбачає скоординованість дій органів державної влади, місцевого самоврядування, регуляторів, фінансових інституцій, бізнес-об'єднань та міжнародних партнерів у сфері підтримки й захисту підприємницького сектору. Його реалізація дає змогу уникнути дублювання повноважень, фрагментарності державних рішень і суперечливості регуляторного впливу, що особливо важливо в умовах воєнної економіки та обмеженості ресурсів.

Принцип прозорості та підзвітності означає відкритість процедур прийняття рішень, доступність інформації для бізнесу, зрозумілість правил державної підтримки та можливість оцінювання результатів діяльності відповідальних інституцій. У контексті економічної безпеки бізнесу цей принцип знижує корупційні ризики, підвищує довіру суб'єктів господарювання до державних інститутів і посилює передбачуваність регуляторного середовища.

Принцип партнерства держави і бізнесу передбачає формування сталої системи взаємодії між публічним сектором і підприємницьким середовищем на основі діалогу, взаємної відповідальності та спільного пошуку рішень щодо нейтралізації загроз. Ефективна взаємодія держави і бізнесу дозволяє точніше ідентифікувати реальні потреби підприємств і формувати інструменти політики, орієнтовані на практичний результат.

Принцип результативності орієнтує систему забезпечення економічної безпеки бізнесу на досягнення конкретних ефектів, а не лише на формальне впровадження програм, стратегій чи нормативно-правових актів, та спрямований на узгодженість інституційної взаємодії з фактичними змінами у безпековому середовищі функціонування бізнесу.

Наведені принципи формують концептуальну основу оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу та окреслюють, за якими критеріями доцільно оцінювати державний вплив, які параметри бізнес-середовища потребують моніторингу та які результати можуть свідчити про підвищення або зниження рівня економічної

безпеки суб'єктів господарювання.

Водночас необхідним є врахування результатів проведеної у пункті 2.1 діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні, яка засвідчила наявність системних дестимуляторів економічної безпеки підприємницького сектору. Аналіз міжнародних та національних бізнес-індикаторів дав змогу виявити ключові проблемні зони, пов'язані з регуляторною невизначеністю, корупційними ризиками, недостатнім захистом прав власності, логістичними й енергетичними обмеженнями, погіршенням бізнес-очікувань, кадровим дефіцитом, нестачею платоспроможного попиту та обмеженим доступом до фінансових ресурсів.

Таким чином, наступним етапом дослідження є обґрунтування методичних засад оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, які дозволять поєднати виявлені індикатори стану бізнес-середовища з відповідними напрямками державного регулювання, підтримки та стимулювання підприємницької активності.

Розроблений методичний підхід до оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу представлено на рисунку 2.14.

Оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу доцільно здійснювати на основі інтегрального підходу, що передбачає узагальнення системи міжнародних та національних індексів, розглянутих у пункті 2.1. Сукупність обраних індексів є методично обґрунтованою основою для побудови інтегрального показника оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, оскільки дозволяє охопити ключові параметри бізнес-середовища, які безпосередньо залежать від якості державного регулювання та визначають рівень безпечності функціонування, стійкості й адаптивності бізнесу та передбачуваності середовища провадження підприємницької діяльності (Додаток В, табл. В.1).

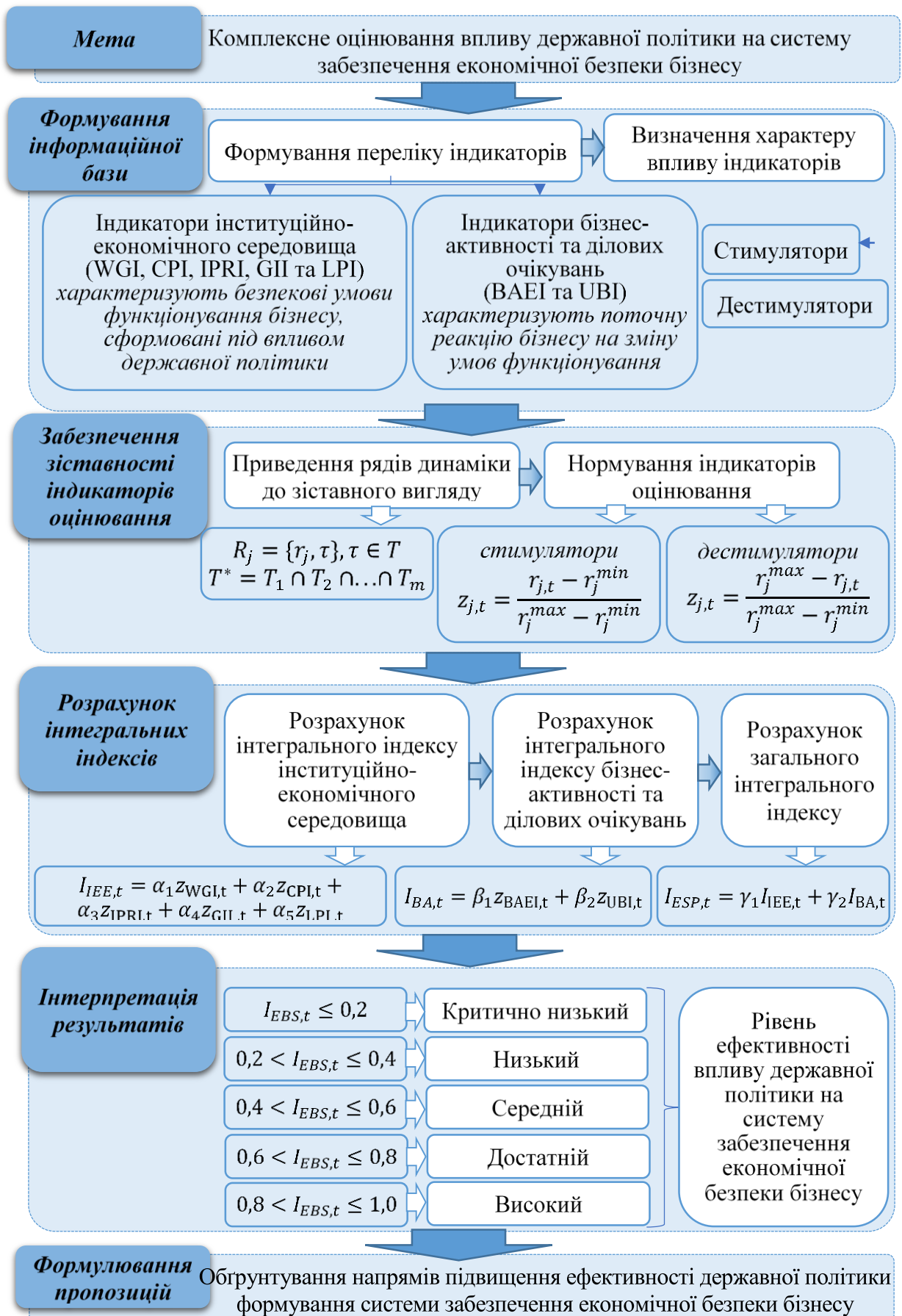

Рис. 2.14. Методичний підхід до оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Джерело: розроблено автором

У межах дослідження запропоновано виокремити дві групи індикаторів впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, а саме індикатори інституційно-економічного середовища та індикатори бізнес-активності й ділових очікувань. У першу групу віднесено Worldwide Governance Indicators, Corruption Perceptions Index, International Property Rights Index, Global Innovation Index та Logistics Performance Index, які характеризують якість державного управління, рівень корупційних ризиків, захищеність прав власності, інноваційну спроможність економіки та логістично-інфраструктурні умови функціонування бізнесу. У перспективі до цієї групи індикаторів доцільно також включити Business Ready, який на сучасному етапі не може бути повноцінно використаний для ретроспективного інтегрального оцінювання в межах досліджуваного динамічного ряду, оскільки його розрахунок розпочато лише з 2024 року. Обмежена тривалість спостережень унеможливорює коректне включення цього індексу до базової моделі без порушення зіставності даних і порівнюваності результатів. Тому Business Ready правомірно розглядати як перспективний індикатор для подальшого розширення методики у разі накопичення достатнього масиву статистичних даних.

До другої групи включено Індекс очікувань ділової активності та Індекс активності бізнесу, використання яких дозволить врахувати поточну реакцію підприємницького сектору на зміну умов державної політики, економічної кон'юнктури та безпекового середовища. Цю групу варто доповнити індексом «Барометр бізнесу». Втім, з огляду на початок його розрахунку з жовтня 2023 року, у дослідженні цей індекс використовується як допоміжний аналітичний індикатор бізнес-середовища в Україні.

З урахуванням вищезазначеного, сформовано макет матриці спостережень (Додаток Г, табл. Г.1), у відповідності до якої інтегральний індекс інституційно-економічного середовища об'єднує п'ять індикаторів:

$$X_{IEE,t} = \{X_{1,t}; X_{2,t}; X_{3,t}; X_{4,t}; X_{5,t}\}, \quad (2.1)$$

де $X_{IEE,t}$ – сукупність індикаторів інституційно-економічного середовища;

$X_{1,t}$ – Worldwide Governance Indicators (WGI);

$X_{2,t}$ – Corruption Perceptions Index (CPI);

$X_{3,t}$ – International Property Rights Index (IPRI);

$X_{4,t}$ – Global Innovation Index (GII);

$X_{5,t}$ – Logistics Performance Index (LPI).

Матриця спостережень для інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань включає два індикатори:

$$X_{BA,t} = \{X_{6,t}; X_{7,t}\}, \quad (2.2)$$

де $X_{BA,t}$ – сукупність індикаторів бізнес-активності та ділових очікувань;

$X_{6,t}$ – Індекс очікувань ділової активності (BAEI);

$X_{7,t}$ – Індекс активності бізнесу (UBI).

Відповідно, загальна матриця спостережень для розрахунку загального впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу матиме вигляд:

$$X_{ESP,t} = \{X_{1,t}; X_{2,t}; X_{3,t}; X_{4,t}; X_{5,t}; X_{6,t}; X_{7,t}\} \text{ або} \\ X_{ESP,t} = \{X_{WGI,t}; X_{CPI,t}; X_{IPRI,t}; X_{GII,t}; X_{LPI,t}; X_{BAEI,t}; X_{UBI,t}\}. \quad (2.3)$$

Сформована система індикаторів (Додаток Г, табл. Г.2) дозволяє поєднати оцінювання параметрів державного впливу на бізнес-середовище з моніторингом поведінкової реакції підприємницького сектору на зміну економічних, регуляторних і безпекових умов.

З метою уникнення надмірної деталізації інституційного блоку та забезпечення зіставності з іншими індикаторами методики складові WGI агреговано в узагальнений показник якості врядування. Оскільки всі складові

індексу наведені в єдиній шкалі та мають стимулюючий характер впливу, їх агрегування здійснено за допомогою середнього арифметичного.

Методичної уніфікації потребували індикатори бізнес-активності та ділових очікувань. Для Індексу очікувань ділової активності використано середньорічні значення, розраховані на основі наявних спостережень у межах відповідного року, а середньорічні значення Індексу активності бізнесу, який подається за окремими хвилями опитування, визначено як середнє арифметичне значень усіх хвиль відповідного року.

В межах формування інформаційної бази, як першого етапу методичного підходу до оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу (див. рис. 2.14), також визначено характер впливу запропонованих індикаторів (див. Додаток В, табл. В.1). Показники, зростання яких свідчать про покращення умов економічної безпеки бізнесу й класифікуються як стимулятори. Натомість індикатори, представлені у формі рейтингової позиції, мають характер дестимуляторів, оскільки збільшення рейтингового місця означає погіршення порівняльного стану країни за відповідним показником.

Слід відмітити, що матриця спостережень (вхідних даних) засвідчує нерівномірність інформаційного забезпечення окремих індикаторів. У зв'язку з різною тривалістю динамічних рядів обраних показників у методиці передбачено диференціацію періодів оцінювання. Індикатори інституційно-економічного середовища розраховуються за 2015-2025 рр., що дозволяє сформувати довгострокову оцінку базових умов функціонування бізнесу. Натомість індикатори бізнес-активності та ділових очікувань визначаються за 2020-2025 рр. Відповідно, загальний інтегральний індекс, який поєднує обидва блоки індикаторів, розраховується за 2020-2025 рр., тобто за період повної інформаційної зіставності показників, з метою уникнення статистичного викривлення результатів і забезпечення коректності інтегрального оцінювання.

Щодо індикаторів інституційно-економічного середовища, то повні ряди динаміки сформовані для CPI, IPRI та GII. Значення WGI доступні за 2015–2024 рр., що зумовлено особливостями оприлюднення показників Світового банку. Найбільш обмеженим є ряд LPI, оскільки цей індекс не розраховується щорічно. Відповідно, подальший етап методики передбачає приведення рядів динаміки до зіставного вигляду для забезпечення статистичної коректності інтегрального оцінювання.

З метою розрахунку інтегрального індексу інституційно-економічного середовища за 2015–2025 рр. для показника WGI значення за 2025 рік прийнято на рівні 2024 року ($WGI_{2025}=WGI_{2024}=47,01$). Значення LPI за 2017 та 2019–2022 рр. визначено методом лінійної інтерполяції за формулою:

$$LPI_t = LPI_a + \frac{LPI_b - LPI_a}{b - a} \cdot (t - a), \quad (2.4)$$

де LPI_t – розрахункове значення LPI у році t ;

LPI_a, LPI_b – фактичні значення LPI у роках a та b ;

a, b – роки, між якими здійснюється інтерполяція.

Результати розрахунків наведено в Додатку Д (табл. Д.1).

Оскільки відібрані індикатори оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу мають різну природу, шкали вимірювання та форму представлення результатів, виникає об'єктивна необхідність в їх попередній стандартизації (нормування), що забезпечить приведення різнорідних показників у єдину шкалу [129].

Нормування індикаторів інституційно-економічного середовища здійснено на основі розмаху варіації, що дозволило трансформувати вихідні значення у шкалу від 0 до 1. Для показників-стимуляторів нормування проводилося з використанням формули:

$$Z_{j,t} = \frac{r_{j,t} - r_j^{\min}}{r_j^{\max} - r_j^{\min}}, \quad (2.5)$$

де $z_{j,t}$ – нормоване значення j -го індикатора у році t ;

$r_{j,t}$ – фактичне або приведенне значення індикатора;

r_j^{min} – мінімальне значення індикатора за відповідний період нормування;

r_j^{max} – максимальне значення індикатора за відповідний період нормування.

Для показників-дестимуляторів застосовано наступну формулу:

$$z_{j,t} = \frac{r_j^{max} - r_{j,t}}{r_j^{max} - r_j^{min}} \quad (2.6)$$

Індикатори бізнес-активності та ділових очікувань подані у співмірній шкалі від 0 до 100 пунктів і мають однакову змістову спрямованість. З огляду на це застосування нормування на основі розмаху варіації є методично недоцільним, оскільки воно штучно ототожнює найкраще значення в межах короткого досліджуваного періоду з максимальним рівнем розвитку, а найгірше – з нульовим станом. Тому для цієї групи індикаторів використано пряме масштабне нормування шляхом ділення фактичного значення на 100, що дозволяє зберегти первинну економічну інтерпретацію показників, уникнути статистичного викривлення результатів і забезпечити їх коректне включення до інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань.

Результати нормування показників подано в таблиці Е.1 Додатку Е.

Наступним етапом апробації методичного підходу до оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу є розрахунок інтегрального індексу інституційно-економічного середовища за формулою:

$$I_{IEE,t} = \alpha_1 z_{WGI,t} + \alpha_2 z_{CPI,t} + \alpha_3 z_{IPRI,t} + \alpha_4 z_{GII,t} + \alpha_5 z_{LPI,t}, \quad (2.7)$$

де $I_{IEE,t}$ – інтегральний індекс інституційно-економічного середовища у році t ;

$Z_{WGI,t}$, $Z_{CPI,t}$, $Z_{IPRI,t}$, $Z_{GII,t}$, $Z_{LPI,t}$ – нормовані значення показників WGI, CPI, IPRI, GII та LPI у році t ;

α_1 , α_2 , α_3 , α_4 , α_5 – вагові коефіцієнти відповідних індикаторів.

Вагові коефіцієнти індикаторів інституційно-економічного середовища визначені за результатами експертного оцінювання [130], до якого було залучено 20 фахівців (10 кандидатів наук та 10 докторів наук). Експертам було запропоновано оцінити значущість кожного індикатора за 10-бальною шкалою, де 1 бал відповідає мінімальному рівню значущості, а 10 балів – максимальному. Матриця оцінок експертів представлена в Додатку Ж (табл. Ж.1). Ваговий коефіцієнт кожного індикатора визначено як частку його середньої експертної оцінки у сумі середніх оцінок усіх індикаторів.

З метою перевірки узгодженості думок експертів щодо значущості індикаторів інституційно-економічного середовища використано коефіцієнт конкордації Кендалла. На першому етапі експертні оцінки було трансформовано у ранги, при цьому найвища оцінка отримувала ранг 1, а у разі однакових оцінок застосовувався середній ранг. Сума рангів за кожним індикатором визначається за формулою:

$$R_i = \sum r_{ij}, \quad (2.8)$$

де R_i – сума рангів i -го індикатора;

r_{ij} – ранг, присвоєний i -му індикатору j -м експертом.

Визначення середньої суми рангів здійснено за формулою:

$$\bar{R} = \frac{m(n+1)}{2}, \quad (2.9)$$

де m – кількість експертів;

n – кількість оцінюваних індикаторів.

Сума квадратів відхилень сум рангів від їх середнього значення розрахована як:

$$S = \sum(R_i - \bar{R})^2. \quad (2.10)$$

Оскільки в експертних оцінках наявні однакові значення, у розрахунку враховано поправку на зв'язані ранги:

$$T_j = \sum(t^3 - t), \quad (2.11)$$

де T_j – поправка на зв'язані ранги для j -го експерта;

t – кількість однакових оцінок у відповідній групі.

На наступному етапі, з урахуванням поправки на зв'язані ранги, було розраховано коефіцієнт конкордації Кендалла:

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n) - m \sum T_j}, \quad (2.12)$$

де $\sum T_j$ – загальна поправка на зв'язані ранги.

Отримане значення $W=0,8922$ свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів, оскільки коефіцієнт наближений до 1.

Для перевірки статистичної значущості коефіцієнта конкордації використано критерій Пірсона:

$$\chi^2 = m(n - 1)W = 20 \times (5 - 1) \times 0,8922 = 71,3780. \quad (2.13)$$

При цьому, кількість ступенів свободи становить $df = n - 1 = 4$.

Отже, за результатами проведених розрахунків $\chi^2 = 71,3780$ за $df = 4$, а значення $p\text{-value} = 1,17 \times 10^{-14}$, тобто $p\text{-value} < 0,001$, що підтверджує статистичну значущість узгодженості експертних оцінок і релевантність отриманих вагових коефіцієнтів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівень вагомості індикаторів інституційно-економічного середовища

Індикатор	Коефіцієнт вагомості, α	Ранг
Worldwide Governance Indicators, WGI	0,2428	1
Corruption Perceptions Index, CPI	0,2183	3
International Property Rights Index, IPRI	0,2319	2
Global Innovation Index, GII	0,1432	5
Logistics Performance Index, LPI	0,1637	4

Джерело: розраховано автором

З урахуванням вагомості окреслених складових, з використанням формули (2.7), визначено інтегральний індекс інституційно-економічного середовища (Додаток Ж, табл. Ж.2). Динаміку показника за 2015–2025 роки наведено на рисунку 2.15.

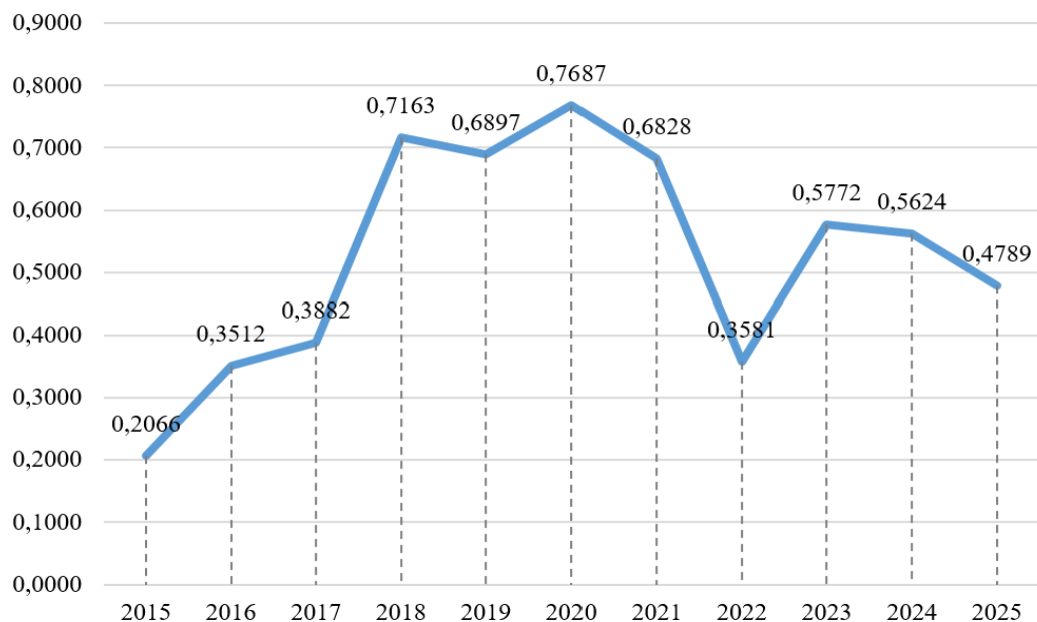

Рис. 2.15. Динаміка інтегрального індексу інституційно-економічного середовища в Україні

Джерело: побудовано автором

Протягом 2015–2021 рр. спостерігається відносно стабільна висхідна динаміка інтегрального індексу, що засвідчує стабільне покращення інституційних передумов ведення бізнесу в Україні, в тому числі за рахунок розвитку електронних державних сервісів, які сприяли підвищенню прозорості адміністративних процедур та зниженню корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг. Цифровізація дозвільних, реєстраційних, податкових та звітних процедур посилила передбачуваність взаємодії бізнесу з державою, зменшила транзакційні витрати суб'єктів господарювання та створила передумови для більш відкритого регуляторного середовища. Водночас, позитивна динаміка індексу відображає не лише технологічну модернізацію державного управління, а й поступове посилення інституційної спроможності, покращення антикорупційної інфраструктури та формування більш сприятливих умов для захисту прав власності й розвитку підприємницької активності.

Різне зниження інтегрального індексу у 2022 р. до 0,3581 стало наслідком прямого впливу повномасштабної війни на інституційно-економічні умови функціонування бізнесу. Найбільший негативний внесок у динаміку індексу спричинило падіння нормованого значення WGI до 0,0000, що відображає погіршення параметрів якості врядування, політичної стабільності, регуляторної передбачуваності та ефективності державного управління в умовах воєнного шоку. Одночасне зниження GI до 0,3913 засвідчує послаблення інноваційної спроможності бізнес-середовища, обумовлене переорієнтацією ресурсів на релокацію, відновлення операційної діяльності та мінімізацію безпекових ризиків. Низьке значення LPI (0,2000) відображає суттєве погіршення логістично-інфраструктурних умов через блокування традиційних транспортних маршрутів, руйнування об'єктів інфраструктури, ускладнення експортно-імпортних операцій та зростання вартості постачання.

Подальша динаміка індексу засвідчує, що у 2023–2024 рр. державна політика частково компенсувала воєнні деструкції через збереження

керованості регуляторних процесів, підтримання функціонування публічних сервісів та продовження антикорупційних і євроінтеграційних змін. Водночас зниження індексу у 2025 р. до 0,4789 свідчить про обмежену результативність такого впливу і позитивні зміни у сфері врядування та протидії корупції не були достатніми для нейтралізації ризиків, пов'язаних із захистом прав власності, логістичною нестабільністю та послабленням інноваційної спроможності бізнесу.

В рамках апробації авторської методики оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу (див. рис. 2.14) наступним етапом є розрахунок інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань за формулою:

$$I_{BA,t} = \beta_1 z_{BAEI,t} + \beta_2 z_{UBI,t}, \quad (2.14)$$

де $I_{BA,t}$ – інтегральний індекс бізнес-активності та ділових очікувань у році t ;

$z_{BAEI,t}$, $z_{UBI,t}$ – нормовані значення показників ВАЕІ та UBI у році t ;

β_1 , β_2 – вагові коефіцієнти відповідних індикаторів.

Матриця оцінок експертів наведена в таблиці Ж.3 Додатку Ж.

З використанням формул 2.8–2.12 проведено аналіз узгодженості думок експертів. Отримане значення $W = 0,9000$ свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів щодо значущості індикаторів бізнес-активності та ділових очікувань. При $df = n - 1 = 1$ значення p -value становить 0,000022, тобто p -value $< 0,001$, що підтверджує можливість використання отриманих вагових коефіцієнтів ВАЕІ та UBI у розрахунку інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань (Додаток Ж, табл. Ж.4).

Динаміка інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань представлена на рисунку 2.16.

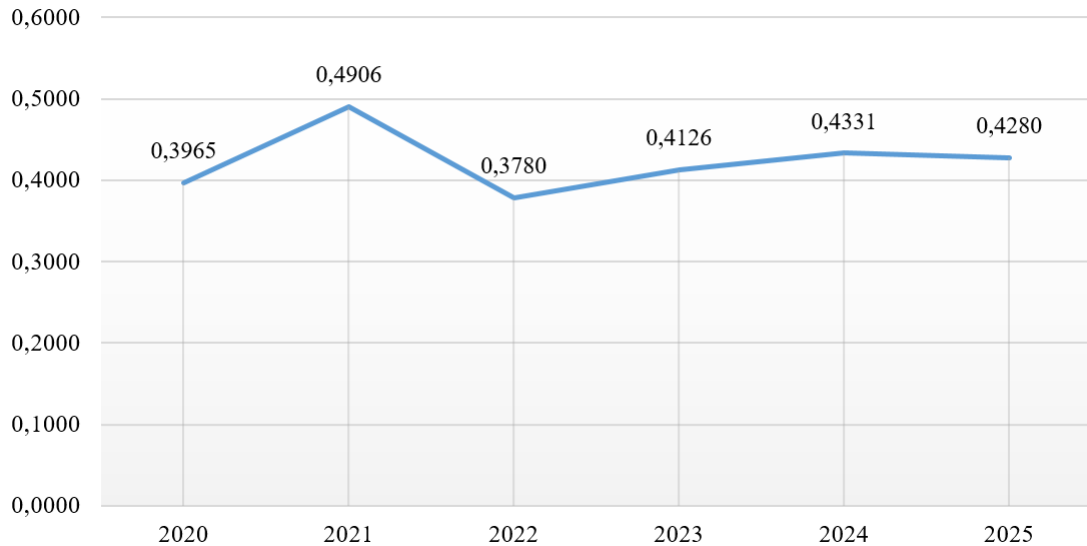

Рис. 2.16. Динаміка інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань в Україні

Джерело: побудовано автором

Найвищий рівень інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань зафіксовано у 2021 р., що відображає часткову стабілізацію оцінок бізнесу після періоду карантинних обмежень та пов'язаної з ними економічної невизначеності. У 2022 р. індекс знизився до 0,3780 внаслідок повномасштабної війни, яка суттєво погіршила умови ведення бізнесу через зростання безпекових, логістичних та операційних ризиків. Подальше підвищення показника у 2023-2025 рр. до 0,4280 свідчить про поступову адаптацію підприємницького сектору до воєнних умов, однак його значення залишається нижчим за нейтральний рівень 0,5, що вказує на збереження стриманих ділових очікувань.

Завершальним етапом інтегрального оцінювання є розрахунок загального інтегрального індексу впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, що передбачає агрегування двох часткових індексів, а саме інтегрального індексу інституційно-економічного середовища та інтегрального індексу бізнес-активності й ділових очікувань. Розрахунок загального інтегрального індексу здійснено за 2020–2025 рр.,

оскільки, як зазначалося вище, саме з 2020 р. забезпечується повна інформаційна зіставність двох аналітичних блоків, за формулою:

$$I_{ESP,t} = \gamma_1 I_{IEE,t} + \gamma_2 I_{BA,t}, \quad (2.15)$$

де $I_{ESP,t}$ – інтегральний індекс впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу у році t ;

γ_1, γ_2 – вагові коефіцієнти відповідних субіндексів.

Вагові коефіцієнти визначено експертним шляхом (Додаток Ж, табл. Ж.5). За результатами експертного оцінювання встановлено, що вага інтегрального індексу інституційно-економічного середовища становить $\gamma_1 = 0,5987$, а вага інтегрального індексу бізнес-активності та ділових очікувань – $\gamma_2 = 0,4013$.

Згідно з проведеними розрахунками (Додаток Ж, табл. Ж.6), доцільно візуалізувати динаміку загального інтегрального індексу впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу та його субіндексів (рис. 2.17).

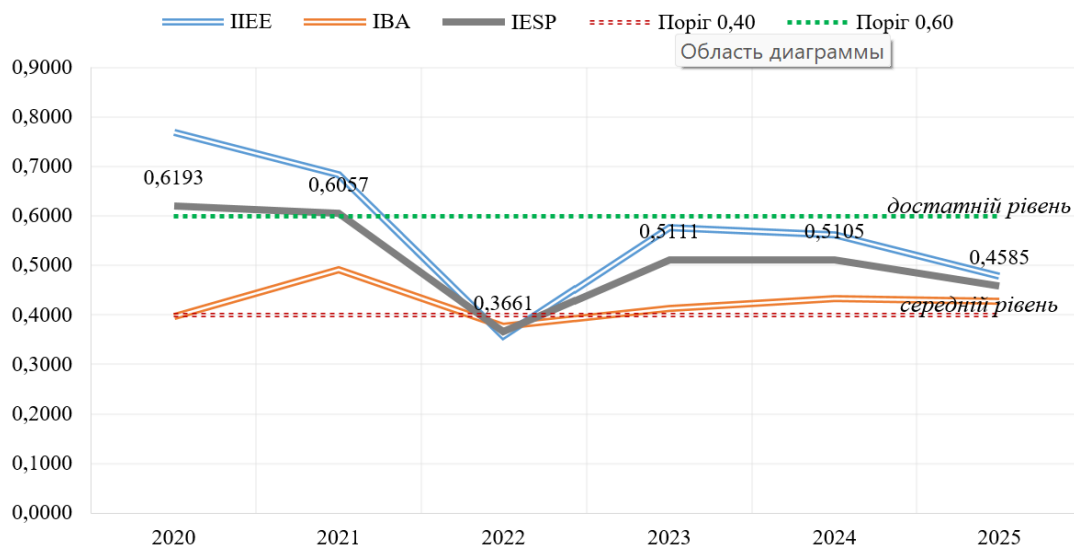

Рис. 2.17. Динаміка загального інтегрального індексу впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні

Джерело: побудовано автором

Розвиток електронних державних сервісів, підвищення прозорості адміністративних процедур та поступове покращення регуляторного середовища стали важливими чинниками формування достатнього рівня загального інтегрального індексу у 2020–2021 рр. Це засвідчує відносну результативність державної політики щодо зміцнення інституційних передумов економічної безпеки бізнесу. Втім, повномасштабне вторгнення РФ загостило проблеми функціонування підприємницького сектору, що підтверджується зниженням інтегрального індексу у 2022 р. до 0,3661. Таке падіння відображає розрив між сформованими інституційними механізмами державного впливу та фактичними умовами ведення бізнесу в умовах воєнних ризиків, руйнування активів, логістичних обмежень і зростання операційної невизначеності. У 2023–2025 рр. державна політика забезпечила часткову адаптацію бізнесу до умов воєнного стану, однак не створила достатніх передумов для переходу від стабілізації до стійкого відновлення підприємницького сектору. Саме тому подальший аналіз має бути спрямований на визначення особливостей реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу та обґрунтування напрямів її удосконалення, які здатні посилити стійкість бізнес-середовища в умовах тривалих воєнних і структурних ризиків.

2.3. Інструменти державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні

Результати проведеної у пункті 2.1 діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні засвідчили, що сучасні умови підприємницької діяльності характеризуються поєднанням системних інституційних диспропорцій і нових викликів, зумовлених повномасштабною війною. Аналіз міжнародних та національних індикаторів якості врядування, цифрової конкурентоспроможності, інноваційного розвитку, кібербезпеки й

стабільності регуляторного середовища дав змогу виявити низку проблем, які безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання. Серед таких проблем правомірно виокремити недостатню ефективність інституційного захисту бізнесу, нестабільність регуляторного середовища, ускладнений доступ до фінансових ресурсів, просторову асиметрію безпекових умов функціонування бізнесу, зумовлену нерівномірністю воєнних, інфраструктурних, енергетичних, логістичних і кадрових ризиків у регіонах України, цифрові загрози, а також потребу в адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Відповідно, ефективність державної політики визначається не лише кількістю запроваджених програм чи нормативних рішень підтримки бізнесу, а й здатністю держави знижувати ризики підприємницької діяльності, забезпечувати передбачуваність бізнес-середовища та посилювати здатність підприємств функціонувати в кризових умовах, тобто забезпечувати формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища.

Наукове осмислення проблематики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні пройшло кілька етапів, що відображає трансформацію як самого феномену економічної безпеки, так і ролі держави у її забезпеченні.

Поняття «безпекоорієнтоване бізнес-середовище» відносно нещодавно увійшло до наукового обігу, однак його зміст відповідає сучасній логіці трансформації державної політики у сфері економічної безпеки [131]. На відміну від традиційного підходу, за якого безпека розглядалася переважно як реагування на вже наявні загрози, безпекоорієнтоване бізнес-середовище передбачає інтеграцію безпекових вимог у систему правил, інституцій, процедур, цифрових сервісів, фінансових механізмів та інфраструктурних рішень, що визначають умови ведення бізнесу. У цьому контексті важливими є дослідження, які обґрунтовують доцільність впровадження принципу «стійкість за проектом», що відображає перехід від моделі «захисту після виникнення загрози» до моделі превентивної стійкості, у межах якої здатність

протидіяти ризикам має бути закладена в архітектуру бізнес-процесів, управлінських рішень і державних регуляторних механізмів [132–134]. Такий перехід є особливо актуальним в умовах цифрової трансформації, коли загрози набувають міжсекторального характеру. Отже, безпекоорієнтоване бізнес-середовища передбачає формування системи державного впливу, спрямовану на зменшення вразливості підприємств до правових, фінансових, інфраструктурних, цифрових, кадрових і ринкових ризиків.

Окремої уваги потребує трансформація підходів до розуміння ролі держави у забезпеченні економічної безпеки бізнесу. У науковому дискурсі простежується відхід від патерналістської моделі [135], за якої держава розглядається як головний і майже єдиний гарант захисту бізнесу від загроз, до партнерської моделі, у межах якої держава виконує функції регулятора, координатора, гаранта правил і каталізатора розвитку безпечного підприємницького середовища. Патерналістський підхід акцентує увагу на створенні державою всеохоплюючої системи захисту бізнесу, що включає правові, інституційні й економічні механізми мінімізації ризиків. Однак в умовах високої динаміки загроз, ресурсних обмежень і різної вразливості підприємств така модель виявляється недостатньо гнучкою.

Натомість партнерський підхід ґрунтується на принципах субсидіарності, ризик-орієнтованості, публічно-приватної взаємодії та відповідальності самих суб'єктів господарювання за побудову власних систем стійкості. У цій моделі держава не підміняє собою бізнес у питаннях управління ризиками, а створює умови, які дозволяють підприємствам ефективно функціонувати, інвестувати, цифровізуватися, захищати активи та адаптуватися до кризових змін. Роль держави полягає у забезпеченні верховенства права, стабільності регуляторного середовища, усуненні провалів ринку, координації дій у сферах критичної інфраструктури, енергетичної безпеки, цифрового захисту, фінансової підтримки та міжнародної інтеграції.

Практика України демонструє поступовий, хоча й непослідовний, рух у

напрямі партнерської моделі. Еволюція законодавства про державну підтримку бізнесу, дерегуляцію, цифровізацію адміністративних послуг, публічно-приватне партнерство, релокацію підприємств, підтримку критично важливих галузей та залучення міжнародної допомоги свідчить про усвідомлення того, що держава не може забезпечити економічну безпеку бізнесу виключно через пряме адміністрування, контроль або ситуативне реагування на кризові явища [136]. Натомість зростає значення інструментів, які створюють умови для самостійної адаптації бізнесу, підвищення його стійкості.

Повномасштабна війна не лише радикально змінила умови функціонування підприємницького сектору, а й засвідчила обмеженість традиційних підходів до державного регулювання, підтримки та захисту бізнесу. Воєнний стан загострив наявні інституційні проблеми, пов'язані з нестабільністю регуляторного середовища, нерівномірністю доступу до ресурсів, вразливістю інфраструктури та недостатньою координацією управлінських рішень, але, водночас, прискорив низку трансформацій, серед яких особливого значення набули цифровізація державних послуг, спрощення регуляторних процедур, розвиток механізмів релокації, залучення міжнародного фінансування, переорієнтація логістичних маршрутів, посилення енергетичної автономності та кіберстійкості [137].

Отже, в сучасних умовах реалізація державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища є внутрішньо суперечливою. Війна в Україні спричинила безпрецедентні загрози для підприємницького сектору, зокрема руйнування активів, втрату ринків, дефіцит кадрів, ускладнення логістики, енергетичну нестабільність і зростання кіберризиків. З іншого ж боку, саме воєнні умови стали каталізатором спрощення окремих процедур, активізації цифрових сервісів, посилення ролі бізнес-об'єднань, розвитку нових форматів державно-приватної взаємодії та залучення міжнародних ресурсів для підтримки бізнесу. Таким чином, аналіз системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в сучасних умовах не може обмежуватися лише

ідентифікацією загроз. У цьому контексті важливого значення набуває аналіз інструментів державної політики, які використовуються для формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, рівня їх узгодженості та відповідності принципам системності, адаптивності, прозорості, ризик-орієнтованості й результативності, обґрунтованим у пункті 2.2.

Інструменти державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища доцільно розглядати як сукупність засобів державного впливу, спрямованих на зменшення ризиків підприємницької діяльності, підтримку стійкості бізнесу, забезпечення його функціональної безперервності та створення умов для відновлення й розвитку. Враховуючи виявлені у пунктах 2.1 та 2.2 дестимулятори функціонування бізнесу, доцільно здійснити систематизацію інструментів державної політики, спрямованих на їх попередження, нейтралізацію та мінімізацію негативного впливу (рис. 2.18).

Серед виокремлених груп інструментів окрему увагу слід приділити нормативно-правовим та регуляторним інструментам, які спрямовані на забезпечення передбачуваності підприємницької діяльності, зниження правових ризиків, захист економічних інтересів суб'єктів господарювання, впорядкування дозвільних і контрольних процедур, а також зниження адміністративного навантаження на бізнес. До них належать законодавче регулювання підприємницької діяльності, державна регуляторна політика, процедури оцінки регуляторного впливу, ліцензування, дозвільна система, державний нагляд і контроль, антирейдерські механізми, інструменти захисту конкуренції, цифровізація адміністративних процедур, а також заходи, спрямовані на дерегуляцію функціонування бізнесу. Згідно з результатами проведеного дослідження (див. пункт 2.1 та 2.2), економічна безпека бізнесу безпосередньо залежить від якості інституційного та регуляторного середовища. Тому державна політика має бути спрямована, в першу чергу, на вдосконалення регуляторного середовища, в тому числі шляхом дерегуляції.

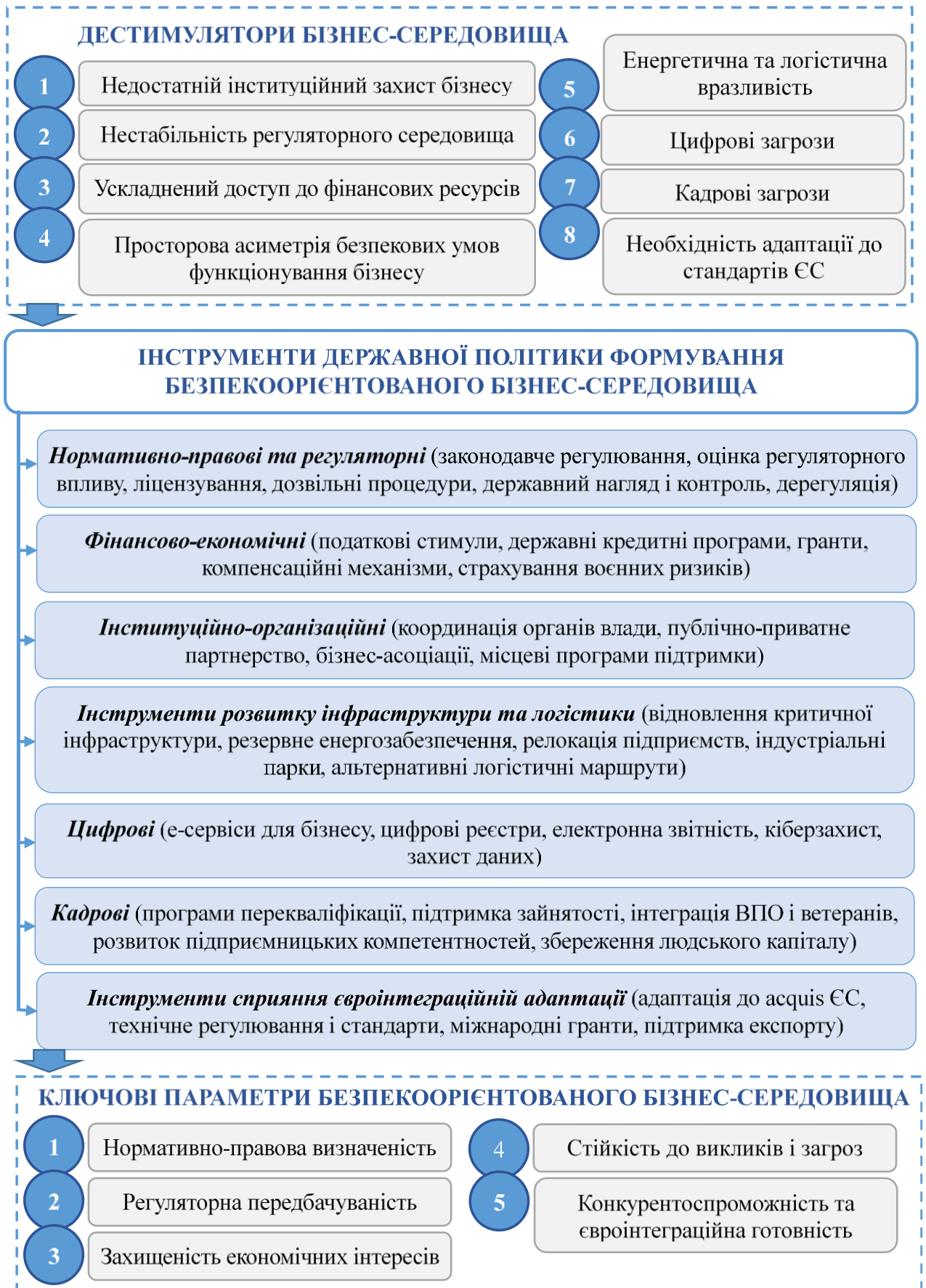

Рис. 2.18. Систематизація інструментів державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища

Джерело: розроблено автором

Дерегуляцію доцільно розглядати як один із ключових напрямів державного впливу на бізнес-середовище, що передбачає усунення надмірних адміністративних бар'єрів, скасування неефективних контрольних процедур, скорочення необгрунтованого ліцензування, перегляд застарілих механізмів сертифікації, моніторингу та інших обмежень, які ускладнюють ведення господарської діяльності. У широкому розумінні дерегуляція спрямована не лише на зменшення кількості регуляторних вимог, а й на підвищення якості державного регулювання, його прозорості, передбачуваності та відповідності реальним потребам бізнесу й суспільства [138].

Початок системної регуляторної реформи в Україні, орієнтованої на поліпшення умов ведення підприємницької діяльності, пов'язують із 1997 роком, коли було створено спеціалізований орган у сфері формування та реалізації державної політики розвитку підприємництва – Державний комітет України з питань розвитку підприємництва. Його діяльність стала важливим етапом інституціоналізації процесу дерегуляції, оскільки саме на цьому рівні було започатковано практику перегляду нормативно-правових актів, які створювали надмірні перешкоди для підприємницької активності [139]. Упродовж функціонування Комітету було зупинено дію близько 90 нормативно-правових актів, що обмежували розвиток підприємництва.

Важливу роль у формуванні законодавчих передумов дерегуляції відіграли Укази Президента України «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності» від 03.02.1998 р. та «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 р. [140; 141]. Зазначеними актами дерегуляцію було визначено одним із пріоритетних напрямів реформування державного регулювання економіки, а також окреслено першочергові заходи, спрямовані на зменшення адміністративного тиску на бізнес і поліпшення підприємницького середовища. У 1998–1999 рр. у межах реалізації цих положень Державний комітет України з питань розвитку підприємництва опрацював понад 300 проектів нормативно-правових актів, надаючи до них погодження, пропозиції та зауваження. У

низці випадків результатом дерегуляційних рішень стало істотне скорочення витрат для підприємців, споживачів і бюджетної сфери. За оцінками міжнародних експертів USAID, умовний економічний ефект від заходів Комітету щодо дерегулювання підприємницької діяльності становив близько 450 млн дол. США [142; 143].

Разом із тим, попри позитивний ефект від скасування окремих нормативно-правових актів, які стримували розвиток підприємництва, такі заходи мали переважно фрагментарний характер і не забезпечували комплексного оновлення регуляторного середовища. Поступово стало очевидним, що для якісних змін недостатньо лише усунути вже наявні бар'єри; необхідно створити механізм запобігання появі нових неефективних або надмірних регуляторних вимог [144]. Саме тому подальший розвиток регуляторної політики був пов'язаний із переходом від ситуативного скасування обмежень до формування процедурної моделі підготовки, оцінювання та прийняття регуляторних актів.

Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття у 2000 році Указу Президента України «Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва» [145]. Цим актом було закладено організаційні та процедурні основи здійснення державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності. Зокрема, було визначено підходи до підготовки та прийняття регуляторних актів, спрямовані на підвищення їх якості, обґрунтованості й ефективності, а також на зменшення витрат бізнесу і держави, пов'язаних із реалізацією регуляторних вимог. Паралельно з цим прийняття Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [146] започаткувало формування нової моделі державного регулювання у сфері ліцензування, яка розглядалася як важлива складова дерегуляційного процесу.

Позитивні зрушення 1997-2000 рр. у сфері впорядкування нормативного регулювання підприємництва створили передумови для подальшого законодавчого закріплення принципів державної регуляторної політики та

поширення їх дії на ширшу сферу господарської діяльності. У 2003 році було прийнято Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», який заклав системні правові основи регуляторної політики в Україні [18]. Важливим значенням цього Закону стало запровадження обов'язкових процедур аналізу регуляторного впливу, оцінювання доцільності та економічної ефективності регуляторних актів, а також орієнтація державного регулювання на зменшення необґрунтованого втручання у діяльність суб'єктів господарювання. Реалізація положень цього Закону сприяла частковому усуненню адміністративних перешкод для розвитку господарської діяльності та наближенню національної регуляторної політики до загальноприйнятих міжнародних підходів.

У наступні роки державна регуляторна політика в Україні розвивалася у напрямі спрощення правового регулювання господарських відносин, скорочення надмірного адміністративного втручання, оптимізації дозвільних і контрольних процедур, а також підвищення прозорості взаємодії держави та бізнесу [147; 148]. Водночас її еволюція засвідчує, що дерегуляція має розглядатися не як одноразове скасування окремих обмежень, а як постійний процес удосконалення регуляторного середовища, спрямований на забезпечення балансу між публічними інтересами, потребами економічного розвитку та свободою підприємницької діяльності.

Враховуючи позитивні зрушення в напрямку дерегуляції бізнес-середовища, нормативно-правове регулювання підприємницької діяльності на початок 2022 року залишалось фрагментарним, а окремі регуляторні рішення не завжди були узгоджені між собою за цілями, строками реалізації та очікуваними наслідками для бізнесу. Часті зміни законодавчих вимог, складність процедур погодження, дублювання контрольних функцій, відмінності в практиці застосування норм на центральному та місцевому рівнях посилювали невизначеність і збільшували транзакційні витрати суб'єктів господарювання.

Повномасштабне вторгнення російської федерації стало безпрецедентною загрозою функціонуванню бізнесу в Україні. Це підтверджується офіційними даними Центру розвитку інновацій, Офісу з розвитку підприємництва та експорту й національного проекту Дія.Бізнес, згідно з якими у 2022 році спостерігалася найнижча динаміка відкриття нових суб'єктів господарювання за останні три роки (рис. 2.19) [149].

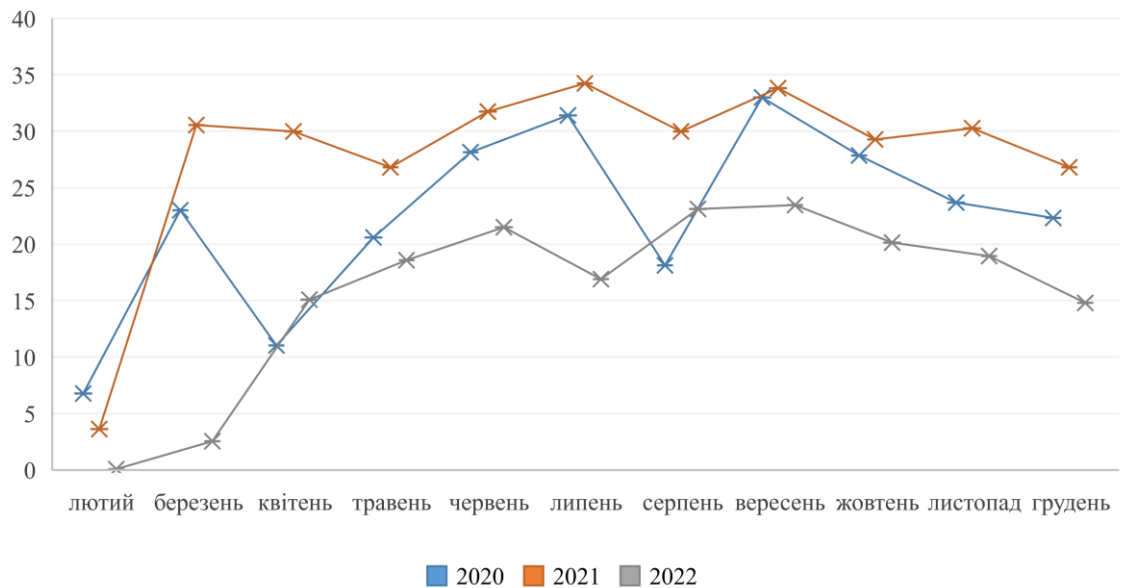

Рис. 2.19. Динаміка реєстрації суб'єктів господарювання, тис. одиниць
Джерело: побудовано автором за даними [150; 151]

Згідно з аналітичними даними Центру за перші півроку воєнного стану закрилися 78 тис. суб'єктів господарювання, збанкрутувало – 419. Від початку війни лише у липні кількість новостворених суб'єктів господарювання перевищила кількість таких, що припинили діяльність (рис. 2.20). Загальна сума прямих збитків, завданих за рік війни бізнесу оцінюється експертами у розмірі 13 млрд дол [152].

З метою підтримки бізнесу від початку війни було застосовано ряд інструментів, зокрема, нормативно-правових, фінансово-економічних (див. рис. 2.18), які передбачали впровадження податкових преференцій, фінансову допомогу суб'єктам підприємництва, дерегуляцію бізнес-середовища [153].

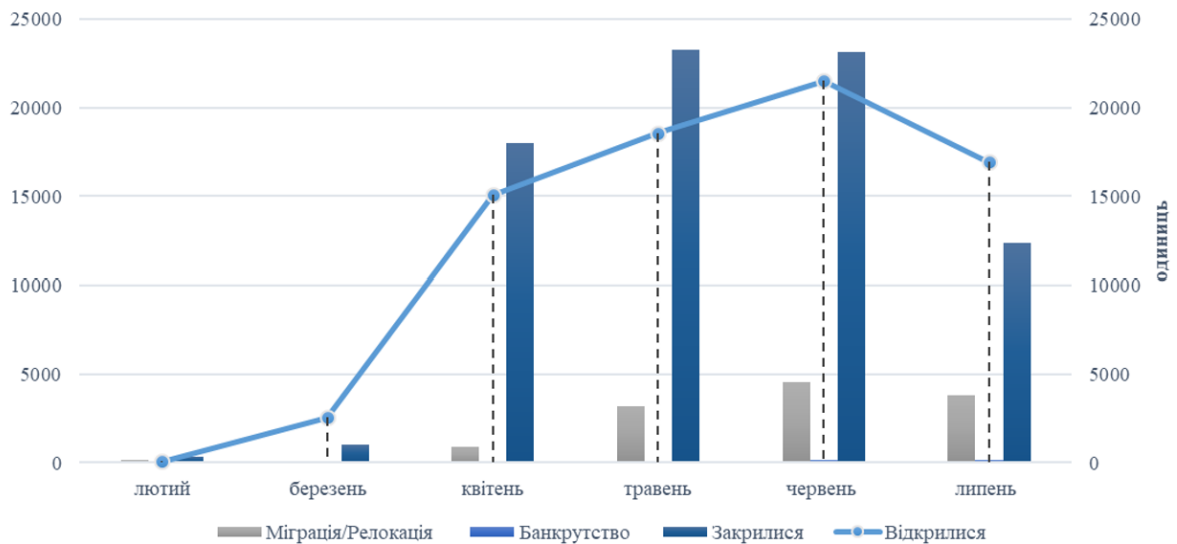

Рис. 2.20. Динаміка реєстрації, міграції/релокації, банкрутства та припинення діяльності суб'єктів господарювання в Україні за лютий – липень 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [151]

Впроваджені протягом березня – грудня 2022 року інструменти відновлення активності бізнесу в рамках реалізації державної регуляторної політики воєнного часу включали:

- впровадження програми релокації бізнесу на безпечні території;
- надання фінансової підтримки бізнесу шляхом уніфікації підходів, розширення цілей та кола учасників для реалізації державних програм «Доступні кредити 5-7-9%» і «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», а також надання кредитних гарантій на портфельній основі;
- реалізація грантових програм для відкриття нового бізнесу, розвитку підприємництва та навчання (мікрогранти для створення власного бізнесу, гранти для розвитку переробного підприємства, державне фінансування закладки саду, кошти для розвитку тепличного господарства, грант на реалізацію стартапу, у тому числі у сфері ІТ, кошти на навчання ІТ-спеціальностей);
- формування державного замовлення на продукцію з метою підтримки

виробничої активності суб'єктів господарювання;

- внесення змін до податкового законодавства в напрямку зменшення фіскального навантаження на суб'єкти підприємницької діяльності;

- впровадження низки законопроектів дерегуляції бізнес-середовища, що передбачали, зокрема, цифровізацію державних сервісів і послуг та дерегуляцію режиму договірних трудових відносин для малого і середнього бізнесу [61; 154–159].

Зазначені інструменти дозволили активізувати роботу бізнесу, мінімізувати перешкоди для його розвитку. За даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, у період від початку реалізації програми релокації до кінця жовтня 2022 року 761 підприємство було переміщено до більш безпечних регіонів, при цьому 588 із них уже відновили функціонування [160]. З моменту старту програми «Доступні кредити 5–7–9%» станом на грудень 2022 р. укладено 17359 кредитних договорів на загальну суму 72,24 млрд грн (у т. ч. банками державного сектору – 13089 кредитних договорів на суму 38,39 млрд грн) [161]. З початку реалізації урядової програми «Власна справа» профінансовано проекти понад 3 тис. підприємців на загальну суму близько 776,8 млн грн. Завдяки розширенню партнерської програми Експортно-кредитного агентства шляхом приєднання до неї АТ КБ «ПриватБанк», що передбачає кредитування бізнесу для виконання зовнішньоекономічних договорів під страхове покриття ЕКА без додаткової матеріальної застави, вдалося спростити доступ до фінансування для суб'єктів господарювання, які експортують продукцію [162].

В рамках реалізації програми (обсягом 2 млрд дол) торгового фінансування для українських банків, підприємств агросектору та підприємців малого та середнього бізнесу, схваленої Радою директорів Міжнародної фінансової корпорації (IFC) у грудні 2022 р. передбачається мобілізація приватного кредитного капіталу через консорціумне кредитування. Особливістю програми є дозвіл керівництва корпорації IFC, як виняток для

України, на співпрацю з державними компаніями. Рада директорів IFC схвалила два особливі проекти для приватного сектору: для французької компанії «EnVivo», яка має агробізнес в Україні; страхування ризиків материнської компанії, що дозволяє вивільнити додатковий капітал (через MIGA) для «Райффайзен банку» [163]. У межах проекту «Рефінансування енергоефективних інвестицій МСП України через фінансовий сектор» Фонд розвитку підприємництва у грудні 2022 р. підписав Кредитну угоду з АБ «УКРГАЗБАНК» на суму 150 млн грн для фінансування інвестиційних проектів малого і середнього підприємництва у сфері енергозаощадження та енергозабезпечення. У процесі реалізації проекту буде запроваджено нові підходи до кредитування, що базуються на міжнародних екологічних й соціальних стандартах Політики фінансування сталого розвитку [164].

Окреслена фінансова підтримка підприємницької діяльності через реалізацію кредитних, грантових державних програм, програм фінансування інвестиційних проектів, передусім у сфері енергозабезпечення, а також розширення партнерства для ефективнішого запровадження експортних механізмів стала важливим фактором зміцнення економічної безпеки бізнесу та рушієм ділової активності в умовах високих ризиків воєнного часу.

Внесення змін до Податкового кодексу дозволило ввести новий тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання, спрямований на підтримку їх функціонування. Зокрема, правомірно відмітити надання підприємствам з обсягом доходу до 10 мільярдів гривень можливості стати платниками єдиного податку 3-ї групи, яка передбачає: ставку податку 2% від доходу (замість 18% податку на прибуток); звільнення від ПДВ (20%) з операцій на території України; відсутність обмеження кількості працівників [165]. Зміни у податковому законодавстві, реалізація державних програм фінансової підтримки бізнесу дали можливість проваджувати підприємницьку діяльність навіть в умовах війни.

Дерегуляція бізнес-середовища передбачала впровадження ряду заходів щодо скасування вимог до отримання ліцензій та дозволів на більшість видів

діяльності, лібералізації трудових відносин, скасування перевірок та відсутність санкцій за несвоєчасне подання звітності, спрощення вимог до маркування харчової продукції, цифровізації державних сервісів і послуг. Так,

Постановою № 314 від 18 березня 2022 року Кабінет Міністрів України запровадив декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, ліцензій тощо [166]. Прийняття Постанови дозволило значно спростити процедуру відкриття суб'єкта господарювання та стало суттєвим кроком у дерегуляції господарської діяльності.

Внесені на час дії воєнного стану зміни до трудового законодавства, зокрема Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (№ 2136-IX) [36], сприяли лібералізації трудових відносин. Серед основних новацій: впровадження спрощеної системи звільнення та скорочення працівників у зоні проведення активних бойових дій, можливість призупинення дії трудового договору та збільшення робочого часу з 40 до 60 годин на тиждень, а також скорочення тривалості безперервного щотижневого відпочинку з 42 до 24 годин.

Суттєві послаблення відбулися у сфері податкової звітності та сплати податків, що спрощує ведення підприємницької діяльності в умовах війни. Зокрема, платники податків отримали право подавати податкову та іншу звітність протягом 90 календарних днів після скасування правового режиму воєнного стану, а отже відповідальність за несвоєчасне подання звітності під час воєнного стану та 90 днів після його припинення також не застосовуватиметься. Також на час дії воєнного стану не будуть застосовуватися фінансові санкції за порушення, пов'язані з використанням реєстраторів розрахункових операцій (РРО).

Слід відмітити значну дерегуляцію господарської діяльності в аграрній сфері. Окрім низки законодавчих змін, які були спрямовані на підтримку аграріїв шляхом зниження ціни на пальне та попередження його потенційного дефіциту, Міністерством аграрної політики та продовольства України на час

воєнного стану було також скасовано додаткові процедури із сертифікації насіння, (зокрема, завдяки визнанню іноземних сертифікатів) а також необхідність реєстрації сільськогосподарської техніки. Термін дії ліцензії на зберігання, транспортування та застосування пестицидів продовжено на 90 днів після її припинення або скасування.

Заходи з дерегуляції підприємницької діяльності включали розвиток цифровізації державних сервісів і послуг. Наприкінці травня 2022 року Міністерство цифрової трансформації спільно з Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України та BRDO (Better Regulation Delivery Office) анонсувало впровадження на порталі «Дія» нової послуги для бізнесу – «єДекларація». Цей електронний документ, оформлення якого займатиме не більше трьох хвилин, дає можливість відразу розпочати підприємницьку діяльність та має на меті замінити 374 види дозвільних документів. Сервісом «єДекларація» можуть скористатися власники бізнесу, у яких закінчився термін дії дозвільних документів; фізичні особи-підприємці, які в умовах воєнного стану змінили місце ведення бізнесу й потребують ліцензії; підприємці, що змінили вид діяльності у зв'язку з війною. Міністерство цифрової трансформації також запустило бета-тестування нової послуги на порталі «Дія» – автоматичної реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю, що має на меті спрощення реєстраційної процедури для суб'єктів господарювання та економію часу державних реєстраторів [167].

Дерегуляцію бізнес-середовища правомірно розглядати як один із найбільш актуальних інструментів державної політики формування економічної безпеки бізнесу, обумовлений не лише потребами воєнної адаптації економіки, а й завданнями європейської інтеграції України [45]. Державна політика дерегуляції бізнес-середовища є одним із основних елементів практичної імплементації нової моделі розвитку України відповідно до євроінтеграційного курсу.

Актуальність дерегуляції підтверджується масштабом наявного регуляторного масиву. За даними Міністерства економіки, довкілля та

сільського господарства України, підприємці можуть стикатися приблизно з 1000 інструментів державного регулювання господарської діяльності, серед яких дозволи, ліцензії, погодження, висновки, свідоцтва, декларації, повідомлення та посвідчення [168]. Така кількість регуляторних інструментів ускладнює започаткування і ведення бізнесу, підвищує часові та фінансові витрати підприємців, створює додаткові транзакційні витрати й посилює ризики адміністративного тиску. Саме тому перегляд дозвільної, ліцензійної та контрольної системи є важливою умовою формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища.

У 2024-2025 рр. дерегуляційна політика набула більш системного характеру завдяки оновленню плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату. Нова редакція плану передбачає реалізацію комплексу заходів у будівництві, енергетиці, аграрній сфері, транспорті, логістиці, земельних відносинах, інформаційних та електронних технологіях, зовнішньоекономічній діяльності й інших напрямках господарювання [169]. Подальше просування дерегуляційної реформи підтверджується результатами роботи міжвідомчої робочої групи з дерегуляції. Зокрема, було переглянуто понад 1300 регуляторних інструментів для бізнесу, з яких значну частину рекомендовано скасувати або спростити [168]. Крім того, у 2025 році Кабінет Міністрів України продовжив реалізацію дерегуляційної реформи, ухваливши рішення щодо скасування понад 200 інструментів державного регулювання [170].

Окремим напрямом дерегуляції стало оновлення трудового законодавства, спрямоване на підвищення гнучкості трудових відносин і зменшення адміністративного навантаження на роботодавців [171]. Зокрема, законодавчо були розширені можливості договірного врегулювання умов праці між роботодавцем і працівником, що дозволяє підприємствам швидше адаптувати організацію праці до змін попиту, виробничих умов і кадрових обмежень у період воєнного стану [166; 172]. Крім того, унормовано трудовий договір з нефіксованим робочим часом. Запровадження такої форми трудових

відносин створює правові умови для легального залучення працівників у разі нерівномірної потреби в робочій силі, водночас зберігаючи базові трудові права та соціальні гарантії. У контексті економічної безпеки бізнесу цей інструмент має значення як механізм підвищення кадрової гнучкості, легалізації нестандартних форм зайнятості та зниження ризиків тінізації трудових відносин.

Таким чином, нормативно-правові та регуляторні інструменти є ключовими для формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища, оскільки визначають стабільність правил, правову захищеність, прозорість державного впливу та рівень адміністративного навантаження. Водночас збереження значної кількості дозвільних і контрольних процедур свідчить про наявність проблем фрагментарності, нестабільності, надмірної процедурної складності, недостатньої орієнтації на реальні ризики бізнесу та необхідність продовження реформи дерегуляції як системного інструменту підвищення економічної безпеки бізнесу.

Не менш важливою групою інструментів державної політики є фінансово-економічні, актуальність яких підтверджується виявленими у пункті 2.1 проблемами зниження інвестиційної активності, обмеженого доступу бізнесу до фінансових ресурсів, втрати частини виробничого потенціалу, пошкодження активів, зростання витрат на енергетичне забезпечення, логістику та безпеку. До фінансово-економічних інструментів належать податкові стимули, державні кредитні програми, грантова підтримка, компенсаційні механізми для постраждалого бізнесу, державні гарантії, підтримка релокованих підприємств, програми стимулювання зайнятості, страхування воєнних ризиків, експортно-кредитна підтримка, а також залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій для відновлення та розвитку підприємницького сектору.

Враховуючи державні програми фінансової підтримки бізнесу, реалізація яких розпочалася з 2022 року, проте фінансово-економічні інструменти мають низку обмежень. Передусім ідеться про нерівномірність

доступу підприємств до державної підтримки, складність процедур отримання фінансування, недостатній рівень довгострокових ресурсів для інвестиційного відновлення, обмежене охоплення мікро-, малого та середнього бізнесу, а також залежність значної частини програм від зовнішньої фінансової допомоги. Крім того, частина інструментів зорієнтована переважно на короткострокову стабілізацію, тоді як потреби бізнесу в умовах війни й повоєнного відновлення потребують поєднання антикризової підтримки з інвестиційною, інноваційною та енергомодернізаційною складовими.

Отже, аналіз інструментів державної політики дає підстави стверджувати, що формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища потребує підвищення цілісності, координованості та результативності державного впливу. Саме тому подальше дослідження має бути спрямоване на обґрунтування напрямів підвищення ефективності державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні з урахуванням світового досвіду, євроінтеграційних процесів, стратегічних пріоритетів повоєнного відновлення та потреби у поглибленні дерегуляції підприємницького середовища.

Висновки до розділу 2

1. На основі проведеного комплексного дослідження встановлено, що система забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні формується в умовах високої турбулентності зовнішнього та внутрішнього середовища. Військова агресія, глобальні енергетичні та фінансові шоки, порушення логістичних ланцюгів, посилення кіберзагроз, нестабільність валютних ринків і трансформація міжнародних торговельних відносин суттєво ускладнюють функціонування підприємницького сектору. Виявлено, що вітчизняне бізнес-середовище залишається структурно вразливим до глобальних ризиків через недостатню гнучкість інституційного забезпечення, обмеженість ресурсів і слабку інтеграцію державної політики безпеки в економічне управління.

2. Проведено діагностику безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні на основі систематизації міжнародних та національних рейтингових систем, що дало змогу встановити його багатовимірний характер і залежність від якості державного управління, регуляторної передбачуваності, рівня корупційних ризиків, інноваційної спроможності, логістичної ефективності та цифрової стійкості. Виявлено, що у довоєнний період позитивна динаміка окремих показників була пов'язана насамперед із розвитком електронних державних сервісів, підвищенням прозорості адміністративних процедур, посиленням антикорупційної інфраструктури та поступовою цифровізацією взаємодії держави з бізнесом. Водночас збереження слабких позицій за параметрами верховенства права, захисту прав власності, політичної стабільності та контролю корупції засвідчило незавершеність інституційних трансформацій і недостатню стійкість бізнес-середовища до зовнішніх шоків.

3. Розроблено методичний підхід до інтегрального оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, який, на відміну від фрагментарного аналізу окремих показників бізнес-середовища, ґрунтується на поєднанні двох взаємопов'язаних аналітичних блоків: інституційно-економічного середовища та бізнес-активності й ділових очікувань. До першого блоку включено агрегований WGI, CPI, IPRI, GI та LPI, що характеризують якість врядування, корупційні ризики, захист прав власності, інноваційну спроможність і логістичну ефективність; другий блок сформовано на основі ВАЕІ та UBI, які відображають реакцію підприємницького сектору на зміну економічних, регуляторних і безпекових умов.

4. Узагальнення результатів дослідження дозволяє стверджувати, що підвищення рівня економічної безпеки бізнесу в Україні вимагає глибокої інституційної модернізації, посилення координаційної ролі держави та створення ефективної системи партнерської взаємодії між владою, бізнесом і громадянським суспільством. Формування безпекоорієнтованого бізнес-

середовища має ґрунтуватися на принципах стратегічної передбачуваності, інноваційності, відкритості та відповідального державного управління, що забезпечить підвищення стійкості національної економіки в умовах глобальної нестабільності.

5. Здійснено систематизацію інструментів державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища. Аналіз практичної імплементації засвідчив, що наявний інструментарій державної політики залишається неоднорідним за рівнем сформованості та результативності, оскільки поряд із позитивними зрушеннями у сфері цифровізації, дерегуляції, релокації, трудової гнучкості та залучення міжнародної підтримки зберігаються проблеми фрагментарності регуляторних рішень, надмірного адміністративного навантаження, нерівномірного доступу бізнесу до ресурсів і недостатньої координації між окремими напрямками державної політики.

Основні результати дослідження відображені у наукових працях автора [45; 61; 81; 127; 133; 136; 149].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

3.1. Імплементация міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в умовах євроінтеграційних процесів в Україні

Бізнес-середовище є базисом розвитку національної економіки, її стійкості до зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз, адаптивності та здатності до відновлення. Стабільне функціонування суб'єктів підприємництва є обов'язковою умовою підтримки економіки України в умовах воєнного стану та забезпечення її відновлення у післявоєнний період. Водночас пандемія COVID-19, повномасштабні воєнні дії, геоекономічна трансформація світових ринків та структурні дисбаланси національної економіки України спричинили кризові явища та глибинні трансформаційні зрушення у функціонуванні держави, бізнесу й суспільства загалом, формуючи середовище підвищеної невизначеності та нестабільності [173]. Деструктивні впливи пандемії, макроекономічної нестабільності та воєнного стану мають тенденцію до накопичення та посилення. Бізнес змушений діяти в умовах обмеженості ресурсів, порушення виробничо-логістичних зв'язків, нестабільності фінансових потоків, зниження інвестиційної активності та трансформації споживчого попиту. Посилення міграційних процесів, дефіцит людського капіталу та підвищення регуляторного навантаження додатково ускладнюють функціонування суб'єктів господарювання [174].

За цих умов традиційні підходи до зміцнення економічної безпеки бізнесу втрачають свою ефективність, оскільки орієнтовані переважно на стабільне середовище функціонування. Натомість виникає об'єктивна потреба у формуванні принципово нової парадигми, в основі якої лежить здатність

суб'єктів господарювання до швидкої адаптації, відновлення та трансформації під впливом багатовекторних загроз.

У сучасних наукових дослідженнях здатність підприємств передбачати шоки, адаптуватися до них, зберігати операційну безперервність і трансформувати бізнес-моделі в умовах нестабільності розглядається як бізнес-резильєнтність (стійкість бізнесу) [175; 176]. Посилення воєнних, макроекономічних, енергетичних, логістичних, регуляторних та кіберзагроз в Україні зумовлює необхідність формування цілісної архітектури стійкості бізнесу як багаторівневої системи взаємопов'язаних управлінських, ресурсних, процесних, інституційних та стратегічних компонентів, що забезпечують збереження функціональної цілісності підприємства та його здатність до розвитку в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

На відміну від наукових підходів, у яких стійкість ототожнюється з фінансовою стабільністю або безперервністю операційної діяльності [177; 178], у запропонованій архітектурі вона розглядається як поліструктурна динамічна характеристика, що формується в результаті узгодженої взаємодії кількох функціональних блоків (рис. 3.1). Запропонована архітектура стійкості бізнесу ґрунтується на врахуванні наявних резервів зміцнення економічної безпеки підприємства та передбачає інтеграцію взаємопов'язаних аналітико-прогностичного й стратегічного блоків.

Доцільність включення інституційної ефективності до складу основних компонентів зміцнення економічної безпеки обумовлена зростаючою залежністю стійкості бізнесу від якості його взаємодії із зовнішнім середовищем. Зокрема, вагоме значення набуває співпраця з державними органами, фінансовими інститутами, місцевими громадами, кластерними об'єднаннями та партнерськими мережами. В умовах воєнної та повоєнної трансформації економіки така взаємодія стає визначальним фактором забезпечення адаптаційної спроможності бізнесу, оскільки значна частина механізмів відновлення, ресурсного забезпечення та інституційної підтримки реалізується саме через мережеву координацію.

Рис. 3.1. Архітектура стійкості бізнесу в системі економічної безпеки

Джерело: розроблено автором

У структурі архітектури стійкості аналітико-прогностичний блок виконує функцію моніторингу та інтерпретації ризикового середовища, забезпечуючи ідентифікацію загроз, оцінювання їх ймовірності та впливу, а також формування сценаріїв розвитку подій. Водночас стратегічний блок спрямований на визначення пріоритетів зміцнення економічної безпеки бізнесу, формування адаптивних стратегій розвитку та забезпечення стійкості підприємства.

Принципово важливим у межах підходу є розмежування фаз стійкості бізнесу (превентивної, абсорбційної, адаптаційної та трансформаційної), що дозволяє трактувати її не як статичний стан, а як динамічний процес послідовної трансформації підприємства під впливом загроз. Превентивна фаза передбачає раннє виявлення потенційних загроз і формування запасу стійкості до їх настання, що досягається через моніторинг середовища, прогнозування ризиків та накопичення ресурсних резервів. Абсорбційна фаза характеризує здатність підприємства витримувати вплив дестабілізаційних факторів без втрати критично важливих функцій і збереження операційної безперервності [179]. Адаптаційна фаза відображає здатність підприємства до гнучкої перебудови бізнес-процесів, структури ресурсів та управлінських механізмів відповідно до змін зовнішнього середовища [180]. Трансформаційна фаза означає перехід підприємства до нової, більш життєздатної конфігурації функціонування, що передбачає оновлення бізнес-моделі, інноваційний розвиток та формування нових конкурентних переваг.

Таким чином, запропонована архітектура стійкості бізнесу забезпечує комплексне поєднання аналітичних, управлінських та стратегічних інструментів, що дозволяє не лише мінімізувати вплив загроз, але й трансформувати їх у фактори розвитку підприємства в умовах невизначеності.

Водночас, сучасні дослідження проблематики бізнес-резильєнтності доводять, що стійкість суб'єктів господарювання формується не лише за рахунок внутрішніх управлінських ресурсів, а й завдяки державній підтримці, цифровізації, доступу до фінансування, мережевій взаємодії, кіберзахисту та

здатності державних інституцій швидко реагувати на кризові виклики [181; 182].

Враховуючи значення стабільного функціонування бізнесу для національної економіки, в умовах війни в Україні було впроваджено ряд заходів державної підтримки, а саме фінансову допомогу (зокрема, мікрогранти для створення власного бізнесу, гранти для розвитку переробного підприємства, державне фінансування закладки саду, фінансування розвитку тепличного господарства, гранти на реалізацію стартапів, у тому числі в сфері ІТ, фінансування навчання ІТ-спеціальностям); лібералізацію податкової політики (скасування перевірок, відтермінування та/або звільнення від сплати окремих видів податків); державну допомогу в переміщенні виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію [183; 184]. Зокрема, ДП «Прозорро.Продажі» за ініціативи Міністерства економіки, докільця та сільського господарства України, за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та національного проекту з розвитку підприємництва та експорту Дія.Бізнес запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги з релокації бізнесу [185].

Відмічаючи важливість та своєчасність реалізованих регуляторних заходів, слід продовжувати практику підтримки суб'єктів підприємництва з метою відновлення економіки України. У цьому контексті важливим напрямом забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах війни та поглиблення євроінтеграційних процесів є удосконалення державної політики шляхом імплементація міжнародного досвіду.

З метою дослідження міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу сформовано вибірку із восьми країн, обрану за сукупністю критеріїв релевантності до українських умов, інституційної зрілості, наявності апробованих інструментів підтримки бізнес-резильєнтності, а також потенціалу адаптації відповідних практик в умовах воєнних загроз, післявоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій. До вибірки

включено Німеччину, Польщу, Естонію, Фінляндію, Ізраїль, Францію, Велику Британію та США, оскільки кожна з цих країн репрезентує окремий функціональний тип державної політики підтримки бізнесу, що має прикладне значення для формування системи економічної безпеки підприємницького сектору України.

Досвід Німеччини є важливим для України з огляду на потребу переходу від короткострокової антикризової допомоги до системних механізмів інвестиційного відновлення, модернізації виробничого потенціалу та підвищення фінансової стійкості бізнесу. Німецька модель державної підтримки бізнесу ґрунтується на довгостроковому партнерстві держави, банківського сектору, промисловості й регіональних інституцій, та передбачає, в першу чергу, підтримку малих і середніх, часто сімейних, високоспеціалізованих підприємств, які формують основу промислової конкурентоспроможності Німеччини [186].

Державна політика зміцнення економічної безпеки бізнесу в Німеччині реалізується через систему пільгового кредитування, гарантій, інноваційного фінансування, підтримки експорту, цифровізації та енергоефективності [187]. Центральне місце в цій системі посідає Кредитна установа для відбудови (KfW), яка виконує функцію державного банку розвитку та забезпечує підприємствам доступ до довгострокових фінансових ресурсів. Для України є важливим врахування досвіду Німеччини у частині створення інституції підтримки бізнесу за принципами KfW, здатної системно фінансувати стратегічні напрями розвитку та модернізації бізнесу.

Слід відмітити, що інституційні передумови для адаптації німецького досвіду в Україні вже сформовані, зокрема через посилення ролі Фонду розвитку підприємництва як фінансового інструменту підтримки малого і середнього бізнесу (МСБ). У 2024 році Україна та Німеччина ініціювали запуск «SME Resilience Alliance», спрямованого на підвищення стійкості українського бізнесу в умовах війни та підготовку до відновлення. Загальний обсяг заявлених зобов'язань у межах чинних і нових програм підтримки МСБ

перевищив 7 млрд євро, з яких понад 4,5 млрд євро припадають на нові програми [188]. Крім того, у 2025 році Фонд розвитку підприємництва підписав із KfW грантову угоду на 40,5 млн євро в межах проекту «SME Resilience Facility», що передбачає підтримку підприємців на деокупованих і постраждалих від війни територіях, де ризики кредитування є найвищими.

Релевантним кейсом для України є Польща, оскільки пройшла шлях постсоціалістичної трансформації, інтеграції до Європейського Союзу, модернізації інституцій підтримки бізнесу та активного використання європейських інвестиційних фондів для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Її досвід є особливо цінним для України, оскільки дозволяє врахувати логіку поступового нарощування інституційної спроможності держави в процесі євроінтеграції [189]. Головну роль у польській моделі відіграє Польське агентство з розвитку підприємництва (Polish Agency for Enterprise Development, PARP), основною ціллю якого є підтримка бізнесу шляхом залучення глобальних іноземних інвестицій. Агентство бере участь у реалізації національних і міжнародних програм, фінансованих зі структурних фондів ЄС, державного бюджету та багаторічних програм Європейської комісії. PARP також визначається як важлива інституція формування сприятливого бізнес-середовища, підтримки інновацій, підприємництва та адаптивності кадрів [190]. Для України адаптація польської моделі означає необхідність посилення інституційної спроможності органів підтримки підприємництва, створення регіональних центрів супроводу бізнесу, підготовки бізнесу до участі в програмах ЄС, розвитку грантової культури та запровадження механізмів оцінювання ефективності використання європейських ресурсів [191].

Естонія репрезентує цифрову модель формування сприятливого бізнес-середовища, що ґрунтується на побудові цифрової інфраструктури, яка спрощує реєстрацію бізнесу, податкове адміністрування, взаємодію з державними органами, доступ до реєстрів і транскордонну підприємницьку активність. Електронне урядування Естонії ґрунтується на наявності безпечної

цифрової ідентифікації, яка визнається постачальниками послуг, та захищеної спільної інфраструктури обміну даними. Естонська модель e-Estonia демонструє, що цифровізація є не лише технологічним інструментом, а й способом зменшення транзакційних витрат, корупційних ризиків і регуляторної невизначеності для бізнесу [192]. Важливим елементом державної підтримки бізнесу в Естонії є розвиток стартап-екосистеми. Враховуючи більший масштаб національної економіки, іншу структуру ризиків і умови повномасштабної війни в Україні, досвід Естонії варто адаптувати як модель цифрової дерегуляції, де основним завданням є не лише переведення процедур в онлайн, а й їхнє спрощення, інтеграція, автоматизація та захист від кіберзагроз.

В Україні наявні передумови для успішної адаптації естонської моделі цифрової дерегуляції, що підтверджується тривалою співпрацею України з естонською Академією електронного урядування (e-Governance Academy) та реалізацією спільних проектів цифрової трансформації, спрямованих на модернізацію державних реєстрів, розвиток захищеного обміну даними, посилення кібербезпеки та інтеграцію України до Єдиного цифрового ринку ЄС, в тому числі проекту «Цифрова трансформація для України» (Digital Transformation for Ukraine, DT4UA) [193]. Таким чином, Естонія є не лише прикладом цифрової держави, а й стратегічним партнером України у формуванні захищеної цифрової інфраструктури.

Модель забезпечення економічної безпеки бізнесу Фінляндії ґрунтується на концепції комплексної безпеки [194], яка передбачає тісну взаємодію органів влади, бізнесу, громадянського суспільства та громадян. Державна підтримка бізнесу інтегрована в ширшу систему комплексної безпеки, публічно-приватної готовності, захисту критичних ланцюгів постачання та забезпечення безперервності функціонування економіки. Для України в умовах воєнних ризиків, руйнування критичної інфраструктури, енергетичної нестабільності та логістичних обмежень досвід Фінляндії є важливим, оскільки дозволяє розглядати бізнес не лише як об'єкт державної

підтримки, а і як активного учасника системи національної економічної стійкості. У цьому аспекті обґрунтованим є спрямування державної політики підтримки бізнесу на формування системи економічної готовності, що передбачає інституціоналізацію планів безперервності функціонування бізнесу, резервування критичних ресурсів, захисту ланцюгів постачання, енергетичної та логістичної стійкості. Фінська модель особливо важлива для стратегічно важливих галузей національної економіки, зокрема енергетики, транспорту, оборонно-промислового комплексу тощо.

Релевантним для України є досвід Ізраїлю як країни, що тривалий час розвиває економіку в умовах постійних безпекових ризиків і водночас сформувала одну з найпотужніших інноваційних екосистем світу. Розвитком технологічної екосистеми, підтримки досліджень і розробок (Research and Development, R&D), стартапів, технологічних інкубаторів, людського капіталу та міжнародної інноваційної кооперації займається Ізраїльське управління інновацій (Israel Innovation Authority) [195], результати діяльності якого доводять, що ефективна інноваційна політика здатна одночасно забезпечувати економічний розвиток і посилення безпекового потенціалу держави. Ізраїльський досвід щодо розвитку оборонно-технологічних стартапів, подвійних технологій, кібербезпеки, державного співфінансування R&D, залучення приватного капіталу та формування екосистеми є цінним для України. В умовах війни інноваційний розвиток має бути трансформований у напрямі безпекоорієнтованих технологічних рішень. Оборонно-технологічні стартапи, рішення у сфері кібербезпеки, безпілотних систем, штучного інтелекту, захисту критичної інфраструктури та технологій подвійного призначення можуть стати одним із практичних інструментів зміцнення економічної безпеки бізнесу, підвищення технологічної автономності та формування нових конкурентних переваг України.

Доцільно відмітити, що в Україні вже спостерігається розвиток та активна державна підтримка оборонно-технологічної екосистеми. Зокрема, офіційна платформа Brave 1 функціонує як кластер оборонних технологій, що

забезпечує грантову підтримку, супровід і координацію інноваційних рішень для потреб оборони України [196]. За логікою така модель є близькою до ізраїльського підходу.

Серед країн з найсприятливішим бізнес-середовищем лідерські позиції впевнено займає Велика Британія. В країні створено ряд спеціальних програм і організацій для підтримки і розвитку бізнесу, зокрема Національна підприємницька мережа (National Enterprise Network), інформаційний портал підтримки бізнесу Північної Ірландії (N1 Business Info). У Великій Британії поширена практика спонсорства: здійснюється фінансування реконструкції приміщень, конференц-залів, проведенні різних публічних заходів. Доцільно відмітити активізацію співпраці між Україною та Великою Британією в рамках реалізації Угоди про цифрову торгівлю (Digital Trade Agreement, ДТА). Практичним продовженням цієї співпраці є ініціатива «Технологічний міст Україна – Велика Британія» (UK-Ukraine TechBridge), запущена у 2024 р. для розвитку комерційно орієнтованих партнерств між технологічними секторами обох країн і підтримки економічної стійкості України. З метою підтримки українського бізнесу в умовах війни також розроблена Програма підтримки стартапів, заснованих тимчасовими переселенцями з України у Великій Британії [197]. Крім фінансування, одержувачі грантів можуть дістати правову підтримку бізнесу. Програма також передбачає постійні консультації, спрямовані на розвиток нового бізнесу та створення робочих місць і можливостей для інших українців, що переселяються до Великої Британії.

Важливим є досвід підтримки малого і середнього підприємництва Франції, особливістю якого можна визначити акцент на інклюзивність та тендерну рівність, а також наявність системи підтримки у формі French Tech Ticket для заохочення інноваційних бізнесменів і підприємців до Франції. Підтримка жіночого підприємництва реалізується також в Україні завдяки діяльності Франко-української торгово-промислової палати (ССIFU). Так, з 2019 році за ініціативою комітету бізнес-леді ССIFU відбувається конкурс для українських підприємниць «Створено жінками» [198], яка передбачає

можливість отримання фінансової підтримки для розвитку бізнесу.

У США центральною інституцією, яка здійснює підтримку суб'єктів господарювання через гарантовані кредити, консультації, допомогу у започаткуванні та розвитку бізнесу, державні контракти, а також кредити для відновлення після стихійних лих і надзвичайних ситуацій є Адміністрація малого бізнесу (Small Business Administration, SBA) [199]. Важливе місце в американській моделі державної підтримки бізнесу посідають програми стимулювання інновацій SBIR/STTR, які спрямовані на залучення малих підприємств до виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, комерціалізацію інноваційних розробок та задоволення технологічних потреб федеральних органів влади [200]. Окремим напрямом в контексті забезпечення економічної безпеки бізнесу в США правомірно визначити зміцнення кіберстійкості, зокрема шляхом впровадження Cybersecurity Framework 2.0 і базових заходів управління кіберризиками [201]. Це особливо релевантно для України, оскільки малі та середні підприємства часто не мають достатніх фінансових, кадрових і технологічних ресурсів для побудови комплексних систем кіберзахисту, проте залишаються вразливими учасниками виробничих, логістичних, фінансових і цифрових ланцюгів постачання.

В Україні адаптація досвіду США може здійснюватися за такими напрямами як розширення гарантійного кредитування для бізнесу; створення спеціалізованих програм інноваційних і оборонно-технологічних закупівель; підтримка малих компаній у сферах технологій подвійного призначення (dual-use) [202], кібербезпеки, енергетики та критичної інфраструктури; запровадження доступних інструментів оцінювання кіберризиків, навчання та базової кібергігієни для підприємців. Слід відмітити, що в Україні вже функціонують окремі інструменти, близькі за логікою до американської моделі підтримки малого бізнесу, інновацій і підприємницької стійкості. Зокрема, Українсько-молдовський американський фонд підприємництва (Ukraine-Moldova American Enterprise Fund, UMAEF), який має понад 30 років

досвіду інвестування у малі та середні компанії, підтримав понад 34 тис. компаній в Україні та Молдові й сприяв залученню понад 3 млрд дол. США для бізнесу [203]. Окремим напрямом є підтримка експортної спроможності українського бізнесу як важливої складової економічної безпеки, оскільки вихід на зовнішні ринки, диверсифікація збуту та розвиток експортних компетентностей збільшують стійкість підприємств до внутрішніх воєнних шоків. Так, у 2024 р. Фонд підтримки реформ у партнерстві з UMAEF оголосив про проєкт «Мікрогранти для великих ідей: Експорт», у межах якого передбачалося надання грантів до 5 тис. дол. США для 20 українського МСБ з метою посилення експортного потенціалу.

З метою систематизації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу проведено порівняльний аналіз практик провідних країн, що репрезентують різні функціональні моделі підтримки підприємництва (Додаток И, табл. И.1). Результати узагальнення засвідчують, що міжнародна практика забезпечення економічної безпеки бізнесу не має універсальної моделі. Кожна країна формує власну конфігурацію інструментів, зумовлену структурою економіки, рівнем інституційної зрілості, характером безпекових викликів, роллю малого і середнього підприємництва, інноваційним потенціалом та стратегічними пріоритетами державної політики.

Проведений аналіз міжнародного досвіду дозволив виокремити пріоритетні інструменти зміцнення економічної безпеки бізнесу, адаптація яких є доцільною для України, а саме довгострокове фінансування та гарантійна підтримка підприємств, розвиток агентської інфраструктури супроводу малого і середнього бізнесу, цифрова дерегуляція, публічно-приватні механізми забезпечення безперервності критичних ланцюгів постачання, підтримка інноваційного та оборонно-технологічного підприємництва, інструменти кіберстійкості, консультаційна й менторська підтримка, розвиток цифрової торгівлі, інклюзивного та жіночого підприємництва. Водночас можливості прямої імплементації міжнародного досвіду в Україні є обмеженими, оскільки більшість розглянутих практик

сформована в умовах вищої інституційної спроможності, розвинених фінансових ринків, усталеної культури публічно-приватної взаємодії, доступу до значних бюджетних або європейських ресурсів та відсутності повномасштабних воєнних загроз. Тому для України більш доцільним є адаптація міжнародних практик з урахуванням національних безпекових викликів, євроінтеграційних зобов'язань, ресурсних обмежень держави та неоднорідності потреб малого, середнього й великого бізнесу.

Таким чином, результати порівняльного аналізу міжнародних практик, узагальнені в додатку И, становлять методологічну основу для подальшого формування адаптивної моделі імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, особливістю якої є врахування розмірів суб'єктів господарювання і, відповідно, відмінностей у рівні їх ресурсної спроможності, характері безпекових ризиків, інвестиційних потребах та функціональній ролі в національній економіці. Так, мікро- та малі підприємства характеризуються найвищою чутливістю до регуляторної нестабільності, дефіциту оборотного капіталу, адміністративного навантаження, скорочення попиту, втрати локальних ринків і кіберзагроз. Водночас саме цей сегмент забезпечує гнучкість підприємницького сектору, самозайнятість населення, локальну економічну активність і швидке відновлення бізнесу на територіях, що зазнали впливу воєнних дій. Тому для малих підприємств пріоритетними мають бути інструменти швидкого доступу до фінансування [204], мікрогрантів і гарантій, спрощення адміністративних процедур, цифровізації взаємодії з державою, консультативної та менторської підтримки, базової кібергігієни й інтеграції до локальних бізнес-мереж.

Середні підприємства мають вищий виробничий, кадровий та організаційний потенціал, однак їх розвиток стримується обмеженим доступом до довгострокового фінансування, потребою технологічної модернізації, енергоефективного оновлення, розширення експортної діяльності та включення до європейських ланцюгів доданої вартості. У зв'язку з цим державна політика щодо середніх підприємств має бути орієнтована не

лише на стабілізацію їх поточної діяльності, а й на створення умов для масштабування, інноваційного розвитку, цифрової трансформації, експортної спроможності, участі у програмах ЄС та кооперації з великим бізнесом, науковими установами й міжнародними партнерами.

Представники великого бізнесу, особливо ті, що функціонують у стратегічно важливих галузях, виконують системоутворюючу роль у забезпеченні економічної, енергетичної, логістичної, інфраструктурної та оборонної стійкості держави. Стійкість їх функціонування впливає на стабільність критичних ланцюгів постачання, зайнятість, експортний потенціал, податкові надходження, функціонування критичної інфраструктури та здатність економіки підтримувати оборонні й відновлювальні процеси. Відповідно, для цієї групи підприємств пріоритетними є інструменти забезпечення безперервності діяльності, страхування воєнних і політичних ризиків, підтримки критичної інфраструктури, резервного енергозабезпечення, логістичної стійкості, державно-приватного партнерства, індустріальної політики, безпеки постачання (security of supply), декарбонізації та інвестиційної модернізації.

Саме такі концептуальні положення покладені в основу підходу імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні з урахуванням воєнних загроз, післявоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій.

Запропонований підхід відрізняється від традиційних підходів до імплементації міжнародного досвіду тим, що передбачає диференціацію інструментів державної політики залежно від масштабу підприємств, рівня їх безпекової вразливості та функціональної ролі в національній економіці. Так, для мікро- та малого бізнесу пріоритетними є інструменти швидкого відновлення діяльності, а саме мікрофінансування, мікрогранти, спрощення адміністративних процедур, розвиток цифрових сервісів і забезпечення кіберстійкості. Підтримка представників середнього бізнесу передбачає забезпечення модернізації, інновацій, експортної підтримки, інтеграції до

європейських ланцюгів доданої вартості та довгострокового фінансування. Щодо великого бізнесу, особливо стратегічно важливих галузей національної економіки, пріоритетними є інструменти державної підтримки безперервності діяльності, енергетичної автономії, логістичної стійкості, страхування воєнних ризиків, державно-приватного партнерства.

Використання запропонованої моделі підвищити рівень економічної безпеки бізнесу, забезпечити адаптивність підприємницького сектору до шоків умов, підвищити інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність національної економіки, і, відповідно, успішної інтеграції України до європейського економічного простору.

Таким чином, узагальнення світового досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу дозволяє стверджувати, що удосконалення державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу має здійснюватися не шляхом розширення окремих інструментів підтримки, а через визначення цілісної системи стратегічних пріоритетів, здатних забезпечити узгодженість регуляторних, фінансових, інституційних, цифрових, інноваційних та інфраструктурних рішень.

3.2. Обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу

Сучасні умови функціонування бізнесу в Україні характеризуються високим рівнем невизначеності, багатовекторністю дестабілізаційних чинників та посиленням взаємозв'язку між різними групами загроз. Традиційні загрози суттєво трансформуються під впливом глобальних процесів, зокрема цифровізації, геополітичної нестабільності та воєнних дій. За таких умов зміцнення економічної безпеки бізнесу потребує їх чіткої систематизації для своєчасної ідентифікації та визначення структурних взаємозв'язків і характер впливу на результати діяльності суб'єктів господарювання.

У дослідженні для систематизації загроз економічній безпеці бізнесу використано PESTEL-аналіз як інструмент структуризації факторів зовнішнього середовища. Застосування цього підходу дозволяє комплексно ідентифікувати основні дестабілізаційні фактори зовнішнього середовища, що формуються під впливом глобальних викликів, зокрема воєнно-політичної нестабільності, макроекономічних дисбалансів, цифровізації та інституційної трансформації. Використання PESTEL-аналізу забезпечує впорядкування загроз за їх функціональною природою та створює передумови для виявлення їх взаємозв'язків і кумулятивного впливу на діяльність суб'єктів господарювання. Оскільки PESTEL-аналіз орієнтований переважно на дослідження зовнішніх чинників, у межах дослідження цей метод використовується як базовий інструмент формування структурованої сукупності загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання, яка в подальшому виступає основою для формування архітектури стійкості бізнесу.

Запропонована схема (рис. 3.2) відображає структурну логіку формування загроз економічній безпеці бізнесу як результату впливу факторів зовнішнього середовища, систематизованих за методологією PESTEL. Кожна група факторів формує відповідний спектр загроз, які відрізняються за природою, механізмом виникнення та характером впливу на діяльність суб'єктів господарювання.

Згідно з представленою структурно-логічною моделлю, політичні фактори в сучасних умовах виступають джерелом формування найбільш значущих зовнішніх загроз економічній безпеці бізнесу в Україні. Їх вплив характеризується високим рівнем інтенсивності та здатністю посилювати процеси дестабілізації, що поширюються на економічну, соціальну та правову підсистеми, формуючи багаторівневий негативний ефект. Загострення воєнно-політичних загроз в Україні пов'язане з повномасштабною військовою агресією, наслідком якої стало порушення функціонування національної економіки. Руйнування виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, втрата частини територій, розрив логістичних ланцюгів і

обмеження доступу до ресурсної бази спричинили різке скорочення економічної активності, що проявилось у падінні реального ВВП майже на 29% у 2022 році [205].

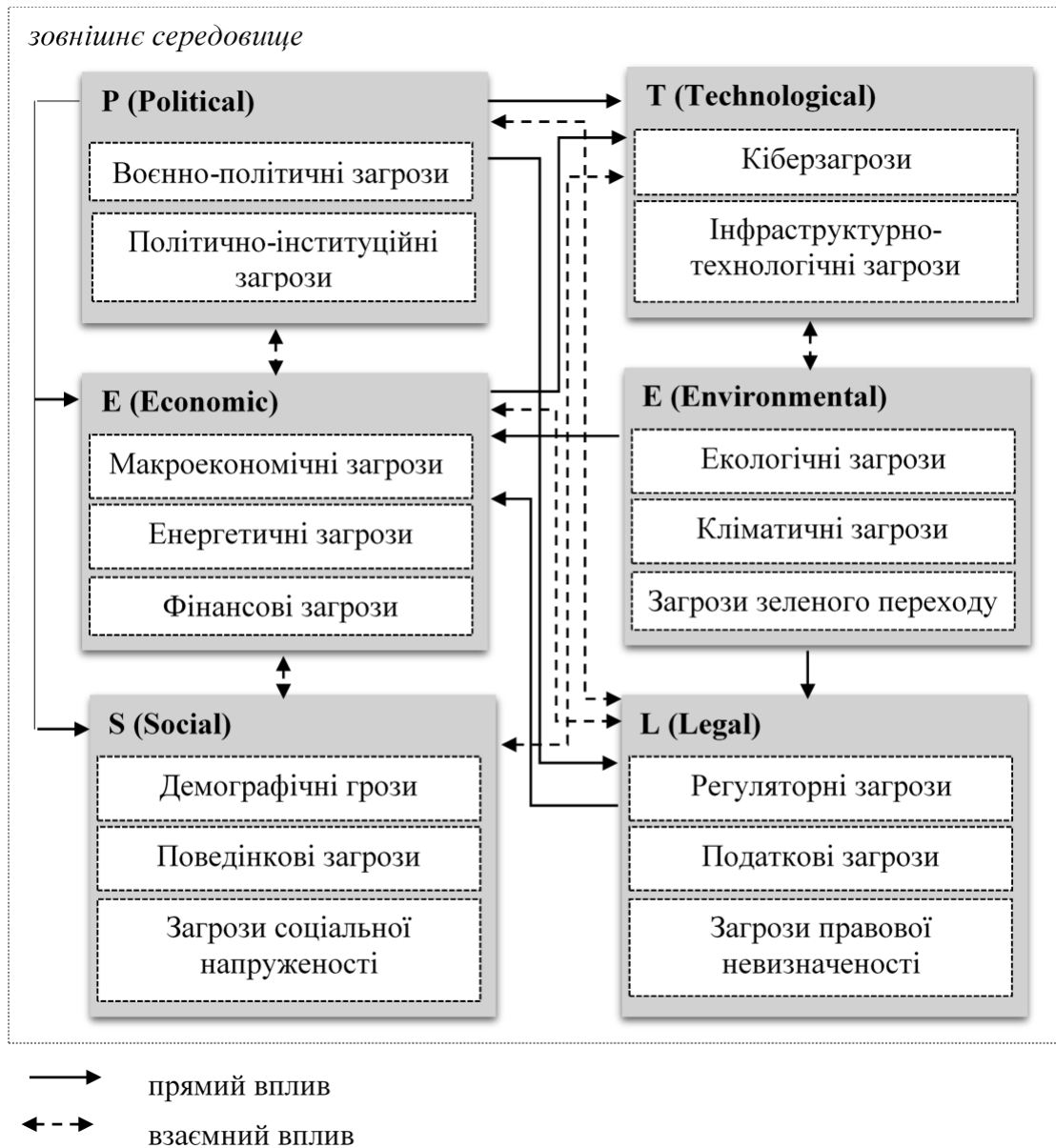

Рис. 3.2. Структурно-логічна модель систематизації загроз економічній безпеці бізнесу (на основі PESTEL -аналізу)

Джерело: розроблено автором

У цьому контексті сутність воєнно-політичних загроз полягає у трансформації умов господарювання, яка зумовлює втрату економічного потенціалу підприємств, звуження ринків збуту та необхідність оперативної

перебудови бізнес-процесів, зокрема через релокацію виробництва та адаптацію бізнес-моделей. Навіть за умов поступового відновлення економічної активності зберігається високий рівень нестабільності, обумовлений перманентною загрозою повторних деструктивних впливів, зокрема атак на критичну інфраструктуру, що підвищує рівень невизначеності та ризиковості ведення бізнесу.

Політико-інституційні загрози в Україні посилюються в умовах воєнного стану та трансформації державної політики, що супроводжується підвищеною динамікою регуляторних змін. Їх сутність полягає у формуванні інституційної нестабільності, яка проявляється у волатильності державної політики, зміні пріоритетів економічного регулювання, недостатній узгодженості управлінських рішень у сфері підтримки бізнесу, що обумовлює зниження передбачуваності господарської діяльності, ускладнення стратегічного планування, зростання трансакційних витрат, та впливає на інвестиційну активність і довгострокову стійкість підприємств.

Економічні фактори у системі економічної безпеки бізнесу формують комплекс макроекономічних, фінансових та енергетичних загроз, які безпосередньо визначають результати діяльності підприємств і рівень їх фінансової стійкості. Сутність макроекономічних загроз полягає у порушенні стабільності економічного середовища, що проявляється через інфляційні процеси, валютні коливання, зниження інвестиційної активності та загальне погіршення ділового клімату [206]. У таких умовах підприємства стикаються зі зростанням витрат, зниженням передбачуваності фінансових результатів і звуженням можливостей для стратегічного розвитку. В українських реаліях посилення макроекономічних загроз обумовлено наслідками воєнних дій та структурною трансформацією економіки. Після глибокого спаду у 2022 році економіка продемонструвала часткове відновлення (зростання на 5,5% у 2023 р.), однак уже у 2024 році темпи економічного зростання сповільнилися до приблизно 2,9% [207], що свідчить про поступове вичерпання ефекту відновлення та збереження системних дисбалансів. Додатковим

дестабілізаційним чинником виступає інфляція, рівень якої у 2024 році сягнув близько 12% [152], що істотно підвищує витратне навантаження на бізнес і знижує купівельну спроможність населення. Динаміка інфляційних процесів у подальшому також підтверджує збереження структурних дисбалансів у економіці. Зокрема, у березні 2026 року інфляція становила 7,9% у річному вимірі, що, попри її відносно помірний характер, перевищувало попередні прогнозні орієнтири [208]. Така тенденція свідчить про наявність додаткових інфляційних чинників, пов'язаних насамперед із посиленням тиску на виробничі витрати бізнесу внаслідок подорожчання енергоресурсів. У сукупності зазначені процеси формують середовище підвищеної економічної нестабільності, в якому підприємства змушені адаптувати свої фінансові та операційні стратегії до умов обмежених ресурсів, високої волатильності та зниження ефективності ринкових механізмів.

У зв'язку з підвищенням залежності суб'єктів господарювання від надійності енергозабезпечення та стійкості енергетичної інфраструктури, критичного значення для українського бізнесу набувають енергетичні загрози. Систематичні атаки на енергетичну інфраструктуру призвели до дефіциту електроенергії, вимушеному скороченні або зупиненні виробничих циклів, порушенні технологічної послідовності процесів, зростанні витрат на автономні джерела живлення та необхідності здійснення додаткових інвестицій у резервні системи енергозабезпечення. Саме енергетичний фактор визначається як один із основних чинників уповільнення економічного зростання у 2024–2025 роках.

Фінансові загрози доповнюють зазначену систему, відображаючи внутрішні обмеження функціонування бізнесу в умовах нестабільного економічного середовища. Їх сутність полягає в ускладненні доступу до фінансових ресурсів, затримці платежів, погіршенні платіжної дисципліни контрагентів, підвищенні вартості ресурсів та зниженні можливостей для формування резервів стійкості. За таких умов підприємства змушені переорієнтовувати фінансову політику з розвитку на підтримання поточної

платоспроможності, що суттєво обмежує їх стратегічні перспективи [209]. Крім того, поєднання високих витрат, спричинених енергетичними обмеженнями, із нестабільністю доходів створює ризик накопичення фінансових дисбалансів, які можуть трансформуватися у кризу ліквідності.

Отже, економічні загрози тісно взаємопов'язані та здатні до взаємопоширення. Макроекономічна нестабільність погіршує загальні умови функціонування бізнесу, енергетичні загрози безпосередньо підвищують витратне навантаження та порушують операційну безперервність, а фінансові загрози фіксують ці негативні імпульси у показниках платоспроможності, ліквідності та інвестиційної спроможності підприємств.

Соціальні фактори формують комплекс загроз економічній безпеці бізнесу, які в умовах сучасних трансформацій набувають особливої значущості через глибокі демографічні зрушення, спричинені воєнними подіями в Україні. Масштабні міграційні процеси, мобілізація та втрати людського капіталу зумовлюють скорочення трудового потенціалу та сповільнюють темпи економічного розвитку [210].

Сутність демографічних загроз полягає у структурному дисбалансі ринку праці, обумовленого змінами у чисельності, структурі та якості трудового потенціалу внаслідок міграційних процесів, мобілізації, втрати людського капіталу та демографічного виснаження економіки. Це призводить до виникнення дефіциту кваліфікованих кадрів, посилення конкуренції за персонал, зниження продуктивності праці та ослаблення кадрової стійкості підприємств. У практичному вимірі такі загрози обмежують можливості розширення діяльності та реалізації стратегій розвитку бізнесу.

Поведінкові загрози є наслідком трансформації споживчих моделей населення в умовах зниження доходів і підвищеної невизначеності. Структура попиту переорієнтовується на задоволення базових потреб. Поведінкові загрози проявляються у скороченні обсягів реалізації, зменшенні попиту на окремі види товарів і послуг, зростанні цінової чутливості споживачів та необхідності адаптації підприємствами виробничих та маркетингових

стратегій до нових ринкових умов.

Окрему групу становлять загрози соціальної напруженості, що характеризуються погіршенням соціально-психологічного клімату, зростанням суспільної тривожності та нестабільністю соціальних очікувань. Саме їх вплив має кумулятивний характер і проявляється у зниженні довіри до інституцій і бізнесу, погіршенні мотивації працівників, підвищенні ризику внутрішньо-організаційних конфліктів і посиленні репутаційної вразливості підприємств. У довгостроковій перспективі такі процеси негативно впливають на ефективність управління та стійкість функціонування бізнесу.

Технологічні фактори в сучасних умовах мають наскрізний характер впливу, оскільки цифровізація бізнес-процесів, з одного боку, розширює можливості підвищення операційної ефективності, а з іншого – суттєво посилює технологічну вразливість підприємств. У структурі економічної безпеки бізнесу технологічні загрози виступають інтегрованими дестабілізаційними чинниками, здатними одночасно впливати на фінансову, виробничу, інформаційну, управлінську та репутаційну складові діяльності суб'єкта господарювання. В українських реаліях значущість технологічних загроз додатково посилюється воєнним контекстом, у якому кіберпростір став окремою сферою протиборства, а кібератаки – інструментом дестабілізації державного управління, критичної інфраструктури та бізнес-середовища [211]. За даними урядової команди CERT-UA, у 2025 році було опрацьовано 5927 кіберінцидентів (на 37,4% більше, ніж в 2024 році) [212], що підтверджує збереження високої інтенсивності кіберзагроз в Україні.

Кіберзагрози є вагомим елементом цієї групи, оскільки характеризуються високою швидкістю поширення, латентністю та здатністю спричиняти мультиплікативні наслідки для діяльності підприємства. До кіберзагроз відносяться загрози, пов'язані з несанкціонованим втручанням у цифрову інфраструктуру підприємства, компрометацією інформаційних ресурсів, порушенням цілісності даних та ураженням інформаційно-комунікаційних систем. Практична реалізація таких загроз включає кібератаки

на корпоративні мережі, витік або втрату даних, блокування ІТ-систем, шифрування інформації, збої у роботі цифрових сервісів, порушення безперервності бізнес-процесів, фінансові та репутаційні втрати внаслідок інцидентів інформаційної безпеки [213]. Масштаб потенційних наслідків від реалізації кіберзагроз, що обґрунтовує їх критичність в контексті економічної безпеки бізнесу, підтверджується глобальними оцінками. Так, згідно зі звітом ІВМ, середня світова вартість одного інциденту витоку даних у 2024 році сягнула 4,88 млн дол. США [214].

Інфраструктурно-технологічні загрози поєднують як вразливості цифрової інфраструктури, так і проблеми технологічного розвитку підприємств, сутність яких полягає у високій залежності бізнесу від надійності інформаційно-комунікаційних систем та рівня технологічної зрілості, що визначає здатність ефективно організувати й підтримувати безперервність операційної діяльності. Практичний прояв цих загроз охоплює як технічні збої (відмова інформаційних систем, перебої зв'язку, недоступність цифрових сервісів, втрата даних), так і структурні обмеження розвитку, пов'язані з використанням застарілих технологій, низьким рівнем автоматизації та повільним впровадженням інновацій. У результаті знижується ефективність управлінських процесів, ускладнюється обробка інформації та прийняття рішень, що може призводити до порушення безперервності діяльності підприємств і втрати конкурентних позицій.

Окремо слід виділити екологічні фактори, які, хоча й мають опосередкований характер впливу, формують довгострокові обмеження для функціонування бізнесу через підвищення ресурсних обмежень і зростання витрат на екологічну адаптацію. В Україні вплив екологічних загроз істотно посилюється внаслідок воєнних дій, які спричинили масштабні техногенні та природоохоронні втрати. За даними Міністерства економіки, докільля та сільського господарства України, станом на кінець 2025 року екологічні збитки від повномасштабної війни перевищили 6 трлн грн [215]. Доцільно відмітити актуалізацію впливу кліматичних загроз та загроз «зеленого

переходу», які в умовах євроінтеграційного курсу України трансформуються з довгострокового зовнішнього виклику у безпосередній фактор конкурентоспроможності бізнесу [216].

Правові фактори формують регуляторно-інституційне середовище функціонування бізнесу та визначають рівень передбачуваності господарської діяльності. Регуляторні та податкові загрози проявляються у зміні нормативно-правового середовища, посиленні вимог до ведення бізнесу, зростанні адміністративного та фіскального навантаження, що безпосередньо впливає на фінансові результати та інвестиційну активність підприємств. У сучасних умовах ці загрози посилюються в умовах активізації процесів адаптації національного законодавства до права ЄС. Європейська Комісія констатує прогрес у реформуванні політики для МСБ та відновленні підприємницької активності, але водночас звертає увагу на збереження обмежень доступу до фінансування та потребу в подальшому вдосконаленні інституційного середовища для бізнесу [177]. Це свідчить про те, що регуляторне поле в Україні перебуває у фазі інтенсивної трансформації, що одночасно відкриває нові можливості й створює підвищену невизначеність для суб'єктів господарювання.

Таким чином, повномасштабна воєнна агресія проти України та ескалація кіберзагроз глобального масштабу докорінно змінює традиційні підходи до забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. У цих умовах бізнес стикається не лише з прямими втратами через фізичні руйнування інфраструктури та збої у ланцюгах постачання, а й загрозами цілеспрямованих кібератак, які підривають фінансову стабільність, підконтрольність ресурсів і конфіденційність стратегічної інформації [217; 218]. Відтак постає об'єктивна необхідність у трансформації системи економічної безпеки бізнесу як на рівні корпоративного управління [219], так і на рівні державної регуляторної політики.

Для забезпечення сталого функціонування бізнесу в умовах багатофакторних загроз необхідна системна трансформація підходів до

економічної безпеки на мікрорівні. Йдеться про зміну парадигми корпоративного управління – від реактивного до проактивного управління ризиками, інтеграцію цифрових інструментів моніторингу, кіберзахисту та антикризового управління, а також налагодження стратегічного партнерства між державними органами, приватним сектором та міжнародними безпековими структурами [220].

У відповідь на нові виклики, система економічної безпеки підприємств повинна трансформуватися за такими пріоритетними напрямками:

- 1) інституційна перебудова служби безпеки підприємства з розширенням її функцій на сферу кіберзахисту, антикризового управління та аналітики ризиків;
- 2) інтеграція цифрових рішень, зокрема SIEM-систем, штучного інтелекту для моніторингу загроз, застосування блокчейн-технологій для захисту транзакцій;
- 3) розробка стратегій антикрихкості (antifragility): адаптація бізнесу до високоризикового середовища шляхом децентралізації, диверсифікації ресурсів та впровадження планів безперервності діяльності (BCP);
- 4) міжсекторальна кооперація з державними органами та міжнародними інституціями у сфері кібербезпеки, протидії шахрайству та зловживанням у цифровій економіці [221].

Особливу роль у цьому процесі відіграє розвиток інституційної спроможності підприємств, тобто формування служб корпоративної безпеки нового покоління, застосування аналітики великих даних, впровадження стандартів ISO у сфері інформаційної безпеки, фінансової стабільності та безперервності бізнесу. Також важливими залишаються питання кадрової безпеки, підвищення обізнаності персоналу щодо сучасних загроз і розбудова внутрішньої культури стійкості.

Таким чином, трансформація системи економічної безпеки бізнесу в умовах воєнних загроз і кіберризиків є не лише вимогою часу, а й необхідною умовою збереження економічного суверенітету держави, підтримання

інвестиційного клімату та відновлення довіри до українського бізнес-середовища в умовах затяжної кризи.

Відповідно формування принципово нової системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах повномасштабної війни, макроекономічної нестабільності, руйнування інфраструктури, трансформації логістичних ланцюгів та поглиблення євроінтеграційних процесів набуває характеру одного з пріоритетних завдань державної політики, реалізація якого потребує обґрунтування цілісної системи стратегічних пріоритетів, спрямованих на зміцнення стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності бізнесу. Такі пріоритети мають враховувати багаторівневу природу загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання та забезпечувати узгоджену взаємодію регуляторних, фінансово-економічних, інституційних, інфраструктурних, інноваційних і безпекових рішень на макро-, мезо- та мікрорівнях.

На рисунку 3.3 представлено систему стратегічних пріоритетів державної політики, спрямованих на формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, здатного забезпечити стійкість, адаптивність, безперервність діяльності та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання в умовах воєнних загроз, макроекономічної нестабільності, євроінтеграційних трансформацій та післявоєнного відновлення.

Запропоновані стратегічні пріоритети державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні ґрунтуються на результатах комплексної діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу та інтегрального оцінювання ефективності державної політики у цій сфері. Проведений у підрозділах 2.1–2.2 аналіз засвідчив, що економічна безпека бізнесу в Україні формується під впливом сукупності взаємопов'язаних інституційних, фінансово-економічних, інфраструктурних, енергетичних, логістичних, інноваційних, кадрових і цифрових чинників.

МЕТА: формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, здатного забезпечити стійкість, адаптивність, безперервність діяльності та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання

МАКРОРІВЕНЬ • Суб'єкти: органи державної влади, фінансові регулятори

Пріоритет 1

Інституційно-правове зміцнення економічної безпеки бізнесу

- стабільність і передбачуваність регулювання
- захист прав власності та контрактів
- е-суд і цифрові процедури оскарження
- ризик-орієнтований державний нагляд
- регуляторна дерегуляція та «гільйотина»

Пріоритет 2

Фінансово-страхова архітектура підтримки стійкості бізнесу

- доступні кредити, гарантії, гранти
- страхування воєнних та інвестиційних ризиків
- довгострокове фінансування модернізації
- експортне страхування і гарантування
- прозорий доступ до міжнародних програм

Пріоритет 3

Інфраструктурна, енергетична та логістична стійкість бізнес-середовища

- альтернативні логістичні коридори
- підтримка релокації та виробничих хабів
- резервна генерація й енергоефективність
- модернізація критичної інфраструктури
- протоколи економічної готовності

МЕЗОРІВЕНЬ • Суб'єкти: органи місцевої влади, бізнес-асоціації, кластери, інституції розвитку

Пріоритет 4

Подолання просторових асиметрій економічної безпеки бізнесу

- регіональні профілі безпекових ризиків
- диференційовані інструменти підтримки
- захист бізнесу прифронтових територій
- регіональні платформи влади, бізнесу і донорів
- інтеграція з програмами відновлення

Пріоритет 5

Цифрова дерегуляція, антикорупційна прозорість і кіберстійкість

- е-сервіси для дозволів, звітності, грантів
- інтероперабельність державних реєстрів
- відкриті дані та прозорі закупівлі
- мінімізація дискреційних повноважень
- стандарти кіберстійкості та захисту даних

Пріоритет 6

Інноваційно-кадрова спроможність бізнесу

- R&D-гранти та інноваційні ваучери
- співпраця бізнесу, ЗВО і науки
- перепідготовка та цифрові компетентності
- залучення ветеранів, ВПО, жінок і молоді
- технологічна модернізація підприємств

МІКРОРІВЕНЬ • Суб'єкти: підприємства, управлінські команди, служби економічної безпеки та комплаєнсу

Пріоритет 7

Інституціоналізація систем управління економічною безпекою підприємств

- ризик-менеджмент і внутрішній комплаєнс
- плани безперервності бізнесу
- моніторинг фінансових і правових ризиків
- прозора звітність і корпоративне управління
- методична підтримка підприємств

Пріоритет 8

Операційна стійкість і безперервність діяльності бізнесу

- диверсифікація постачальників і ринків
- резервні виробничі та цифрові рішення
- енергетична автономність підприємств
- кібергігієна і резервне копіювання даних
- релокація та адаптація бізнес-моделей

Пріоритет 9

Фінансова, інвестиційна та конкурентна спроможність підприємств

- фінансова грамотність та інвестиційна готовність
- участь у європейських програмах
- експортна орієнтація та інтеграція до ринку ЄС
- грантове, кредитне і венчурне фінансування
- кластеризація та бізнес-кооперація

ОЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ: синергетичний ефект підвищення стійкості, адаптивності, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності бізнесу як основи економічного відновлення України

Рис. 3.3. Стратегічні пріоритети державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу
Джерело: розроблено автором

Дія зазначених чинників істотно посилилася в умовах повномасштабної війни, яка стала для державної політики своєрідним інституційним стрес-тестом, виявивши як здатність окремих механізмів державної підтримки швидко адаптуватися до кризових умов, так і наявність системних обмежень, що стримують формування стійкого та безпекоорієнтованого бізнес-середовища.

Результати діагностики засвідчили, що основними дестимуляторами бізнес-середовища залишаються недостатня ефективність судового захисту та правозастосування, нестабільність регуляторного середовища, корупційні ризики, обмежений доступ підприємств до фінансових ресурсів, слабкість механізмів страхування воєнних та інвестиційних ризиків, просторова асиметрія безпекових умов функціонування бізнесу, вразливість енергетичної та логістичної інфраструктури, зниження інноваційної активності, дефіцит кадрового потенціалу та зростання кіберзагроз. Відповідно, обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики має враховувати об'єктивну необхідність формування цілісної архітекtonіки державного впливу, здатної поєднати антикризову стабілізацію, інституційне оновлення, інвестиційне відновлення та довгострокове підвищення конкурентоспроможності підприємницького сектору.

Інтегральне оцінювання ефективності державної політики щодо забезпечення економічної безпеки бізнесу дало змогу встановити, що інституційно-економічна складова має визначальний вплив на загальний рівень безпеки бізнес-середовища. Саме тому запропонована система стратегічних пріоритетів враховує потребу посилення інституційної спроможності держави забезпечувати передбачувані правила ведення бізнесу, захист прав власності, зниження адміністративного тиску, прозорість регуляторних процедур та ефективну взаємодію з підприємницьким сектором. Водночас результати оцінювання засвідчили, що оперативні інструменти підтримки бізнесу, зокрема фінансові, грантові, кредитні, релокаційні та цифрові механізми, мають важливе компенсаторне значення, однак не можуть

повною мірою нейтралізувати вплив воєнних ризиків без належного інституційного підґрунтя.

З урахуванням вищезазначеного стратегічні пріоритети державної політики представлені за трьома взаємопов'язаними рівнями (макрорівнем, мезорівнем і мікрорівнем). Багаторівнева побудова системи пріоритетів забезпечує поєднання стратегічних рішень загальнодержавного характеру з регіональною адаптацією інструментів політики та внутрішньою управлінською спроможністю суб'єктів господарювання.

На макрорівні стратегічні пріоритети мають бути спрямовані на формування базових інституційних, фінансових та інфраструктурних умов економічної безпеки бізнесу. Першочергового значення набуває інституційно-правове зміцнення підприємницького середовища, що передбачає підвищення стабільності нормативно-правового регулювання, удосконалення механізмів захисту прав власності, забезпечення справедливості судочинства, розвиток ризик-орієнтованого державного нагляду та цифровізацію процедур взаємодії бізнесу з органами влади. Саме цей пріоритет безпосередньо пов'язаний із подоланням виявлених у попередньому розділі інституційних диспропорцій, які знижують довіру бізнесу до державних інститутів, обмежують інвестиційну активність і посилюють транзакційні витрати підприємств.

Другим стратегічним пріоритетом макрорівня є формування фінансово-страхової архітектури підтримки стійкості бізнесу. В умовах війни значна частина підприємств стикається не лише з браком обігового капіталу, а й із підвищеною вартістю кредитних ресурсів, обмеженими можливостями довгострокового інвестування, високими ризиками втрати активів та недостатністю інструментів гарантування. Саме тому державна політика має бути зорієнтована на розширення програм доступного фінансування, розвиток державних гарантій, грантових інструментів, експортного страхування, страхування воєнних ризиків, а також на залучення ресурсів міжнародних фінансових інституцій до модернізації та відновлення підприємницького сектору. Важливим у цьому контексті є перехід від переважно

короткострокової антикризової підтримки до довгострокових фінансових механізмів інвестиційного, інноваційного та енергоефективного розвитку бізнесу.

Третій пріоритет макrorівня пов'язаний із забезпеченням інфраструктурної, енергетичної та логістичної стійкості бізнес-середовища. Його виокремлення зумовлене тим, що в умовах воєнних руйнувань економічна безпека бізнесу значною мірою залежить від доступу підприємств до енергоресурсів, транспортних маршрутів, складської інфраструктури, експортних коридорів, цифрових мереж і критичних сервісів. Відповідно державна політика має бути спрямована на розвиток альтернативних логістичних шляхів, підтримку індустріальних парків і виробничих хабів, стимулювання енергетичної автономії підприємств, модернізацію критичної інфраструктури та формування протоколів економічної готовності до кризових ситуацій. За своїм змістом цей пріоритет відображає необхідність переходу від моделі відновлення після руйнувань до моделі превентивної стійкості бізнес-середовища.

Мезорівень запропонованої системи пріоритетів охоплює регіональний і галузевий виміри державної політики. Об'єктивна необхідність виокремлення мезорівня обґрунтовується тим, що загальнонаціональні інструменти підтримки бізнесу не завжди враховують специфіку територіального розміщення підприємств, рівень безпекових ризиків, стан місцевої інфраструктури, галузеву структуру економіки регіонів і доступність трудових ресурсів. Відповідно, першим стратегічним пріоритетом є подолання просторових асиметрій економічної безпеки бізнесу шляхом формування регіональних профілів ризиків, диференціації інструментів підтримки для прифронтових, деокупованих, тилкових і релокаційно привабливих територій, розвитку регіональних платформ взаємодії влади, бізнесу, громад і міжнародних партнерів. Такий підхід дозволяє підвищити адресність державної політики та забезпечити більш ефективний розподіл ресурсів відновлення.

Другим пріоритетом мезорівня є цифрова дерегуляція, антикорупційна прозорість і кіберстійкість бізнес-середовища, що обґрунтовується подвійною роллю цифровізації у забезпеченні економічної безпеки бізнесу. З одного боку, цифрові державні сервіси, електронні реєстри, відкриті дані, прозорі закупівлі та автоматизація адміністративних процедур зменшують корупційні ризики, скорочують витрати взаємодії бізнесу з державою та підвищують доступність державної підтримки. З іншого боку, поглиблення цифрової залежності бізнесу і держави супроводжується зростанням кіберризиків, загроз порушення безперервності цифрових сервісів, витоку даних і атак на критичну інформаційну інфраструктуру. Тому цифрова трансформація державної політики має поєднувати дерегуляційний, антикорупційний і кібербезпековий компоненти.

Третій пріоритет мезорівня пов'язаний із розвитком інноваційно-кадрової спроможності бізнесу. Результати проведеного у другому розділі аналізу засвідчили погіршення інноваційних позицій України, втрату частини людського капіталу, міграційні процеси, мобілізаційні виклики та зростання потреби бізнесу у цифрових, технологічних і управлінських компетентностях. Тому необхідним є спрямування державної політики на стимулювання розвитку R&B-проектів, інноваційних ваучерів, кластерної взаємодії, партнерства бізнесу із закладами вищої освіти й науковими установами, програм перепідготовки кадрів, а також залучення ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, жінок і молоді до підприємницької діяльності. Такий підхід забезпечує формування довгострокової інноваційної конкурентоспроможності бізнесу.

На мікрорівні стратегічні пріоритети спрямовані на формування внутрішньої безпекової спроможності підприємств. У цьому контексті важливим є розуміння того, що державна політика не може повністю замінити управлінські рішення самих суб'єктів господарювання, однак може створити нормативні, фінансові, інформаційні та методичні умови для поширення сучасних практик управління економічною безпекою. Першим пріоритетом

цього рівня є інституціоналізація систем управління економічною безпекою на підприємствах, що передбачає впровадження ризик-менеджменту, внутрішнього комплаєнсу, фінансового контролю, антикризового планування, моніторингу безпекових індикаторів і корпоративних процедур запобігання загрозам.

Другим пріоритетом мікрорівня є підвищення операційної стійкості та безперервності діяльності бізнесу. В умовах повномасштабної війни здатність підприємства продовжувати діяльність в умовах енергетичних обмежень, логістичних розривів, дефіциту персоналу, руйнування активів і кібератак є не менш важливою характеристикою економічної безпеки, ніж його фінансова результативність. Тому державна політика має стимулювати підприємства до розроблення планів забезпечення безперервності функціонування бізнесу, диверсифікації постачальників і ринків збуту, впровадження резервних енергетичних і цифрових рішень, кіберзахисту, резервного копіювання даних, енергоменеджменту та адаптивних моделей організації виробництва.

Третім пріоритетом мікрорівня є зміцнення фінансової, інвестиційної та конкурентної спроможності підприємств, реалізація якого передбачає підтримку підприємств у формуванні здатності не лише реагувати на ризики, а й генерувати довгострокову економічну вартість, інвестувати у модернізацію, підвищувати продуктивність, розширювати експортні можливості та інтегруватися у європейські ланцюги створення вартості. У цьому контексті важливими є розвиток фінансової грамотності підприємців, підвищення інвестиційної готовності бізнесу, підтримка експортоорієнтованих підприємств, стимулювання технологічного оновлення, цифровізації, енергоефективності, кластеризації та кооперації між малим, середнім і великим бізнесом.

Отже, запропоновані стратегічні пріоритети державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу відображають логіку переходу від фрагментарного реагування на окремі кризові прояви до формування цілісного безпекоорієнтованого бізнес-середовища. Очікуваним

результатом реалізації визначених стратегічних пріоритетів є підвищення стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності підприємницького сектору, зниження вразливості бізнесу до воєнних, фінансових, інституційних, інфраструктурних і цифрових загроз, посилення інвестиційної привабливості національної економіки та створення передумов для післявоєнного відновлення України.

Реалізація обґрунтованих стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу потребує не лише визначення концептуальних орієнтирів, а й розроблення дієвого механізму їх практичного впровадження. Особливого значення у цьому контексті набуває дерегуляція, яка в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення та євроінтеграційних трансформацій має розглядатися не як механічне скорочення кількості регуляторних процедур, а як інструмент цілеспрямованого формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища. Таким чином, необхідним є обґрунтування механізму дерегуляції як одного з ключових інструментів реалізації стратегічних пріоритетів державної політики у сфері економічної безпеки бізнесу.

3.3. Механізм дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні

Проведена у попередніх підрозділах діагностика засвідчила, що надмірна складність адміністративних процедур, нестабільність нормативно-правового регулювання, дублювання контрольних функцій, непрозорість окремих дозвільних і наглядових механізмів, а також високі транзакційні витрати взаємодії бізнесу з державою залишаються істотними бар'єрами для зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання. У поєднанні з воєнними ризиками ці проблеми посилюють вразливість бізнесу, обмежують його інвестиційну активність, ускладнюють відновлення виробничих

процесів, стримують релокацію, модернізацію та вихід підприємств на нові ринки. Відповідно, дерегуляція є одним із ключових інструментів державної політики формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища.

Слід відмітити, що дерегуляція не означає послаблення ролі держави або зниження рівня контролю у сферах, що мають критичне значення для національної, економічної, фінансової, енергетичної, екологічної чи кібернетичної безпеки. У сучасних умовах її зміст полягає у переході від надмірного адміністративного тиску до прозорого та прогнозованого державного регулювання, яке мінімізує необґрунтовані бар'єри для добросовісного бізнесу й одночасно посилює спроможність держави виявляти, попереджати та нейтралізувати системні загрози [222].

Законодавче закріплення основних напрямів дерегуляції в Україні здійснено, зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» [223], який сформував нормативну основу для зниження адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання, спрощення дозвільних і реєстраційних процедур, цифровізації взаємодії бізнесу з державою та усунення окремих надмірних регуляторних бар'єрів. Зміни, внесені до положень цього Закону у 2023 та 2025 роках, були спрямовані на послідовне скорочення непродуктивних регуляторних витрат бізнесу, підвищення прозорості адміністративних процедур, зменшення дискреційного впливу посадових осіб і розширення можливостей електронної взаємодії підприємців з органами публічного адміністрування.

Основними напрямками дерегуляційного впливу, закріпленими зазначеним Законом, стали спрощення дозвільних процедур у сфері господарської діяльності; оптимізація порядку надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг та електронні канали; розвиток функціональних можливостей Єдиного державного порталу адміністративних послуг; забезпечення доступу суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги, електронного подання заяв,

відстеження ходу їх розгляду, отримання результатів послуг і дистанційної оплати; спрощення окремих процедур переобладнання та перепланування приміщень без втручання в несучі конструкції й інженерні системи; удосконалення земельних та орендних відносин; розширення можливостей використання земель особистого селянського господарства для товарного сільськогосподарського виробництва і фермерства; усунення окремих надмірних вимог у ветеринарному, фітосанітарному, агрохімічному, водному та харчовому регулюванні; а також посилення персональної відповідальності посадових осіб за повторні порушення у сфері ліцензування, видачі документів дозвільного характеру та надання адміністративних послуг.

Доцільно окремо відмітити запроваджений декларативний принцип набуття права на провадження окремих видів господарської діяльності в період воєнного стану. Тобто суб'єкти господарювання можуть розпочинати визначені види діяльності на підставі подання декларації до органів ліцензування, дозвільних органів або центрів надання адміністративних послуг без попереднього отримання ліцензій чи документів дозвільного характеру, якщо інше прямо не встановлено законодавством.

В цілому, незважаючи на умови воєнної економіки, саме в останні роки було впроваджено ряд вагомих заходів з дерегуляції бізнес-середовища. З початку 2026 року в рамках програми «Дерегуляція-2026» впроваджено ряд дерегуляційних заходів, найсуттєвішим з яких правомірно визначити запровадження п'ятирічного мораторію на планові перевірки малого та мікробізнесу, перехід від інспекційно-каральної моделі нагляду до цифрового ризик-орієнтованого моніторингу, розширення функціоналу системи «ЄДозвіл», а також підготовка до завершення реформи скасування обов'язкового використання мокрих печаток у залишкових сферах господарського документообігу. Прогнозується, що реалізація зазначених заходів дозволить скоротити адміністративні витрати бізнесу на 37–40 млрд грн щорічно [224]. Навіть з урахуванням того, що такі оцінки мають прогнозний характер, їх масштаб засвідчує макроекономічне значення

дерегуляції. Зниження адміністративних витрат здатне вивільнити ресурси бізнесу для підтримання ліквідності, інвестування, модернізації, цифровізації, енергоефективності та відновлення господарської діяльності.

Особливого значення для зміцнення економічної безпеки бізнесу набуває мораторій на планові перевірки малого та мікробізнесу, який має зменшити прямий адміністративний тиск на найбільш чисельний і водночас найбільш вразливий сегмент підприємництва. Для мікро- та малого бізнесу перевірки є не лише юридичною процедурою, а й джерелом часових втрат, непродуктивних витрат, управлінського відволікання та потенційних корупційних ризиків. Тому їх обмеження в умовах воєнної економіки може розглядатися як інструмент підтримки підприємницької активності, самозайнятості, локальної зайнятості та фінансової стійкості малих суб'єктів господарювання.

Водночас принциповим є те, що мораторій не означає повну відмову держави від контролю, а передбачає перехід до цифрового аналізу ризиків через систему Smart Risk Monitoring, яка має забезпечувати оцінювання фінансової дисципліни та поведінкових характеристик платника без фізичної присутності інспекторів. Заміна надмірного контролю інтелектуалізованим наглядом є важливим заходом в напрямку формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища, оскільки поєднує зменшення адміністративного навантаження із збереженням фіскальної та економічної дисципліни.

Другим важливим напрямом стала трансформація системи «Дозвіл» із пілотного інструменту в робочу електронну платформу дозвільних документів. Її розширення змінює саму логіку первинного контакту бізнесу з державою, оскільки заявка перевіряється автоматично за параметрами ризику, а участь посадової особи передбачається лише у разі виявлення аномалії або підвищеного ризику. Для добросовісного бізнесу це означає скорочення часу проходження процедур, зниження корупційної вразливості та підвищення прозорості адміністративного рішення.

Водночас цифровізація дозвільних процедур актуалізує нові ризики

економічної безпеки бізнесу. Концентрація ліцензій, дозволів і реєстраційних даних у єдиній електронній системі підвищує залежність бізнесу від стійкості державної цифрової інфраструктури, кіберзахисту реєстрів, резервування даних і якості алгоритмічних рішень. В умовах гібридної війни така концентрація може перетворювати цифрові платформи на критичні точки вразливості. Тому цифрова дерегуляція має супроводжуватися не лише розширенням електронних сервісів, а й посиленням кіберстійкості, аудитом алгоритмів, прозорістю критеріїв ризику та створенням ефективних процедур оскарження помилкових або неправомірних цифрових рішень.

Окремим напрямом дерегуляційної трансформації є очікуване завершення реформи скасування обов'язкового використання мокрих печаток у тих сферах, де така вимога ще зберігалася. У 2025 р. було схвалено відповідну законодавчу ініціативу щодо скасування обов'язковості печаток для організацій роботодавців у протоколах установчих зборів та для банків в ощадних сертифікатах. Це дозволить зменшити процедурні витрати бізнесу, усунути формальні підстави для блокування документів і підвищити оперативність господарських операцій.

Водночас, залишається низка обмежень у провадженні державної політики дерегуляції. Так, спостерігається розрив між швидкістю цифровізації адміністративних процедур і процедур судового захисту бізнесу. Якщо цифровий дозвіл може оформлюватися упродовж короткого часу, то оскарження технічного збою, неправомірного блокування цифрового ключа або помилкового адміністративного рішення може тривати значно довше. Це створює асиметрію між швидким доступом до цифрового сервісу та повільним відновленням порушених прав, що знижує фактичну захищеність підприємця у цифровому регуляторному середовищі.

Не менш важливою проблемою є необхідність правового узгодження мораторію на перевірки з податковим та контрольним законодавством. Без належного нормативного закріплення та процедурної визначеності заборона необґрунтованих перевірок може залишатися не стільки повноцінною

гарантією для бізнесу, скільки політичним сигналом. Крім того, скорочення планового контролю без достатньо розвиненої системи цифрового ризик-моніторингу може створювати ризики тінізації зайнятості, погіршення податкової дисципліни та нерівних умов конкуренції між добросовісними і недобросовісними суб'єктами господарювання.

У цьому аспекті стратегічними напрямками дерегуляції бізнес-середовища в Україні доцільно визначити наступні:

1. Запровадження системи економічного оцінювання результативності дерегуляції не лише за кількістю скасованих або цифровізованих процедур, а й за впливом на скорочення адміністративних витрат бізнесу, інвестиційну активність, зайнятість, експортний потенціал, продуктивність та рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання.

2. Формування диференційованого підходу до дерегуляції з урахуванням територіального розміщення суб'єктів господарювання та їх належності до стратегічно важливих для безпеки галузей національної економіки [225].

3. Створення правового механізму захисту бізнесу у процесі використання електронних дозвільних, ліцензійних і реєстраційних процедур, зокрема шляхом запровадження швидкого електронного оскарження рішень, прозорих строків розгляду скарг, аудиту автоматизованих рішень та відповідальності органів влади за неправомірні цифрові обмеження.

4. Посилення кіберстійкості державних реєстрів і цифрових платформ, які забезпечують дозвільні, ліцензійні, реєстраційні та контрольні процедури, з метою гарантування безперервного доступу бізнесу до державних сервісів, резервування даних і мінімізації ризиків блокування господарської діяльності внаслідок кібератак або технічних збоїв.

5. Нормативне завершення переходу від контактного контролю до ризик-орієнтованого державного нагляду, що передбачає чітке визначення критеріїв ризику, узгодження мораторіїв на перевірки з податковим і контрольним законодавством, а також недопущення тінізації господарської

діяльності за умов скорочення планового контролю.

6. Підвищення рівня залучення суб'єктів підприємницької діяльності до процесів розроблення та прийняття рішень, спрямованих на спрощення регуляторного середовища (зокрема, до розробки регуляторних актів, їх обговорення та перегляду, що передбачено положеннями Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності») [226].

7. Удосконалення механізму захисту бізнесу від неправомірних дій органів державної влади (інституціоналізація Ради Бізнес-омбудсмена, відновлення опитування суб'єктів підприємницької діяльності АВСА (Annual Business Cost Assessment) з метою врахування їх інтересів) [227].

8. Забезпечення ефективної діяльності Бюро економічної безпеки як інституції протидії економічним правопорушенням без створення додаткового адміністративного тиску на бізнес, із пріоритетом протидії тіньовій економіці та захисту фіскальних інтересів держави.

Реалізація зазначених напрямів дерегуляції бізнес-середовища має відбуватися систематично і послідовно. Це дозволить створити прогнозоване та ефективне регуляторне поле, у якому будуть врегульовані економічні потреби бізнесу та функціональні можливості держави щодо захисту інтересів суспільства, значно розширити економічні свободи в Україні, підтримати та стимулювати розвиток підприємництва в умовах воєнного стану [228].

Отже, з метою відновлення національної економіки необхідно забезпечити подальше зменшення регуляторного та адміністративного навантаження на бізнес, що передбачає формування прозорої дозвільної системи, розвиток партнерських відносин суб'єктів господарювання із органами державного регулювання і обґрунтовує об'єктивну потребу у формування цілісного механізму дерегуляції.

Механізм дерегуляції у системі формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних правових, організаційно-контрольних, цифрових, економічних та

адміністративних важелів державної політики, спрямованих на усунення надмірних регуляторних бар'єрів, оптимізацію адміністративних процедур, підвищення прозорості державного впливу на бізнес і забезпечення балансу між свободою підприємницької діяльності та необхідністю захисту економічних інтересів держави [229].

Розроблена модель механізму дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища представлена на рисунку 3.4. Методологічною основою побудови механізму правомірно визначити інституційний та безпекоорієнтований підхід. Інституційний підхід передбачає упорядкування системи правил, процедур, повноважень і відповідальності органів державної влади, що впливають на умови ведення бізнесу. Безпекоорієнтований підхід забезпечує інтеграцію безпекових критеріїв у процеси регуляторного перегляду, цифровізації адміністративних процедур, розподілу державної підтримки та оцінювання результативності державної політики.

В основу механізму покладено необхідність збалансування інтересів трьох ключових груп стейкхолдерів: держави, суб'єктів господарювання та громадян. Метою механізму є формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища шляхом системної дерегуляції, зниження регуляторного навантаження на бізнес, цифровізації процедур, посилення правового захисту підприємців та забезпечення балансу між свободою господарської діяльності й належним рівнем державного контролю у сферах підвищеного ризику. Таким чином, дерегуляція у межах запропонованого механізму трактується як інструмент не лише поліпшення бізнес-клімату, а й зміцнення економічної безпеки бізнесу та національної економіки в цілому.

Рис. 3.4. Модель механізму дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні

Джерело: розроблено автором

Суб'єктами реалізації механізму виступають органи державної влади, регуляторні та контрольні інституції, цифрові адміністратори державних сервісів, органи місцевого самоврядування, інституції захисту бізнесу, бізнес-асоціації та міжнародні партнери. До них належать Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України, Міністерство цифрової трансформації України, Державна регуляторна служба України, Державна податкова служба України, Бюро економічної безпеки України, органи ліцензування та дозвільні органи, центри надання адміністративних послуг, Рада бізнес-омбудсмена, органи місцевого самоврядування, галузеві об'єднання, торгово-промислові палати, бізнес-асоціації та міжнародні організації. Така широка суб'єктна структура пояснюється тим, що дерегуляція не може бути реалізована виключно через зміну окремого нормативного акту; вона потребує координації правотворчості, адміністрування, цифровізації, контролю, судово-правового захисту та зворотного зв'язку з бізнесом [230].

Об'єктами механізму є регуляторні, дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, контрольні, податково-адміністративні та цифрові процедури, які визначають умови започаткування, ведення, релокації, відновлення та масштабування підприємницької діяльності. При цьому об'єктом дерегуляційного впливу виступають не лише самі процедури, а й пов'язані з ними витрати бізнесу. Саме тому механізм орієнтований на оцінювання не формальної кількості процедур, а їх фактичного впливу на економічну безпеку бізнесу.

Функціонування механізму базується на системі принципів, серед яких визначальними є принцип безпекової обґрунтованості, згідно з яким збереження впровадження регуляторних заходів має бути виправдане їх значенням для захисту суспільних або державних інтересів; принцип адаптивності, що передбачає здатність регуляторної системи швидко реагувати на зміну ризиків у воєнний і післявоєнний періоди; принцип економічної доцільності передбачає, що скасування або трансформації підлягають насамперед ті процедури, витрати на проходження яких

перевищують їхню регуляторну або безпекову цінність; принцип галузевої диференціації обґрунтовує необхідність різних дерегуляційних траєкторій для галузей з різною роллю в економіці [231]; принцип пропорційності, відповідно до якого рівень державного втручання має відповідати реальному рівню ризику; принцип цифрової пріоритетності, який передбачає максимальне переведення адміністративних процедур у цифровий формат; принцип правової визначеності, що передбачає стабільність і передбачуваність регуляторних вимог; принцип прозорості, що забезпечує відкритість процедур, критеріїв прийняття рішень і результатів державного контролю; принцип обов'язковості участі бізнесу у прийнятті рішень щодо дерегуляції.

Практична реалізація механізму забезпечується через систему важелів та інструментів (див. рис. 3.4). Зміст функціонування механізму дерегуляції доцільно розкрити через послідовність взаємопов'язаних етапів аналітико-управлінського блоку, які включають діагностику загроз економічній безпеці бізнесу, оцінку безпекової значущості галузі, оцінку регуляторного навантаження, визначення економічної доцільності заходів дерегуляції, диференціацію рішень з використанням матриці прийняття рішень, формування комплексу заходів дерегуляції.

На першому етапі здійснюється діагностика загроз економічній безпеці бізнесу, що охоплює дослідження наявних інституційних диспропорцій, фінансових обмежень, енергетичних та логістичних ризиків, кадрового дефіциту, цифрових та кіберризиків тощо. Така діагностика є необхідною в контексті забезпечення відповідності дерегуляційних рішень поточній ситуації та усунення першочергових бар'єрів стійкості бізнесу.

На другому етапі проводиться оцінка безпекової значущості галузей національної економіки, яка враховує їх внесок у ВВП і зайнятість, експортний потенціал, критичність для інфраструктури та обороноздатності, інвестиційний потенціал, здатність до забезпечення енергетичної, продовольчої, логістичної або технологічної стійкості. Саме ця оцінка дозволяє визначити пріоритетні рішення з дерегуляції у різних секторах з

урахуванням їх мультиплікативного ефекту для економіки. Це дозволяє уникнути універсального підходу до дерегуляції, за якого однакові рішення пропонуються для всіх видів бізнесу незалежно від їхньої ролі у забезпеченні стійкості економіки, та зробити обґрунтований вибір траєкторії дерегуляції.

На третьому етапі оцінюється регуляторне навантаження на бізнес, що передбачає врахування прямих витрат бізнесу на виконання регуляторних вимог, часових витрат проходження процедур, кількості дозволів, ліцензій, погоджень і звітів, частоти перевірок, складності взаємодії з органами влади, корупційної вразливості процедур, бар'єрів для входу на ринок і судово-правові ризиків.

З метою економічного обґрунтування пріоритетності дерегуляційних рішень на четвертому етапі реалізації механізму запропоновано використовувати індекс економічної доцільності дерегуляції бізнесу (ІЕДБ), концептуальний зміст якого полягає у співвідношенні потенціалу галузі для зміцнення економічної безпеки з рівнем регуляторного тиску, який обмежує цей потенціал. Відповідно, індекс може бути представлений в наступному аналітичному вигляді:

$$\text{ІЕДБ} = \frac{\text{ГБЗ}}{\text{РЕН}} = \frac{\text{ВВД} + \text{ЕП} + \text{ІП} + \text{ЦС}}{\text{КВ} + \text{ЧВ} + \text{СПР}}, \quad (3.1)$$

де ГБЗ – безпекова значимість галузі; РЕН – регуляторне навантаження; ВВД – внесок галузі у валову додану вартість, зайнятість, експорт або критичне забезпечення економіки; ЕП – експортний потенціал; ІП – інвестиційний потенціал; ЦС – цифрова спроможність галузі; КВ – корупційна вразливість регулювання; ЧВ – тривалість проходження процедур для бізнесу; СПР – судово-правовий ризик (відображає потенційні втрати бізнесу внаслідок тривалого оскарження, правової невизначеності, технічних збоїв або неправомірного блокування цифрового рішення).

Економічний зміст індексу полягає у визначенні співвідношення між потенціалом галузі для зміцнення економічної безпеки бізнесу та рівнем регуляторних обмежень, які стримують реалізацію цього потенціалу. Високе значення індексу свідчить, що безпекова значимість галузі є вищою порівняно з рівнем регуляторного навантаження, що створює передумови для підтримки та подальшого розвитку відповідного сектору. Низьке значення індексу, особливо для галузей із високою стратегічною значимістю, засвідчує, що надмірне регуляторне навантаження, часові витрати, корупційна вразливість або судово-правові ризики обмежують реалізацію економічного потенціалу галузі, а отже, потребують пріоритетного впровадження заходів дерегуляції.

На основі результатів індексу формується матриця прийняття рішень з дерегуляції за рівнем регуляторного навантаження та безпековою значимістю галузі, яка містить чотири квадранти (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Матриця диференціації рішень з дерегуляції за рівнем регуляторного навантаження та безпековою значимістю галузі

Джерело: розроблено автором

Перший квадрант (квадрант А) характеризує ситуацію, коли галузь має високу безпекову значимість, але відносно низький рівень регуляторного навантаження. Для таких сфер пріоритетним є підтримання стабільності правил, прогнозованості політики, цифрового супроводу та недопущення регуляторної нестабільності. Другий квадрант (квадрант В) охоплює галузі з високою безпековою значимістю і високим регуляторним навантаженням. Саме цей квадрант потребує найбільшої дерегуляції, оскільки наявне надмірне регулювання спричиняє значні втрати суб'єктів господарювання, знижує рівень економічної безпеки бізнесу та держави в цілому. До таких галузей можуть належати енергетика, логістика, переробна промисловість, агропереробка, будівництво, експортно орієнтовані виробництва та інші напрями, критичні для відновлення національної економіки.

Третій квадрант (квадрант С) стосується галузей з нижчою безпековою значимістю та низьким або помірним регуляторним навантаженням. У цьому випадку необхідним є не масштабна зміна регуляторної моделі, а ряд заходів, зокрема автоматизація регуляторних процедур, розвиток принципу «єдиного вікна», поширення електронної взаємодії, декларативності, мінімізація контактів із посадовими особами та підвищення сервісної якості державних послуг. Щодо четвертого квадранту (квадрант D), то він охоплює галузі з нижчою безпековою значимістю, але з високим регуляторним навантаженням. Відповідно, доцільним є скасування надмірних вимог, неефективних звітів, дублюючих дозволів, застарілих ліцензійних процедур і контрольних інструментів, які генерують значні витрати для бізнесу.

Відповідно до позиції галузі в матриці формується комплекс заходів дерегуляції, до яких належать податково-фіскальні стимули, митно-тарифні спрощення, дозвільно-ліцензійна дерегуляція тощо. Вибір комплексу заходів буде залежати від того, які саме фактори найбільше обмежують розвиток відповідної галузі та формують несприятливе регуляторне середовище. Такий підхід дає змогу забезпечити баланс між дерегуляцією та безпекою, що є принципово важливим для умов воєнної економіки.

Блок моніторингу результатів та коригування політики дерегуляції забезпечує зворотний зв'язок між результатами дерегуляції та подальшими управлінськими рішеннями. Формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища через механізм дерегуляції передбачає посилення участі бізнесу у процесах регуляторного перегляду. Зворотний зв'язок від підприємців, бізнес-асоціацій, галузевих об'єднань, торгово-промислових палат і регіональних агенцій розвитку має стати постійним елементом державної політики. Саме бізнес є носієм практичної інформації про надмірні процедури, регуляторні конфлікти, непрозорі вимоги, корупційні практики, дублювання функцій і бар'єри, що виникають на етапі реалізації нормативно-правових актів [232]. Тому дерегуляція має здійснюватися не лише у форматі адміністративного перегляду актів органами влади, а й на основі інституціоналізованого діалогу держави і бізнесу.

Очікуваними результатами реалізації запропонованого механізму мають стати скорочення адміністративних і транзакційних витрат бізнесу, зниження корупційної вразливості державного регулювання, підвищення прозорості та передбачуваності державної політики, посилення довіри підприємців до державних інститутів, покращення доступу до фінансових і нефінансових інструментів підтримки, розширення можливостей для інвестицій, модернізації, релокації та відновлення підприємств. У стратегічному вимірі це сприятиме формуванню безпекоорієнтованого бізнес-середовища, у якому держава не створює надмірних бар'єрів для добросовісного підприємництва, але зберігає достатню інституційну спроможність для захисту критично важливих суспільних і національних інтересів.

Отже, дерегуляцію у системі забезпечення економічної безпеки бізнесу правомірно вважати комплексним механізмом якісної трансформації державного регулювання, здатного забезпечити стійкість, адаптивність, конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість підприємницького сектору України в умовах війни, євроінтеграції та післявоєнного відновлення.

Висновки до розділу 3

1. Проведений аналіз міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу засвідчив доцільність імплементації найбільш релевантних інструментів в Україні. Дослідження практик державної підтримки бізнесу Німеччини, Польщі, Естонії, Фінляндії, Ізраїлю, Франції, Великої Британії та США дозволило виокремити напрями, що мають прикладне значення для формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища, зокрема довгострокове фінансування через інституції розвитку, супровід бізнесу у процесі євроінтеграції, цифрову дерегуляцію, економічну готовність і безпеку постачання, підтримку оборонно-технологічних інновацій, гарантоване кредитування, інноваційні закупівлі, консультаційно-менторську підтримку, цифрову торгівлю, а також розвиток інноваційного, інклюзивного й жіночого підприємництва. Їх імплементація в Україні має здійснюватися з урахуванням воєнних ризиків, регіональних диспропорцій, ресурсних обмежень і пріоритетів післявоєнного відновлення.

2. Запропонована імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні ґрунтується на розмежуванні інструментів державної політики за розміром суб'єктів господарювання і характером їх безпекових потреб. Так, для малого бізнесу пріоритетними напрямиами визначено мікрофінансування, спрощення адміністративних процедур, консультаційну підтримку. Державна підтримка представників середнього бізнесу передбачає модернізацію, експортну підтримку, інноваційний розвиток, енергоефективне оновлення та інтеграцію до європейських ланцюгів доданої вартості. Щодо великого бізнесу, то ключовими інструментами зміцнення їх економічної безпеки визначено страхування воєнних ризиків, резервне енергозабезпечення, логістичну стійкість і захист критичної інфраструктури.

3. На основі застосування PESTEL-аналізу систематизовано загрози економічній безпеці бізнесу за основними факторами зовнішнього

середовища, що дозволило виявити їх структурні взаємозв'язки та комплексний, взаємопосилюючий характер впливу. Проведений компаративний аналіз викликів і загроз дав змогу ідентифікувати специфіку їх прояву в сучасних умовах функціонування економіки України. Встановлено, що домінуючими є воєнно-політичні, макроекономічні та енергетичні загрози, які формують основу дестабілізаційного впливу. Особливу увагу приділено кіберзагрозам, які набувають системного значення та мають наскрізний характер впливу на всі складові економічної безпеки бізнесу.

4. Результати проведеної в розділі 2 комплексної діагностики безпекового середовища функціонування бізнесу та інтегрального оцінювання ефективності державної політики у цій сфері дозволили обґрунтувати трирівневий комплекс стратегічних пріоритетів державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні. Багаторівнева побудова системи пріоритетів, яка включає макрорівень, мезорівень і мікрорівень, забезпечує поєднання стратегічних рішень загальнодержавного характеру з регіональною адаптацією інструментів політики та внутрішньою управлінською спроможністю суб'єктів господарювання.

5. Встановлено, що політика дерегуляції бізнес-середовища в Україні в умовах воєнної економіки була спрямована на поширення декларативного принципу, цифровізацію дозвільних і ліцензійних процедур, розвиток електронних сервісів та ризик-орієнтований нагляд. Попри позитивні зрушення невирішеними залишаються проблеми відсутності галузевої диференціації дерегуляції, оцінювання її економічного ефекту, недостатнього цифрово-правового захисту бізнесу, кібервразливості державних реєстрів та недостатнього рівня судового захисту прав підприємців. Доведено, що стратегічними напрямками дерегуляції бізнес-середовища в Україні доцільно визначити формування диференційованого підходу до дерегуляції, посилення цифрово-правового та інституційного захисту бізнесу, кіберстійкість державних платформ і завершення переходу до ризик-орієнтованого нагляду.

6. Запропоновано модель механізму дерегуляції та формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища, що поєднує цільові орієнтири, суб'єктно-об'єктну структуру, принципи, важелі, інструменти, аналітико-управлінський блок та блок моніторингу результатів. Науково-прикладна цінність механізму полягає в обґрунтуванні диференційованого підходу до прийняття рішень з дерегуляції на основі врахування безпекової значущості галузі та рівня регуляторного навантаження на суб'єкти бізнесу. Цей підхід ґрунтується на використанні індексу економічної доцільності дерегуляції бізнесу, що дозволяє оцінити, наскільки регуляторні, корупційні та судово-правові бар'єри стримують реалізацію економічного, експортного, інвестиційного й цифрового потенціалу галузі, та матриці диференціації рішень за чотирма траєкторіями (стабілізаційна підтримка, пріоритетна дерегуляція, сервісна цифрова лібералізація та регуляторна санація). Розроблений механізм формує концептуальну основу підвищення стійкості, адаптивності, інвестиційної активності, цифрової захищеності та конкурентоспроможності бізнесу, що, своєю чергою, виступає необхідною передумовою зміцнення економічної безпеки бізнесу в умовах війни, післявоєнного відновлення та євроінтеграційної трансформації України.

Основні результати дослідження відображені у наукових працях автора [174; 184; 220; 221; 226; 227; 229].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати теоретичні положення, розробити методичні засади та сформувані науково-прикладні рекомендації щодо реалізації державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах воєнних загроз, глобальної нестабільності та євроінтеграційних трансформацій. Отримані результати дають підстави для таких висновків.

1. Уточнено сутнісну характеристику регуляторних процесів формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу, що дало змогу обґрунтовано розглядати їх як системно організовану сукупність механізмів, інструментів і процедур, спрямованих на упорядкування економічної діяльності суб'єктів господарювання, мінімізацію загроз, запобігання деструктивним впливам та створення сприятливого бізнес-середовища. Запропоновано трирівневу структуру регуляторних процесів, що включає нормативно-правову, інституційно-організаційну та економіко-управлінську підсистеми. Обґрунтовано, що зазначені підсистеми формують інтегровану модель регуляторного середовища, у межах якої правові, організаційні та економічні інструменти взаємодіють у напрямі зміцнення економічної безпеки бізнесу. Збалансованість і взаємодоповнюваність нормативно-правової, інституційно-організаційної та економіко-управлінської підсистем є визначальною передумовою стійкого функціонування бізнесу у середовищі постійних ризиків та глобальних викликів.

2. Обґрунтовано значення державної політики у процесах економічного відтворення та забезпечення стійкості бізнесу в Україні, що полягає у її здатності підтримувати безперервність, збалансованість і адаптивність відтворювального циклу національної економіки в умовах воєнних, макроекономічних, інвестиційних, енергетичних, логістичних, кадрових, регуляторних і цифрових загроз. Доведено, що державна політика

економічної безпеки бізнесу має розглядатися як комплексний інституційний механізм, який інтегрує нормативно-правові, організаційні та економічні інструменти впливу, забезпечує передбачуваність регуляторного середовища, знижує рівень невизначеності для суб'єктів господарювання та формує передумови для їх фінансової стійкості, інноваційного розвитку й довгострокової конкурентоспроможності. Розроблена структурно-функціональна модель державної політики в процесах економічного відтворення відображає взаємозв'язок між викликами бізнес-середовища, фазами відтворювального циклу, напрямками державного впливу, інструментами реалізації та очікуваними результатами.

3. На основі системного, інституціонального та безпекоорієнтованого підходів розвинуто теоретичні засади архітекtonіки державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні. Доведено, що зазначену архітекtonіку можна визначити як комплексну багаторівневу систему принципів, механізмів, інструментів та інституціональних утворень, що забезпечують захист економічних інтересів підприємницького сектору, сприяють його стійкому розвитку та адаптації до динамічних змін внутрішнього і зовнішнього середовища на основі збалансованого поєднання ринкових механізмів саморегулювання й державного регуляторного впливу. Розроблено модель архітекtonіки державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу та обґрунтовано, що в умовах воєнного стану змінюється функціональне навантаження її основних рівнів (національного, регіонального та галузевого). Національний рівень забезпечує стратегічне управління та нормативну визначеність, регіональний рівень – адаптацію державної політики до просторових диспропорцій і безпекових ризиків, а галузевий рівень – диференціацію регуляторного впливу з урахуванням специфіки окремих секторів економіки. Запропоновану архітекtonіку доцільно розглядати як концептуальну основу для побудови комплексної та узгодженої державної політики, орієнтованої на створення безпекоорієнтованого бізнес-

середовища.

4. Проведено діагностику безпекового середовища функціонування бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та воєнних загроз. Виявлено, що на стан економічної безпеки бізнесу суттєво впливають військова агресія, глобальні енергетичні й фінансові шоки, порушення логістичних ланцюгів, валютна нестабільність, кіберзагрози, трансформація міжнародної торгівлі, регуляторна невизначеність і обмеженість доступу до ресурсів. На основі систематизації міжнародних і національних рейтингових систем доведено, що ключовими детермінантами безпекового середовища є якість державного управління, рівень верховенства права, захист прав власності, корупційні ризики, інноваційна спроможність, логістична ефективність і цифрова стійкість. Встановлено, що позитивні зрушення довоєнного періоду, пов'язані з цифровізацією державних сервісів, підвищенням прозорості адміністративних процедур і розвитком антикорупційної інфраструктури, не усунули системних інституційних диспропорцій, які в умовах війни посилили вразливість підприємницького сектору.

5. Запропоновано та апробовано методичний підхід до оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу, що ґрунтується на використанні двох взаємопов'язаних груп індикаторів (індикаторів інституційно-економічного середовища та індикаторів бізнес-активності й ділових очікувань). Група індикаторів інституційно-економічного середовища містить показники, які характеризують якість врядування, корупційні ризики, захист прав власності, інноваційну спроможність і логістичну ефективність, зокрема агрегований WGI, CPI, IPRI, GII та LPI. Друга група сформовано на основі ВАЕІ та UBI, які відображають реакцію бізнесу на зміну економічних, регуляторних і безпекових умов. Запропонований підхід дозволяє перейти від фрагментарної оцінки окремих параметрів бізнес-середовища до інтегральної діагностики результативності державної політики, виявлення слабких місць регуляторного впливу та формування інформаційно-аналітичної основи для прийняття

управлінських рішень щодо зміцнення економічної безпеки бізнесу.

6. Здійснено систематизацію інструментів державної політики та визначено особливості їх реалізації у напрямі формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні. Встановлено, що сучасний інструментарій державної політики поєднує цифровізацію адміністративних процедур, дерегуляційні заходи, підтримку релокації бізнесу, трудову гнучкість, фінансово-кредитні інструменти, залучення міжнародної допомоги, розвиток електронних сервісів і ризик-орієнтований підхід до державного нагляду. Разом із тим виявлено його неоднорідність за рівнем сформованості та результативності, що проявляється у фрагментарності регуляторних рішень, надмірному адміністративному навантаженні, нерівномірному доступі бізнесу до ресурсів, недостатній координації між напрямками державної політики, обмеженій галузевій диференціації підтримки та слабкій інтегрованості безпекових пріоритетів у систему економічного управління. Доведено, що формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища потребує поєднання дерегуляції, правового захисту, фінансової підтримки, кіберстійкості, антикризового управління та інституційної координації.

7. На основі аналізу практик Німеччини, Польщі, Естонії, Фінляндії, Ізраїлю, Франції, Великої Британії та США обґрунтовано пріоритетні напрями імплементації міжнародного досвіду забезпечення економічної безпеки бізнесу з урахуванням євроінтеграційних процесів в Україні. Найбільш релевантні для українських умов визначено такі інструменти як довгострокове фінансування через інституції розвитку, цифрову дерегуляцію, підтримку економічної готовності, оборонно-технологічні інновації, гарантоване кредитування, інноваційні закупівлі, консультаційно-менторську підтримку, цифрову торгівлю, розвиток інклюзивного, інноваційного й жіночого підприємництва. Доведено, що імплементація міжнародного досвіду в Україні має здійснюватися шляхом адаптації світових практик до воєнних ризиків, регіональних диспропорцій, ресурсних обмежень, євроінтеграційних вимог і пріоритетів післявоєнного відновлення. Запропоновано диференціювати

інструменти підтримки залежно від розміру бізнесу та характеру його безпекових потреб. Зокрема, для мікро- та малого бізнесу пріоритетного значення набувають мікрофінансування, спрощення адміністративних процедур і консультативний супровід. З метою зміцнення економічної безпеки середнього бізнесу доцільним є посилення інструментів модернізації, експортної підтримки, інноваційного розвитку та енергоефективного оновлення. Щодо великого бізнесу, то першочерговими напрямками зміцнення економічної безпеки є страхування воєнних ризиків, забезпечення резервного енергопостачання, підвищення логістичної стійкості та захист критичної інфраструктури.

8. Визначено стратегічні пріоритети державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні, що базуються на результатах діагностики безпекового середовища, інтегрального оцінювання впливу державної політики та систематизації загроз за основними факторами зовнішнього середовища. На основі PESTEL-аналізу встановлено комплексний характер воєнно-політичних, макроекономічних, енергетичних, регуляторних, соціально-кадрових, екологічних і технологічних загроз, серед яких особливого значення набувають кіберзагрози як наскрізний чинник впливу на всі складові економічної безпеки бізнесу. Обґрунтовано трирівневу систему стратегічних пріоритетів державної політики, що охоплює макрорівень, мезорівень і мікрорівень. Її побудова забезпечує поєднання загальнодержавних рішень із регіональною адаптацією інструментів політики та посиленням внутрішньої управлінської спроможності суб'єктів господарювання. Доведено, що результатом реалізації визначених стратегічних пріоритетів є підвищення стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності підприємницького сектору, зниження вразливості бізнесу до воєнних, фінансових, інституційних, інфраструктурних і цифрових загроз, посилення інвестиційної привабливості національної економіки та створення передумов для післявоєнного відновлення України.

9. Розроблено механізм дерегуляції та формування

безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні, який поєднує цільові орієнтири, суб'єктно-об'єктну структуру, принципи, важелі, інструменти, аналітико-управлінський блок і систему моніторингу результатів. Доведено, що дерегуляція в умовах воєнної економіки має бути не лише засобом зменшення адміністративного навантаження, а й інструментом підвищення економічної безпеки бізнесу через посилення правового захисту, кіберстійкості державних платформ, ризик-орієнтованого нагляду та галузевої диференціації регуляторного впливу. Науково-прикладна цінність запропонованого механізму полягає у використанні диференційованого підходу до прийняття рішень з дерегуляції на основі врахування безпекової значимості галузі та рівня регуляторного навантаження на суб'єкти бізнесу. Реалізація механізму створює передумови для підвищення стійкості, адаптивності, інвестиційної активності, цифрової захищеності та конкурентоспроможності бізнесу, що є необхідною умовою зміцнення економічної безпеки підприємницького сектору України в умовах війни, післявоєнного відновлення та євроінтеграційної трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств. Київ: Видавництво Європейського університету, 2001. 480 с.
2. Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. Основи економічної безпеки: навч. посіб. Київ: КНТ, 2009. 337 с.
3. Берлач А.І. Безпека бізнесу: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2007. 280 с.
4. Небава М.І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства : електронний навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2017. 75 с.
5. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.
6. Васильців Т.Г., Пасічник М.Б. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.10. С. 128–135.
7. Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці. *Наукові записки*. Тернопіль: Економічна думка, 2006. Вип. 15. С. 22–25.
8. Ілляшенко О.В. Механізми управління у системі економічної безпеки підприємства. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2013. № 4. С. 43–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uprv_2013_4_6.
9. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Лібра, 2003. 280 с.
10. Іванюк Б.М. Формування економічної безпеки бізнесу в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Полтава, 2021. 227 с.
11. Варналій З.С., Кузнєцова І.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва. Київ, 2002. 104 с.

12. Glushko A.D. Directions of Efficiency of State Regulatory Policy in Ukraine. *World Applied Sciences Journal*. 2013. No. 27 (4). P. 448–453. DOI: <https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2013.27.04.13656>
13. Єрмак Г.І. Регуляторні процеси формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу: концептуальні засади. *Сталий розвиток економіки*. 2026. № 2 (59). С. 815–821. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-59-110>
14. Мартиненко В.В., Мискін Ю.І., Палюх О.М. Податкове навантаження на економіку України: формування, оцінювання, прогнозування. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2023. № 1. С. 35–56. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2022.35-56>
15. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
16. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
17. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
18. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>
19. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
20. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

21. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
22. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
23. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
24. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
25. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
26. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
27. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
28. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
29. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
30. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
31. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>
32. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

33. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
34. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>
35. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
36. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
37. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
38. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
39. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
40. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
41. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text>
42. Ківшик О. Удосконалення інституційного забезпечення державної регуляторної політики в аспекті зміцнення безпеки стратегічно важливих підприємств України. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 215–222. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.215.222>
43. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Paris : OECD Publishing, 2025. DOI: <https://doi.org/10.1787/940cee85-en>
44. Yermak H.I. The importance and role of state policy in the processes of economic reproduction and business in Ukraine. *Відновлення та модернізація економіки України: виклики, пріоритети, практики*: матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ», 2025. С. 132–134 (226 с.)

45. Єрмак Г.І. Роль державної політики у забезпеченні стійкості бізнесу та відтворенні економіки України. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2025 р. Полтава: НУПП, 2025. С. 269–271 (331 с.)

46. Економічна теорія: навчальний посібник / уклад.: М.І. Колосінська, С.І. Белей, С.В. Бойда. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2021. 200 с.

47. Гук Л.П. Економічна теорія: навчальний посібник. Київ: Аграрна освіта, 2011. 118 с.

48. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності: експертно-аналітична доповідь / Я. Базилюк, Р. Власенко, О. Власюк та ін.; за заг. ред. Я. Жаліла. Київ: НІСД, 2025. 104 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.03>

49. Варналій З.С. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика: монографія / З.С. Варналій, В.М. Кампо, І.І. Мазур та ін. Київ: Знання України, 2005. 380 с.

50. Глушко А.Д. Оцінка ефективності державної регуляторної політики у сфері внутрішньої торгівлі в Україні. *Економіка і регіон*. 2012. № 6 (37). С. 82–89.

51. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Дерегуляція: що змінилося для бізнесу у 2025 році. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/6e468449-1b7c-4e13-965f-0d40c92de0f6?lang=uk-UA&title=Deregulatsiia-SchoZminilosiaDliaBiznesuU2025-Rotsi>

52. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Дерегуляція: Уряд спростив для бізнесу оскарження рішень та дій органів ліцензування. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/d0fa56b0-376c-48ee-82f7-8dc160143276?lang=uk-UA&showMenuTree=true&title=Deregulatsiia-OskarzheniaRishen>

53. Офіційний сайт Ради бізнес-омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/>
54. Hlushko A.D. Conceptual principles of reforming the tax system of Ukraine in the conditions of European integration. Prospects for the development of finance in the conditions of European integration of Ukraine : monograph. Tallinn : IRETC MTÜ, 2022. P. 120–148.
55. Юрків Н., Глушко А., Шаповалов І. Удосконалення податкового навантаження на малий та середній бізнес в Україні: стратегічні орієнтири в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2025. № 3 (98). С. 199–207. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.3\(98\).3918](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.3(98).3918)
56. Melnyk T. Ukrainian business under conditions of war: current state, challenges and the ways to solve them. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. No. 7 (3). Article 07. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
57. Ємельяненко Л., Заболотна С. Систематизація механізмів та інструментів державної політики детінізації економіки України. *Економічний простір*. 2023. Вип. 185. С. 124–131. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-22>
58. Onyshchenko S., Hlushko A., Kivshyk O., Sokolov A. The shadow economy as a threat to the economic security of the state. *Economics of Development*. 2021. Vol. 20, No. 4. P. 24–30. DOI: [https://doi.org/10.57111/econ.20\(4\).2021.24-30](https://doi.org/10.57111/econ.20(4).2021.24-30)
59. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>
60. Варналій З.С., Бондаренко С. Фінансова стабільність підприємств України в умовах війни: виклики та реалії забезпечення. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали III Міжнародного форуму / за заг. ред. А.І. Ігнатюк. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 32–34.
61. Єрмак Г.І. Фінансування бізнесу в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної

конференції, 22 травня 2025 р. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. С. 250–252 (378 с.)

62. Finance.ua. Де можна отримати гроші на бізнес під час війни. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/de-mozhna-otrymaty-hroshi-na-biznes-pid-chas-viiny>

63. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. «Доступні кредити 5–7–9%»: від початку року підприємці отримали 7 325 пільгових кредитів на суму 23,8 млрд грн. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/e99d11b2-ce1b-487f-9c62-df9ef7eff204?lang=uk-UA&title=DostupniKrediti5-7-9-VidPochatkuRokuPidprimtsiOtrimali7-325-PilgovikhKreditivNaSumu23-8-MlrdGrn>

64. Дія.Бізнес. «Власна справа»: Уряд розширив грантову програму. URL: https://business.diaa.gov.ua/news/vlasna_sprava_uriad_rozshyryv_hrantovu_prohramu?utm.com

65. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. «Власна справа»: 308 українців стали переможцями першої у 2025 році хвилі програми та отримають гранти на розвиток свого бізнесу. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/0ab995db-c800-4925-a378-4a84b6874059?lang=uk-UA&title=VlasnaSprava&utm.com>

66. Онищенко С.В., Глушко А.Д. Регуляторні інструменти підтримки та відновлення національної економіки України. *Академічна й університетська наука: результати та перспективи*: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, 02 грудня 2022 р. Полтава: НУПП, 2022. С. 43–45.

67. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Грантова програма «Власна справа» діє вже рік і результати вражаючі: 6,5 тисяч переможців, – Тетяна Бережна. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bce5c681-a285-44f8-a02e-462f83dd1b78&title=GrantovaPrograma6-5->

[TisiachPeremozhtsiv&fbclid=IwAR1ewrlbjbqrmSahaRatnAo-Oa6fXOACi8i-EgZPa39V9mseG6ZNWSGXtzM](https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2026/ebd-2025-finance-for-ukraine-rises-to-a-record.html)

68. European Bank for Reconstruction and Development. EBRD 2025 finance for Ukraine rises to a record €2.9 billion. 05 February 2026. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2026/ebd-2025-finance-for-ukraine-rises-to-a-record.html>

69. European Bank for Reconstruction and Development. Ukraine. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/ukraine.html>

70. Міністерство фінансів України. Кількість зареєстрованих безробітних. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>

71. Яценко Л. Тренди на ринку праці України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-10/az_trendi-rinok-praci_09102025.pdf

72. Державна служба зайнятості України. Ваучер на навчання. URL: <https://www.dcz.gov.ua/profnavch/voucher>

73. Кулик В. Напрямки розвитку електронного бізнесу в Україні в умовах війни з російською федерацією. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 4 (04). С. 68–74. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.4-12>

74. Dmytrenko A. Digitalisation of business ecosystems in the modern economic paradigm in the context of digital transformation of the economy. *Economics and Region*. 2025. No. 4 (99). P. 146–152. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4\(99\).4166](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4(99).4166)

75. Глушко А.Д., Білько С.С., Андрієць Т.Р. Функціонування бізнесу в умовах інформаційної асиметрії. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2024. № 3 (87). С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-87-2>

76. OECD. Digitalisation for Recovery in Ukraine. URL: https://www.oecd.org/en/publications/digitalisation-for-recovery-in-ukraine_c5477864-en.html

77. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року :

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>

78. Офіційний сайт Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/>

79. European Commission. The Ukraine Facility. Supporting Ukraine's recovery, reconstruction, and path towards EU accession. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en

80. Варналій З.С. Економічна безпекологія в умовах сучасних викликів та загроз. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій*: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 05 червня 2025 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 117–119.

81. Єрмак Г.І. Архітектоніка державної політики формування системи економічної безпеки бізнесу в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2026. № 4 (341). С. 7–14. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2026-4-341-7-14>

82. Марухленко О.В., Шульга О.А., Олещенко В.Ю. Архітектоніка європейського досвіду регіональної політики та політики згуртованості для повоєнної відбудови та євроінтеграції України. *Економічний простір*. 2025. № 208. С. 102–110. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.208.103-110>

83. Гриценко А.А. Архітектоніка економічної безпеки: монографія. Київ, 2017. 224 с.

84. Варналій З.С. Інституціоналізація системи забезпечення економічної безпеки в умовах війни та повоєнного відновлення України. *Проблеми генезису економіки інтелектуально-інноваційного капіталу*: матеріали доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 5–6 листопада 2024 р. / за заг. ред. В.М. Лича, Л.О. Згалат-Лозинської. Київ: КНУБА, 2024. С. 40–44.

85. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибрані наукові праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.

86. North D.C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
87. March J.G., Olsen J.P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review*. 1984. Vol. 78, No. 3. P. 734–749. DOI: <https://doi.org/10.2307/1961840>
88. Friedman M. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press, 1962. 202 p.
89. Hayek F.A. *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press, 1944. 266 p.
90. Варналій З.С. Багатоступенева структура безпеки держави (на прикладі економічної та фінансової безпеки). *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 54. С. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-54-87-94>
91. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. *Стратегічна панорама*. 2004. № 3. С. 97–104.
92. Варналій З.С. *Економічна безпекологія: сутність та особливості України в добу сучасних викликів та загроз: монографія*. Київ: Знання України, 2025. 358 с.
93. Martynenko V., Lypkan A. Systematization of approaches to state economic security using bibliometric methods. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. Vol. 6, No. 4 (86). P. 62–73. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.347673>
94. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
95. Yermak H. Architectonics of state policy to provide economic security of business in Ukraine. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів,*

аспірантів та молодих вчених. Полтава: НУПП імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 75–77 (488 с.)

96. Жаліло Я.А. Подолання функціональних деформацій економічної політики в умовах інституційної невизначеності. *Економіка України*. 2026. Т. 69. № 1. С. 3. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2026.01.003>

97. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Уряд презентував проєкт Програми дій, серед пріоритетів – економіка, бізнес та відновлення. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/0845ad05-1fa5-41a6-80f8-d87885ca2069>

98. Урядовий портал. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

99. Український інститут майбутнього. Перебіг подій в українському енергетичному секторі. URL: <https://uifuture.org/dajdzhesty/perebig-podij-v-ukrayinskomu-energetychnomu-sektori-3/>

100. IT Ukraine Association. Ukraine’s IT industry shows resilience despite the war. URL: <https://itukraine.org.ua/en/investments-and-innovations-ukraine-s-it-industry-shows-resilience-despite-the-war/>

101. Kotyкова О., Babych М., Pohorielova О., Nadvynychnyy S. Economic impacts of war on Ukraine’s agricultural sector: a policy framework for recovery and resilience. *Agricultural and Resource Economics*. 2025. Vol. 11, No. 4. P. 5–39. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2025.11.04.01>

102. Варналій З.С., Васильців Т.Г., Білик Р.Р. Забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки малого і середнього підприємництва України. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 3–4. С. 44–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_3-4_10

103. Onyshchenko S., Maslii O., Hlushko A., Huba L., Barabash V. Threats and dangers to economic security of Ukraine in the terms of war. *Rivista Di Studi Sulla Sostenibilità – Review of Studies on Sustainability*. 2025. Vol. 10, No. 2. DOI: <https://doi.org/10.3280/riss2025oa19683>

104. Варналій З.С., Бондаренко С.М. Концептуальні засади забезпечення фінансової стабільності та фінансової безпеки підприємств України: виклики воєнного стану та пріоритети відновлення. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2026. Т. 3, № 1. С. 68–75. DOI: [https://doi.org/10.60022/3\(1\)-9S](https://doi.org/10.60022/3(1)-9S)
105. Міжнародний Інститут Свободи. B-Ready 2024 замість Doing Business. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/b-ready-2024-zamist-doing-business>
106. World Bank. Business Ready 2025. Washington, DC : World Bank, 2025. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/77ab6e06-9934-435c-a84e-03a4c99bbe48/content>
107. World Bank. B-READY: Business Entry: Overall Score – Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BRE.BE.OS?locations=UA>
108. World Bank. Worldwide Governance Indicators, 2025 Revision. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>
109. World Bank. The Worldwide Governance Indicators: Revised Methodology for Measuring Governance Using Perception Data. URL: <https://www.worldbank.org/content/dam/sites/govindicators/doc/The%20Worldwide%20Governance%20Indicators%202025%20Methodology%20Revision.pdf>
110. Transparency International. The ABCs of the CPI: How the Corruption Perceptions Index is calculated. URL: <https://www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated>
111. Kovalenko V., Slatvinska M., Varnalii Z., Sheludko S., Valigura T. The phenomenon of the shadow economy and its impact on the development of corporate business and households in Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 3, No. 44. P. 328–337. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3763>
112. Transparency International. Corruption Perceptions Index. Ukraine. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/ukr>

113. Transparency International Ukraine. Індекс сприйняття корупції–2025. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2025/>
114. Property Rights Alliance. International Property Rights Index 2025. URL: <https://internationalpropertyrightsindex.org/>
115. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index>
116. World Intellectual Property Organization. GII 2025 results. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2025/en/gii-2025-results.html>
117. World Bank Group. Logistics Performance Indicators 2.0. URL: <https://lpi.worldbank.org/en/home>
118. Saslavsky D., Arvis J.-F., Ojala L., Shepherd B., Raj A., Busch C., Naula T. Connecting to Compete 2016: Trade Logistics in the Global Economy – The Logistics Performance Index and Its Indicators. Washington, DC: World Bank, 2016. DOI: <https://doi.org/10.1596/24598>
119. Ojala L., Arvis J.-F., Shepherd B., Wiederer C., Raj A., Dairabayeva K., Kiiski T. Connecting to Compete 2018: Trade Logistics in the Global Economy. Washington, DC: World Bank, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1596/29971>
120. Arvis J.-F., Ojala L., Shepherd B., Ulybina D., Wiederer C. Connecting to Compete 2023: Trade Logistics in an Uncertain Global Economy – The Logistics Performance Index and Its Indicators. Washington, DC: World Bank, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1596/39760>
121. World Bank, Arvis J.-F., Herrera Dappe M., Ulybina D., Wiederer C. The New Logistics Performance Indicators 2.0 (LPI 2.0): Methodology and User Guide. Prosperity Insight Series. Washington, DC: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099042226142027181>
122. National Bank of Ukraine. Business expectations of Ukrainian enterprises. URL: <https://bank.gov.ua/ua>

123. Національний банк України. Офіційний файл щомісячних опитувань підприємств України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/monthly_long_nf_publ.xlsx
124. Центр розвитку інновацій. Аналітика. URL: <https://cid.center/analytics>
125. Центр розвитку інновацій. Український бізнес у березні 2026 року: огляд результатів дослідження. URL: <https://cid.center/analytics/business-survey-in-march-2026/>
126. Торгово-промислова палата України. Барометр бізнесу. URL: <https://ucco.org.ua/barometr-biznesu>
127. Єрмак Г.І. Методичний підхід до оцінювання ефективності державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу. *Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Полтава: НУПП імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 109–110 (785 с.).
128. Копитко М.І., Заверуха Д.А. Характеристика основних складових забезпечення економічної безпеки держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 63. С. 155–160. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-155-160>
129. Павлов К.В. Застосування методів нормування показників та нечіткої логіки при оцінці рівня еколого-безпечного природокористування. Структурні зміни в економіці природокористування: теоретичні основи та прикладні аспекти: колективна монографія / за заг. ред. О.М. Стрішенець. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 46–63.
130. Башинська І.О. Використання методу експертних оцінок в економічних розрахунках. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 408–412.
131. Dmytrenko A. Analysis of the formation of the government's economic security policy in Ukraine. *Grail of Science*. 2026. № 68. P. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.05.2026.001>

132. Глушко А., Янко А., Білько С. Цифрова трансформація бізнес-процесів: безпековий аспект. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. № 2 (17). С. 160–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-26>
133. Yermak H.I. The Security Approach to Conducting Business in the Context of Digital Transformation. *Digital Economy and IT: Trends and Perspectives 2024*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 28-29 листопада 2024 року, Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2024. С. 135–137.
134. Кулик В. Управління економічною безпекою бізнесу: концептуальні засади. *Економіка і регіон*. 2025. Т. 1, № 96. С. 255–260. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.1\(96\).3772](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.1(96).3772)
135. Національні моделі економічних систем: навчальний посібник / кер. кол. авт.: О.О. Беляєв, А.С. Бебело, Л.П. Бортнікова, В.І. Кириленко, О.М. Комяков, А.Г. Котенок, Є.Б. Ніколаєв, С.Г. Поручник, А.П. Самійленко, В.І. Сацик. Київ: КНЕУ, 2010. 319 с.
136. Yermak H. State policy on economic security for business: strategic guidelines. *Hundredth Economic and Legal Discussions: International scientific and practical internet conference*. Series: Social Sciences and Humanities. September 25-26, 2025, Opole, Poland. P. 5–6 (153 p.)
137. Резнікова О.О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovyyshcha-ukrayiny>
138. Глушко А.Д. Науково-методичні основи реалізації державної регуляторної політики в Україні : дис. ... канд. екон. наук. Полтава, 2014. 207 с.
139. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін та ін. Київ: Держпідприємництво, 2008. 180 с.

140. Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності : Указ Президента України від 03.02.1998 № 79/98 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79/98#Text>

141. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України від 23.07.1998 № 817/98 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817/98#Text>

142. Кужель О.В. Приватний сектор +. Конкуренція. *Вісник Антимонопольного комітету України*. 2002. № 1. С. 14–21.

143. Літвінов О. «Регуляторна гільйотина»: недоліки та переваги. *Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць*. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2005. Вип. 3 (21). С. 27–34.

144. Варналій З., Васильців Т., Покришка Д. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С. 49–54.

145. Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва : Указ Президента України від 22.01.2000 № 89/2000 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2000#Text>

146. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 № 1775-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-14#Text>

147. Дубіщев В.П., Глушко А.Д. Досвід провідних країн світу у сфері здійснення державної регуляторної політики. *Економіка і регіон*. 2010. № 1 (24). С. 141–148.

148. Варналій З.С., Живко З.Б. Детінізація економіки як чинник розвитку підприємництва. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 29–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_4_6

149. Єрмак Г.І. Деретуляція бізнес-середовища України в умовах воєнного стану. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*,

17 травня 2023 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 147–150 (264 с.).

150. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Інформація щодо здійснення регуляторної діяльності Мінекономіки за 9 місяців 2022 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=33c54edf-ce57-4df7-a0bf-c1808ac12e26&title=InformatsiiaSchodoZdiisnenniaRegulatornoiDiialnostiMinekonomikiZa9-Misiatsiv2022-Roku>

151. Центр розвитку інновацій. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. URL: <https://cid.center/ukrainian-business-in-conditions-of-full-scale-war-analysis-of-the-situation-for-six-months/>

152. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

153. Глушко А.Д., Кондратенко В.Р. Податкова система України в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану*: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 09 червня 2022 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 122–124.

154. Красносова О.М., Харченко Р.В. Інструментарій державної політики у сфері підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу. *Проблеми економіки*. 2020. № 4. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-4-42-47>

155. Глушко А.Д. Регуляторні важелі й інструменти на ринках досконалої та недосконалої конкуренції. *Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2010. Вип. 7 (26), ч. 4. С. 92–102.

156. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та*

адміністрування. 2022. № 2 (100). С. 3–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11)

157. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність : проєкт Закону України від 13.04.2021 № 5371. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71653

158. Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період дії воєнного стану в Україні. URL: [https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-diyi-voennogo-stanu-v](https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-diyi-voennogo-stanu-v-ukraini)

159. Урядовий портал. Уряд запускає програми грантів для розвитку підприємництва та навчання українців. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zapuskaye-programi-grantiv-dlya-rozvy>

160. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii>

161. Міністерство фінансів України. За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5–7–9%» видано 17 359 пільгових кредитів на 72,24 млрд грн. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voennogo_stanu_v_mezhakh_derzhavnoi_programi_dostupni_krediti_5-7-9_vidano_17_359_pilgovikh_kreditiv_na_7224_mlrd_grn-3782

162. FinClub. ПриватБанк приєднався до партнерської програми Експортно-кредитного агентства. URL: <https://finclub.net/ua/news/privatbank-priednavsia-do-partnerskoi-prohramy-eksportnokredytneho-ahentstva.html>

163. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Міжнародна фінансова корпорація профінансує кредитування українського бізнесу на 2 млрд доларів. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=3cd7a0de-bfd7-4cba-b08e-d3ebdda176aa&title=MizhnarodnaFinansovaKorporatsiiaVidilila2-MlrdDolarivNaPidtrimkuInvestitsiiVUkrainu>

164. Міністерство фінансів України. Фонд розвитку підприємництва профінансує інвестиції МСП у сфері енергозабезпечення та енергоефективності спільно з АБ «УКРГАЗБАНК». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-fond-rozvytku-pidpriemnytstva-profinansuie-investytsii-msp-u-sferi-enerhozabezpechennia-ta-enerhoefektyvnosti-spilno-z-ab-ukrhazbank>

165. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

166. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>

167. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів : Закон України від 19.07.2022 № 2434-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2654-20>

168. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Деретуляція: Верховна Рада підтримала законопроект, який переводить дозволи та ліцензії на декларативний принцип. URL: <https://me.gov.ua/news/detail?id=55498255-8fb8-4fb0-8e0f-aa1f596d17a0&lang=uk-ua&title=dereguliatsiia-zakonoprokt-yakiiperevoditdozvolitalitsenziinadeklarativniiprintsip>

169. Про внесення змін до плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату : Розпорядження

Кабінету Міністрів України від 31.01.2023 № 89-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89-2023-%D1%80#Text>

170. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Дерегуляція бізнесу: Уряд скасував понад 200 дозволів та погоджень. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=c7fdf6a0-8e62-4524-b48e-26bde493efbb&lang=uk-UA&title=DereguliatsiiaBiznesu>

171. Varnalii Z., Mykytiuk O., Onysenko T., Pampukha I. The social security system of individuals as a key determinant in implementing the economic policies of business entities. *Academy Review*. 2025. № 2 (63). С. 43-54. DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-2137-2025-2-63-3>.

172. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом : Закон України від 18.07.2022 № 2421-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-IX#Text>

173. Gapeeva O., Martynenko V., Romanovska Yu., Potapyuk I., Chirva G. Theoretical and methodological aspects of strategic management of the state's economic security in the conditions of the COVID-19 pandemic: current problems and vectors of development. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 1, No. 42. P. 529–536. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3753>

174. Єрмак Г.І. Економічна безпека бізнесу в Україні в умовах глобальних викликів та загроз. *Актуальні питання економічних наук*. 2026. № 23. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20552655>

175. Hokmabadi H., Rezvani S.M.H.S., de Matos C.A. Business resilience for small and medium enterprises and startups by digital transformation and the role of marketing capabilities: a systematic review. *Systems*. 2024. Vol. 12, No. 6. Article 220. DOI: <https://doi.org/10.3390/systems12060220>

176. Dmytrenko A. Theoretical foundations for the development of a system for ensuring business economic security. *Grail of Science*. 2026. № 66. P. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.04.2026.001>

177. European Commission. Ukraine 2024 Report : Commission Staff Working Document. Brussels, 2024. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en

178. Dickson R.K. Organizational resilience as the springboard for organizational success in a turbulent business environment. *European Journal of Management, Economics and Business*. 2025. Vol. 2, No. 2. P. 3–24. DOI: [https://doi.org/10.59324/ejmeb.2025.2\(2\).01](https://doi.org/10.59324/ejmeb.2025.2(2).01)

179. World Economic Forum. Risk Proof: A Framework for Building Organizational Resilience in an Uncertain Future. Insight Report. July 2022. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_A_Framework_for_Building_Organizational_Resilience_in_an_Uncertain_Future_2022.pdf

180. Drewniak R. The birth of resilience enterprise: a dynamic approach to absorptive and adaptive resilience capabilities. *Business and Management 2023: Proceedings of the 13th International Scientific Conference*, May 11–12, 2023, Vilnius, Lithuania. Vilnius, 2023. Article number bm.2023.1025. DOI: <https://doi.org/10.3846/bm.2023.1025>

181. Koporcic N., Kukkamalla P.K., Markovic S. et al. Resilience of small and medium-sized enterprises in times of crisis: an umbrella review. *Review of Managerial Science*. 2026. Vol. 20. P. 301–329. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11846-025-00883-0>

182. Miklian J., Hoelscher K. SMEs and exogenous shocks: a conceptual literature review and forward research agenda. *International Small Business Journal*. 2022. Vol. 40, No. 2. P. 178–204. DOI: <https://doi.org/10.1177/0266242621105079>

183. Onyshchenko S., Hlushko A. Regulatory levers and tools to support business in Ukraine under martial law. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання: праці XXII Міжнародної наукової конференції студентів,*

аспірантів та молодих вчених, 2 грудня 2022 р., м. Вінниця. Т. 1. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 237–239.

184. Єрмак Г.І., Рябухін Р.А. Державна підтримка суб'єктів підприємництва: світовий досвід. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава: НУПП, 2023. С. 109–110 (149 с.)

185. Дія.Бізнес. В Україні запустили єдину платформу цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/iniciativi/v-ukraini-zapustili-edinu-platformu-cifrovoi-vzaemodii-dla-dopomogi-v-relokacii-biznesu>

186. Federal Ministry for Economic Affairs and Energy. The German Mittelstand as a model for success. URL: <https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/EN/Dossier/sme-policy.html>

187. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2026: An OECD Scoreboard. Paris : OECD Publishing, 2026. DOI: <https://doi.org/10.1787/075d8058-en>

188. Міністерство фінансів України. Нові ініціативи підтримки МСП, оголошені на Конференції з відновлення України 2024: «Бачення: Фонд розвитку бізнесу 2.0» та «Альянс стійкості МСП». URL: https://mof.gov.ua/en/news/novi_initsiativi_pidtrimki_pidpriemstiv_pid_chas_konferentsii_vidnovlennia_ukraini_2024_viziia_fond_rozvitku_pidpriemnitstva_20_t_a_alians_za_stiikist_malikh_ta_serednikh_pidpriemstv-4668

189. Hlushko A., Taranets B. Regulatory and legal insurance of economic security of business in the EU. *Modern Methods of Applying Scientific Theories: Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference*. Lisbon, Portugal, 2023. P. 63–65.

190. Polish Agency for Enterprise Development. URL: <https://www.parp.gov.pl/en/>

191. Zhalilo Y., Hladkyh D. The proactive policy instruments under the outsourcing of financial stability. *Finance of Ukraine*. 2026. № 5. P. 75–89. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2026.05.075>
192. e-Estonia. URL: <https://e-estonia.com/>
193. Hlushko A.D., Taranets B.V. Institutional provision of economic security of business entities: EU experience for Ukraine. *Economy of Urban Renewal*: collection of materials of the International Urban Forum, Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman, Kyiv, March 22–23, 2023. Kyiv : KNEU, 2023. P. 39–42.
194. The Security Committee. Concept of Comprehensive Security – Building National Resilience in Finland. URL: <https://turvallisuuskomitea.fi/concept-of-comprehensive-security-building-national-resilience-in-finland/>
195. Israel Innovation Authority. From Spark to Scale – Shaping Israel’s Innovation Future. URL: <https://innovationisrael.org.il/en/>
196. Brave1. Офіційний сайт. URL: <https://brave1.gov.ua/>
197. Проєкт Keep Going. 7 грантів для українського бізнесу під час війни. URL: <https://www.keepgoing.com.ua/articles/granty-dlya-ukrayinskogo-biznesu-pid-chas-viyni>
198. CCI Franco Ukrainienne. Премія бізнес-леді 2023. URL: <https://www.ccifu.com.ua/uk/premija-biznes-ledi-2023.html>
199. U.S. Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov/>
200. Lanahan L., Joshi A.M., Johnson E. Do public R&D subsidies produce jobs? Evidence from the SBIR/STTR program. *Research Policy*. 2021. Vol. 50, No. 7. Article 104286. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2021.104286>
201. National Institute of Standards and Technology. NIST Cybersecurity Framework 2.0 for Small Business. URL: <https://www.nist.gov/itl/smallbusinesscyber/nist-cybersecurity-framework-0>

202. Костюкевич Б. Міжнародний досвід інституційної підтримки малого бізнесу та його адаптація в українських реаліях. *Молодий вчений*. 2025. № 5 (136). DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-5-136-24>
203. Ukraine-Moldova American Enterprise Fund. The Foundation for Support of Reforms and Ukraine-Moldova American Enterprise Fund Provide Microgrants for SMEs in Ukraine. URL: <https://umaef.org/medias/the-foundation-for-support-of-reforms-and-ukraine-moldova-american-enterprise-fund-provide-microgrants-for-smes-in-ukraine/>
204. Варналій З.С., Дрига С.Г., Тарангул Л.Л. Мікrokредитування малого підприємництва. Ірпінь: НУДПСУ, 2008. 144 с.
205. Центр економічної стратегії. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
206. Національний банк України. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2024 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2024-rotsi>
207. Onyshchenko S., Hlushko A., Maslii O., Skryl V. Risks and threats to economic security of enterprises in the construction industry under pandemic conditions. *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2021. Vol. 181. P. 711–724. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-85043-2_66
208. Національний банк України. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції в березні 2026 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-berezni-2026-roku>
209. Варналій З.С., Бондаренко С.М. Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Економічний вісник університету*. 2023. № 56. С. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-106-113>
210. Червінська Л., Каліна І., Червінська Т., Сафонов Ю., Ліщенко А., Шуляр Н. Вимушена міграція в умовах війни: виклики, фінансово-економічні

ризиками, на шляху розв'язання проблем. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2024. № 2 (55). С. 531–545. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4331>

211. Кулик В. Цифрові загрози у бізнес-середовищі у контексті цілей сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.3>

212. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37%. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyovala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zroslo-na-37>

213. Nayak P., Sufiyan M., Monisha N.S., Bhaskar M.G., Raju M. Review Paper on Cyber Security and Types of Cyber Attacks. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology*. 2022. Vol. 2, Issue 1. P. 732–735.

214. IBM. Cost of a data breach 2024: Financial industry. URL: <https://www.ibm.com/think/insights/cost-of-a-data-breach-2024-financial-industry>

215. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Російська агресія вже спричинила екологічні руйнування в Україні більше 6 трлн гривень. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/6fab61dd-28e9-4b18-8b22-ef06f10498a2?lang=uk-UA&title=EkologichniRuinuvanniaVUkraini>

216. Європейський зелений курс і кліматична політика України: аналітична доповідь / С.П. Іванюта, Л.М. Якушенко; за заг. ред. А.Ю. Сменковського. Київ: НІСД, 2022. 95 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>

217. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни: експертно-аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2024. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08>

218. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації. Конкурентні стратегії безпеки розвитку

України у глобальному середовищі: монографія / за заг. ред. А.І. Мокія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. С. 21–95.

219. Dmytrenko A. Information space of controlling information in the context of joint activities: economic security aspect. *Economics and Region*. 2023. № 3 (90). С. 120–125. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.3\(90\).3037](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.3(90).3037)

220. Horal L., Onyshchenko S., Korniyenko A., Dub S., Yermak H., Hryniv P. Ways in Which TQM, SCM Methods, and Operational Prowess Affect Company Performance. *Studies in Systems, Decision and Control*. 2024. No. 515. P. 405–413. DOI: <https://www.springerprofessional.de/en/ways-in-which-tqm-scm-methods-and-operational-prowess-affect-com/26750540>

221. Єрмак Г.І. Трансформація системи економічної безпеки бізнесу в умовах воєнних загроз та кіберризиків. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій*: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 05 червня 2025 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 170–171 (387 с.).

222. Варналій З.С., Панасюк О.В. Деретулювання економіки як чинник зміцнення економічної безпеки України. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1–2. С. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_8

223. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (деретуляція) : Закон України від 12.02.2015 № 191-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19>

224. Що змінилось для бізнесу: підсумки деретуляції в Україні та світі за 6 місяців 2026 року. URL: <https://censor.net/r4010201>

225. Жаліло Я.А., Снігова О.Ю. Стратегування регіонального розвитку у формуванні поствоєнного економічного ландшафту регіонів України. *Український географічний журнал*. 2025. № 4 (132). С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.04.003>

226. Онищенко С., Ківшик О., Єрмак Г. Деретуляція підприємницької діяльності як базис підтримки та відновлення національної економіки України. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2022. № 4. С. 124–132. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-16>

227. Єрмак Г.І. Державна політика формування сприятливого бізнес-середовища в Україні в умовах викликів та загроз. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2-3 березня 2023 р.: Дніпро : ДДАЕУ, 2023. С. 141–143 (291 с.).

228. Глушко А.Д. Деретуляція бізнес-середовища в Україні в умовах воєнного стану. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 29 вересня 2022 р. Полтава : НУПП, 2022. С. 24–27.

229. Єрмак Г.І. Формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища України в умовах воєнних викликів. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 27 листопада 2025 р. Полтава: НУПП, 2025. С. 66–67 (217 с.).

230. Onyshchenko S. Entrepreneurship economic security under current conditions. *Економіка і регіон*. 2018. № 4. С. 31–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2018_4_6

231. Hlushko A., Laktionov O., Yanko A., Isaiev O. Models for industry differentiation in decision-making systems with an application to the Ukrainian economy. *Radioelectronic and Computer Systems*. 2025. № 3. P. 37–52. DOI: <https://doi.org/10.32620/reks.2025.3.03>

232. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 1. С. 46–53. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/976>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Концептуальні підходи до трактування поняття «економічна безпека бізнесу»

№	Автор	Визначення змісту поняття «економічна безпека бізнесу»
1	2	3
Захисний підхід		
1.	Ареф'єва О.	Економічна безпека підприємства розглядається як інтегральний стан суб'єкта господарювання, що забезпечує можливість реалізації обраної стратегії функціонування та розвитку в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх чинників [1].
2.	Зацеркляний М., Мельников О.	Економічна безпека бізнесу визначається як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих і непрямих економічних загроз, зумовлених як внутрішніми чинниками, так і несприятливим зовнішнім середовищем, зокрема неефективною державною політикою [2].
3.	Берлач А.	Економічна безпека бізнесу розглядається як стан стабільної діяльності, за якого забезпечується реалізація цілей бізнесу, досягнення прибутковості та захист від внутрішніх і зовнішніх загроз [3].
4.	Небава М., Міронова Ю.	Економічна безпека підприємства визначається як захист його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність своєчасно усувати загрози або пристосовуватися до умов, що не спричиняють деструктивних наслідків для функціонування підприємства. У контексті бізнесу це підкреслює не лише захисну, а й адаптаційну природу економічної безпеки [4].
Системно-функціональний підхід		
5.	Варналій З.	Економічна безпека підприємництва розглядається як стан системи регулювання та рівень розвитку підприємництва, за якого забезпечуються гарантії захищеності життєво важливих інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та підприємництва загалом від внутрішніх і зовнішніх загроз [5].
6.	Васильців Т., Пасічник М.	Економічна безпека бізнесу розкривається через ефективне використання ресурсів суб'єкта господарювання, спрямоване на запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування його основних елементів [6].
7.	Корецький Б.	Економічна безпека бізнесу розглядається як стан його потенціалу, що забезпечує збалансований і безперервний розвиток, ефективне використання наявних ресурсів і можливостей за умови своєчасного попередження внутрішніх та зовнішніх негативних проявів і загроз [7].
8.	Ілляшенко О.	Економічна безпека бізнесу трактується як стан ефективного використання ресурсів і ринкових можливостей, що дає змогу уникати внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток бізнесу на ринку відповідно до його місії [8].

Продовження табл. А.1

1	2	3
9.	Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О.	Економічна безпека підприємства розглядається як міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів зовнішнього середовища. Для економічної безпеки бізнесу цей підхід є важливим, оскільки переносить акцент із простого захисту від загроз на узгодження інтересів бізнесу, держави, партнерів, споживачів та інших стейкхолдерів [9].
10.	Іванюк Б.	Економічна безпека бізнесу трактується як сукупність умов функціонування суб'єкта господарювання, що забезпечують стабільний розвиток бізнесу, ефективне використання ресурсів і підприємницьких можливостей, гармонізацію інтересів та захист від внутрішніх і зовнішніх загроз [10].

Джерело: систематизовано автором за вказаними даними

Додаток Б

Таблиця Б.1

Динаміка показників Worldwide Governance Indicators для України, 2015–2024 рр.*

Роки	Участь громадян і підзвітність (Voice and Accountability)	Політична стабільність (Political Stability)	Ефективність уряду (Government Effectiveness)	Якість регулювання (Regulatory Quality)	Верховенство права (Rule of Law)	Контроль корупції (Control of Corruption)
2015	54,10	35,04	40,57	45,13	44,92	26,33
2016	54,58	38,04	41,31	46,62	45,86	27,31
2017	54,34	39,44	42,38	47,74	46,50	28,78
2018	52,87	40,00	42,83	47,79	46,27	27,46
2019	54,20	41,38	43,35	48,00	47,00	31,17
2020	55,35	43,51	43,15	47,76	46,47	32,09
2021	55,01	43,03	43,21	47,75	46,64	32,50
2022	51,75	27,11	39,72	46,34	43,38	32,37
2023	53,81	44,94	43,56	48,47	45,16	31,97
2024	54,91	58,51	39,70	50,12	44,57	34,24

Джерело: складено автором за даними [81]

Примітки.

*Показники подано за методологією Worldwide Governance Indicators Світового банку [82]. Значення наведено за шкалою Governance score 0–100, де вищий бал відповідає вищому рівню відповідного виміру врядування.

Таблиця Б.2

Динаміка позицій України у рейтингу Індексу сприйняття корупції (CPI) у 2015–2025 рр.

Роки	Бали CPI (0–100)	Місце України	Кількість країн у рейтингу	Рейтинговий процентиль, % (100 = найкраще)*
2015	27	130	168	23,2
2016	29	131	176	26,1
2017	30	130	180	28,3
2018	32	120	180	33,9
2019	30	126	180	30,6
2020	33	117	180	35,6
2021	32	122	180	32,8
2022	33	116	180	36,1
2023	36	104	180	42,8
2024	35	105	180	42,2
2025	36	104	182	43,4

Джерело: складено автором за даними [84, 85]

Примітки.

* Розрахунок рейтингового процентиля обумовлений необхідністю забезпечення порівнюваності позицій України з урахуванням зміни кількості країн, охоплених рейтингом CPI за досліджуваний період. Рейтинговий процентиль розрахований автором та не є офіційним показником Transparency International, а використовується в дослідженні як допоміжний аналітичний індикатор для візуалізації динаміки відносного положення України у глобальному антикорупційному середовищі.

Таблиця Б.3

Динаміка позицій України у рейтингу Міжнародного індексу захисту прав власності (IPRI) у 2015–2025 рр.

Роки	Бали IPRI (0–10)	Зміна, +/-	Місце в глобальному рейтингу*	Кількість країн у рейтингу	Місце в регіональному рейтингу**
2015	3,926	-0,374	105	129	21
2016	3,933	+0,007	113	128	24
2017	3,424	-0,509	123	127	24
2018	4,282	+0,858	110	125	23
2019	4,432	+0,150	109	129	23
2020	4,466	+0,034	105	129	22
2021	4,453	-0,013	105	129	25
2022	3,980	-0,473	105	129	25
2023	4,011	+0,031	100	125	23
2024	3,820	-0,191	102	125	23
2025	3,504	-0,316	104	126	24

Джерело: складено автором за даними [86]

Примітки.

* Місце в глобальному рейтингу відображає місце України серед усіх країн, охоплених щорічним дослідженням.

** Місце в регіональному рейтингу показує позицію України в межах регіону Центральної та Східної Європи й Центральної Азії.

Таблиця Б.4

Динаміка позицій України у рейтингу Глобальний інноваційного індексу (GII) у 2015–2025 рр.

Роки	ГІІ, місце в рейтингу*	Кількість країн / економік у рейтингу	Інноваційні ресурси (Innovation Inputs)**	Інноваційні результати (Innovation Outputs)**	Інституції (Institutions)	Людський капітал і дослідження (Human capital and research)	Інфраструктура (Infrastructure)	Розвиненість ринку (Market sophistication)	Розвиненість бізнесу (Business sophistication)	Результати знань і технологій (Knowledge and technology outputs)	Креативні результати (Creative outputs)
2015	64	141	–	–	98	36	112	89	78	34	75
2016	56	128	–	–	101	40	99	75	73	33	58
2017	50	127	77	40	101	41	90	81	51	32	49
2018	43	126	75	35	107	43	89	89	46	27	45
2019	47	129	82	36	96	51	97	90	47	28	42
2020	45	131	71	37	93	39	94	99	54	25	44
2021	49	132	76	37	91	44	94	88	53	33	48
2022	57	132	75	48	97	49	82	102	48	36	63
2023	55	132	78	42	100	47	77	104	48	45	37
2024	60	133	78	54	107	54	82	85	45	34	68
2025	66	139	80	54	108	65	75	85	56	47	67

Джерело: складено автором за даними [87]

Примітки.

* Менше значення рейтингової позиції означає кращий результат.

** Позначка «–» означає, що в наявних офіційних даних профілю України за відповідний рік не подано зіставних позицій за субіндексами Innovation Inputs та Innovation Outputs у форматі, який використовується у звітах WIPO з 2017 р.

Таблиця Б.5

Динаміка позицій України у рейтингу Індексу ефективності логістики (LPI) за складовими у 2016, 2018 та 2023 роках*

Рік	Кількість країн у рейтингу	Загальний показник LPI (Overall Score), місце / бал	Митниця (Customs), місце / бал	Інфраструктура (Infrastructure), місце / бал	Міжнародні перевезення (International Shipments), місце / бал	Якість логістичних послуг (Logistics quality and competence), місце / бал	Відстеження вантажів (Tracking and tracing), місце / бал	Своєчасність (Timeliness), місце / бал
2016	160	80 / 2,74	116 / 2,30	84 / 2,49	95 / 2,59	95 / 2,55	61 / 2,96	54 / 3,51
2018	160	66 / 2,83	89 / 2,49	119 / 2,22	68 / 2,83	61 / 2,84	52 / 3,11	56 / 3,42
2023	138	79 / 2,70	90 / 2,40	89 / 2,40	75 / 2,80	92 / 2,60	94 / 2,60	76 / 3,10

Джерело: складено автором за даними [89–92]

Примітки.

* Бал LPI наведено за шкалою 1–5, де більше значення означає кращу логістичну ефективність; нижче рейтингове місце означає кращий результат.

Таблиця Б.6

Динаміка Індексу очікувань ділової активності (ВАЕІ) в Україні, липень 2019 р. – грудень 2025 р.

Рік	Квартал	Місяць	ІОДА / ВАЕІ, пунктів	Нейтральний рівень*	Відхилення від нейтрального рівня, в.п.	Місячна зміна, в.п.	Зміна до відповідного місяця попереднього року, в.п.	Стан очікувань бізнесу
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2019	III кв.	липень	52,2	50,0	2,2		–	позитивні очікування
2019	III кв.	серпень	54,7	50,0	4,7	2,5	–	позитивні очікування
2019	III кв.	вересень	56,8	50,0	6,8	2,1	–	позитивні очікування
2019	IV кв.	жовтень	52,5	50,0	2,5	-4,3	–	позитивні очікування
2019	IV кв.	листопад	49,3	50,0	-0,7	-3,2	–	негативні очікування
2019	IV кв.	грудень	48,6	50,0	-1,4	-0,7	–	негативні очікування
2020	I кв.	січень	40,7	50,0	-9,3	-7,9	–	негативні очікування
2020	I кв.	лютий	51,4	50,0	1,4	10,7	–	позитивні очікування
2020	I кв.	березень	44,7	50,0	-5,3	-6,7	–	негативні очікування
2020	II кв.	квітень	28,9	50,0	-21,1	-15,8	–	негативні очікування
2020	II кв.	травень	35,9	50,0	-14,1	7,0	–	негативні очікування
2020	II кв.	червень	45,5	50,0	-4,5	9,6	–	негативні очікування
2020	III кв.	липень	46,9	50,0	-3,1	1,4	-5,3	негативні очікування
2020	III кв.	серпень	47,9	50,0	-2,1	1,0	-6,8	негативні очікування
2020	III кв.	вересень	49,4	50,0	-0,6	1,5	-7,4	негативні очікування
2020	IV кв.	жовтень	47,8	50,0	-2,2	-1,6	-4,7	негативні очікування
2020	IV кв.	листопад	43,4	50,0	-6,6	-4,4	-5,9	негативні очікування
2020	IV кв.	грудень	45,5	50,0	-4,5	2,1	-3,1	негативні очікування
2021	I кв.	січень	37,6	50,0	-12,4	-7,9	-3,1	негативні очікування
2021	I кв.	лютий	48,8	50,0	-1,2	11,2	-2,6	негативні очікування
2021	I кв.	березень	51,4	50,0	1,4	2,6	6,7	позитивні очікування
2021	II кв.	квітень	46,9	50,0	-3,1	-4,5	18,0	негативні очікування
2021	II кв.	травень	50,5	50,0	0,5	3,6	14,6	позитивні очікування
2021	II кв.	червень	51,6	50,0	1,6	1,1	6,1	позитивні очікування
2021	III кв.	липень	50,8	50,0	0,8	-0,8	3,9	позитивні очікування

Продовження табл. Б.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
2021	III кв.	серпень	53,4	50,0	3,4	2,6	5,5	позитивні очікування	
2021	III кв.	вересень	53,1	50,0	3,1	-0,3	3,7	позитивні очікування	
2021	IV кв.	жовтень	51,4	50,0	1,4	-1,7	3,6	позитивні очікування	
2021	IV кв.	листопад	49,8	50,0	-0,2	-1,6	6,4	негативні очікування	
2021	IV кв.	грудень	48,6	50,0	-1,4	-1,2	3,1	негативні очікування	
2022	I кв.	січень	40,5	50,0	-9,5	-8,1	2,9	негативні очікування	
2022	I кв.	лютий	47,6	50,0	-2,4	7,1	-1,2	негативні очікування	
2022	I кв.	березень	опитування не проводилося						
2022	II кв.	квітень	опитування не проводилося						
2022	II кв.	травень	опитування не проводилося						
2022	II кв.	червень	41,3	50,0	-8,7		-10,3	негативні очікування	
2022	III кв.	липень	43,6	50,0	-6,4	2,3	-7,2	негативні очікування	
2022	III кв.	серпень	44,1	50,0	-5,9	0,5	-9,3	негативні очікування	
2022	III кв.	вересень	46,1	50,0	-3,9	2,0	-7,0	негативні очікування	
2022	IV кв.	жовтень	44,9	50,0	-5,1	-1,2	-6,5	негативні очікування	
2022	IV кв.	листопад	42,7	50,0	-7,3	-2,2	-7,1	негативні очікування	
2022	IV кв.	грудень	42,1	50,0	-7,9	-0,6	-6,5	негативні очікування	
2023	I кв.	січень	37,5	50,0	-12,5	-4,6	-3,0	негативні очікування	
2023	I кв.	лютий	45,0	50,0	-5,0	7,5	-2,6	негативні очікування	
2023	I кв.	березень	49,5	50,0	-0,5	4,5	-	негативні очікування	
2023	II кв.	квітень	51,5	50,0	1,5	2,0	-	позитивні очікування	
2023	II кв.	травень	50,5	50,0	0,5	-1,0	-	позитивні очікування	
2023	II кв.	червень	50,8	50,0	0,8	0,3	9,5	позитивні очікування	
2023	III кв.	липень	48,8	50,0	-1,2	-2,0	5,2	негативні очікування	
2023	III кв.	серпень	49,3	50,0	-0,7	0,5	5,2	негативні очікування	
2023	III кв.	вересень	50,1	50,0	0,1	0,8	4,0	позитивні очікування	
2023	IV кв.	жовтень	49,6	50,0	-0,4	-0,5	4,7	негативні очікування	
2023	IV кв.	листопад	49,1	50,0	-0,9	-0,5	6,4	негативні очікування	
2023	IV кв.	грудень	45,7	50,0	-4,3	-3,4	3,6	негативні очікування	

Продовження табл. Б.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2024	I кв.	січень	41,0	50,0	-9,0	-4,7	3,5	негативні очікування
2024	I кв.	лютий	47,5	50,0	-2,5	6,5	2,5	негативні очікування
2024	I кв.	березень	52,0	50,0	2,0	4,5	2,5	позитивні очікування
2024	II кв.	квітень	52,3	50,0	2,3	0,3	0,8	позитивні очікування
2024	II кв.	травень	48,0	50,0	-2,0	-4,3	-2,5	негативні очікування
2024	II кв.	червень	43,6	50,0	-6,4	-4,4	-7,2	негативні очікування
2024	III кв.	липень	44,4	50,0	-5,6	0,8	-4,4	негативні очікування
2024	III кв.	серпень	48,4	50,0	-1,6	4,0	-0,9	негативні очікування
2024	III кв.	вересень	48,7	50,0	-1,3	0,3	-1,4	негативні очікування
2024	IV кв.	жовтень	49,4	50,0	-0,6	0,7	-0,2	негативні очікування
2024	IV кв.	листопад	47,2	50,0	-2,8	-2,2	-1,9	негативні очікування
2024	IV кв.	грудень	45,9	50,0	-4,1	-1,3	0,2	негативні очікування
2025	I кв.	січень	41,0	50,0	-9,0	-4,9	0,0	негативні очікування
2025	I кв.	лютий	46,9	50,0	-3,1	5,9	-0,6	негативні очікування
2025	I кв.	березень	51,8	50,0	1,8	4,9	-0,2	позитивні очікування
2025	II кв.	квітень	49,4	50,0	-0,6	-2,4	-2,9	негативні очікування
2025	II кв.	травень	50,8	50,0	0,8	1,4	2,8	позитивні очікування
2025	II кв.	червень	50,0	50,0	0,0	-0,8	6,4	нейтральні очікування
2025	III кв.	липень	48,3	50,0	-1,7	-1,7	3,9	негативні очікування
2025	III кв.	серпень	49,0	50,0	-1,0	0,7	0,6	негативні очікування
2025	III кв.	вересень	50,4	50,0	0,4	1,4	1,7	позитивні очікування
2025	IV кв.	жовтень	50,3	50,0	0,3	-0,1	0,9	позитивні очікування
2025	IV кв.	листопад	49,4	50,0	-0,6	-0,9	2,2	негативні очікування
2025	IV кв.	грудень	49,2	50,0	-0,8	-0,2	3,3	негативні очікування

Джерело: складено автором за даними [94, 95]

Примітки.

* Нейтральний рівень індексу становить 50 пунктів; значення вище 50 пунктів свідчать про позитивні очікування бізнесу, нижче 50 пунктів – про негативні.

Таблиця Б.7

Аналітичне узагальнення динаміки Індексу очікувань ділової активності (ВАЕІ) в Україні у 2019–2025 рр.

Рік	Кількість спостережень	Середньорічне значення ВАЕІ, пунктів	Мінімальне значення ВАЕІ, пунктів	Максимальне значення ВАЕІ, пунктів	Кількість місяців із позитивними очікуваннями (>50 пунктів)	Частка місяців із позитивними очікуваннями, %	Середньорічне відхилення від нейтрального рівня 50 пунктів, в.п.	Стандартне відхилення ВАЕІ, пунктів
2019	6	52,4	48,6	56,8	4,0	66,7	2,4	3,1
2020	12	44,0	28,9	51,4	1,0	8,3	-6,0	6,3
2021	12	49,5	37,6	53,4	7,0	58,3	-0,5	4,2
2022	9	43,7	40,5	47,6	0,0	0,0	-6,3	2,3
2023	12	48,1	37,5	51,5	4,0	33,3	-1,9	3,9
2024	12	47,4	41,0	52,3	2,0	16,7	-2,6	3,3
2025	12	48,9	41,0	51,8	4,0	33,3	-1,1	2,8

Джерело: розраховано автором за даними [94, 95]

Таблиця Б.8

Динаміка Індексу активності бізнесу (UBI) в Україні у 2020–2025 рр.

Період дослідження	Значення UBI, пунктів (0–100)	Відхилення від нейтрального рівня 50 пунктів, в.п.	Зміна до попередньої хвили, в.п.
Жовтень 2020	39,0	-11,0	–
Листопад 2020	34,5	-15,5	-4,5
Грудень 2020	33,8	-16,2	-0,7
Березень 2021	43,8	-6,2	+10,0
Червень 2021	49,0	-1,0	+5,2
Жовтень 2021	53,2	+3,2	+4,2
Січень 2022	49,8	-0,2	-3,4
Травень 2022	33,8	-16,2	-16,0
Червень 2022	22,7	-27,3	-11,1
Липень 2022	25,0	-25,0	+2,3
Вересень 2022	33,9	-16,1	+8,9
Листопад 2022	30,0	-20,0	-3,9
Січень 2023	30,8	-19,2	+0,8
Квітень 2023	34,0	-16,0	+3,2
Червень 2023	35,3	-14,7	+1,3
Серпень 2023	38,2	-11,8	+2,9
Листопад 2023	36,3	-13,7	-1,9
Грудень 2023	36,3	-13,7	0,0
Березень 2024	38,1	-11,9	+1,8
Травень 2024	43,7	-6,3	+5,6
Серпень 2024	39,9	-10,1	-3,8
Грудень 2024	36,9	-13,1	-3,0
Березень 2025	38,6	-11,4	+1,7
Липень 2025	36,1	-13,9	-2,5
Вересень 2025	37,9	-12,1	+1,8
Грудень 2025	36,8	-13,2	-1,1

Джерело: розраховано автором за даними [96]

Таблиця Б.9

Динаміка індексу «Барометр бізнесу» України у 2023–2025 рр.

Період	Значення індексу, пунктів	Нейтральний рівень*	Відхилення від нейтрального рівня, в.п.	Зміна до попереднього періоду, в.п.	Середнє значення індексу	Мінімальне значення індексу	Максимальне значення індексу
1	2	3	4	5	6	7	8
Жовтень 2023	44,7	50	-5,3	–	44,8	44,4	45,3
Листопад 2023	45,3	50	-4,7	+0,6			
Грудень 2023	44,4	50	-5,6	-0,9			
Січень 2024	40,4	50	-9,6	-4,0	41,7	39,0	45,8
Лютий 2024	43,7	50	-6,3	+3,3			
Березень 2024	45,8	50	-4,2	+2,1			
Квітень 2024	44,6	50	-5,4	-1,2			
Травень 2024	43,3	50	-6,7	-1,3			
Червень 2024	40,5	50	-9,5	-2,8			
Липень 2024	40,0	50	-10,0	-0,5			
Серпень 2024	40,8	50	-9,2	+0,8			
Вересень 2024	42,5	50	-7,5	+1,7			
Жовтень 2024	40,3	50	-9,7	-2,2			
Листопад 2024	39,4	50	-10,6	-0,9			
Грудень 2024	39,0	50	-11,0	-0,4			
Січень 2025	41,9	50	-8,1	+2,9			
Лютий 2025	-14,7	0	-14,7	–	-10,3	-14,7	-6,8
Березень 2025	-9,7	0	-9,7	+5,0			
Квітень 2025	-11,6	0	-11,6	-1,9			
Травень 2025	-10,9	0	-10,9	+0,7			
Червень 2025	-13,9	0	-13,9	-3,0			
Липень 2025	-12,4	0	-12,4	+1,5			
Серпень 2025	-9,5	0	-9,5	+2,9			
Вересень 2025	-6,8	0	-6,8	+2,7			

Продовження табл. Б.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Жовтень 2025	-8,8	0	-8,8	-2,0			
Листопад 2025	-7,9	0	-7,9	+0,9			
Грудень 2025	-7,3	0	-7,3	+0,6			

Джерело: розраховано автором за даними [98]

Примітки.

* З лютого 2025 р. у звітах Торгово-промислової палати України застосовується оновлена шкала інтерпретації індексу «Барометр бізнесу», де нейтральним рівнем є 0. Значення вище 0 свідчить про зростання або розширення ділової активності порівняно з попереднім місяцем, значення нижче 0 – про скорочення, а 0 – про відсутність змін. У зв'язку з цим динаміку 2023–січня 2025 рр. і показники, починаючи з лютого 2025 р., доцільно аналізувати як два методично відмінні періоди.

Додаток В

Таблиця В.1

Система індикаторів оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Група індикаторів	Індикатор	Аналітичний зміст індикатора	Значення в методиці оцінювання	Напрямок впливу
1	2	3	4	5
Індикатори інституційно-економічного середовища	Worldwide Governance Indicators (WGI)	Характеризує якість державного управління, політичну стабільність, ефективність уряду, якість регулювання, верховенство права, контроль корупції	Визначає інституційну спроможність держави формувати стабільне, передбачуване та безпечне середовище для функціонування бізнесу	Стимулятор
	Corruption Perceptions Index (CPI)	Визначає рівень сприйняття корупції у публічному секторі	Дозволяє оцінити рівень корупційних ризиків, адміністративного тиску, неформальних витрат та рівень довіри бізнесу до державних інституцій	Стимулятор
	International Property Rights Index (IPRI)	Відображає стан правового середовища, захищеність фізичної та інтелектуальної власності	Характеризує державні гарантії збереження активів, інвестицій, майнових прав і результатів інноваційної діяльності суб'єктів господарювання	Стимулятор
	Global Innovation Index (GII)	Характеризує інноваційний потенціал, технологічну спроможність, розвиток знань, інфраструктури та бізнес-середовища	Дозволяє оцінити результативність державної політики у сфері формування інноваційного середовища, розвитку науково-технологічного потенціалу, підтримки інноваційної активності бізнесу та створення передумов для технологічної модернізації	Дестимулятор
	Logistics Performance Index (LPI)	Характеризує якість логістичної інфраструктури, ефективність митних процедур, міжнародних перевезень, відстеження вантажів і своєчасність поставок	Відображає ефективність державної політики щодо розвитку логістичної інфраструктури, митного адміністрування, транспортної спроможності та міжнародної торговельної взаємодії	Стимулятор

Продовження табл. В.1

1	2	3	4	5
Індикатори бізнес- активності та ділових очікувань	Індекс очікувань ділової активності (BAEI)	Характеризує короткострокові очікування підприємств щодо зміни обсягів виробництва, попиту, зайнятості, цінової динаміки та загальної ділової активності	Дозволяє врахувати поточне сприйняття бізнесом економічної ситуації, регуляторних та безпекових умов, ризиків і перспектив господарської діяльності	Стимулятор
	Індекс активності бізнесу (UBI)	Відображає поточний стан підприємницької активності, ділові настрої, рівень адаптації бізнесу та очікування щодо подальшого розвитку	Характеризує фактичну реакцію підприємницького сектору на зміну економічного, інституційного та безпекового середовища	Стимулятор

Джерело: складено автором

Додаток Г

Таблиця Г.1

Макет матриці спостережень (вхідних даних) для оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Рік	WGI	CPI	IPRI	GII	LPI	BAEI	UBI
2015	X _{1,2015}	X _{2,2015}	X _{3,2015}	X _{4,2015}	X _{5,2015}	–	–
2016	X _{1,2016}	X _{2,2016}	X _{3,2016}	X _{4,2016}	X _{5,2016}	–	–
2017	X _{1,2017}	X _{2,2017}	X _{3,2017}	X _{4,2017}	X _{5,2017}	–	–
2018	X _{1,2018}	X _{2,2018}	X _{3,2018}	X _{4,2018}	X _{5,2018}	–	–
2019	X _{1,2019}	X _{2,2019}	X _{3,2019}	X _{4,2019}	X _{5,2019}	X _{6,2019}	–
2020	X _{1,2020}	X _{2,2020}	X _{3,2020}	X _{4,2020}	X _{5,2020}	X _{6,2020}	X _{7,2020}
2021	X _{1,2021}	X _{2,2021}	X _{3,2021}	X _{4,2021}	X _{5,2021}	X _{6,2021}	X _{7,2021}
2022	X _{1,2022}	X _{2,2022}	X _{3,2022}	X _{4,2022}	X _{5,2022}	X _{6,2022}	X _{7,2022}
2023	X _{1,2023}	X _{2,2023}	X _{3,2023}	X _{4,2023}	X _{5,2023}	X _{6,2023}	X _{7,2023}
2024	X _{1,2024}	X _{2,2024}	X _{3,2024}	X _{4,2024}	X _{5,2024}	X _{6,2024}	X _{7,2024}
2025	X _{1,2025}	X _{2,2025}	X _{3,2025}	X _{4,2025}	X _{5,2025}	X _{6,2025}	X _{7,2025}

Джерело: складено автором

Таблиця Г.2

Матриця спостережень (вхідних даних) для оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Рік	Агрегований WGI, бали 0–100	CPI, бали 0–100	IPRI, бали 0–10	ГІІ, місце України в рейтингу	LPI, загальний бал 1–5	БАЕІ, середньорічне значення, пунктів	УБІ, середньорічне значення, пунктів
2015	41,02	27	3,926	64	–	–	–
2016	42,29	29	3,933	56	2,74	–	–
2017	43,20	30	3,424	50	–	–	–
2018	42,87	32	4,282	43	2,83	–	–
2019	44,18	30	4,432	47	–	52,4	–
2020	44,72	33	4,466	45	–	44,0	35,77
2021	44,69	32	4,453	49	–	49,5	48,67
2022	40,11	33	3,980	57	–	43,7	32,53
2023	44,65	36	4,011	55	2,70	48,1	35,15
2024	47,01	35	3,820	60	–	47,4	39,65
2025	–	36	3,504	66	–	48,9	37,35

Джерело: складено автором

Додаток Д

Таблиця Д.1

Уніфікована матриця спостережень (вхідних даних) для оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Рік	WGI	CPI	IPRI	ГП	LPI	BAEI	UBI
2015	41,020	27	3,926	64	2,740	–	–
2016	42,290	29	3,933	56	2,740	–	–
2017	43,200	30	3,424	50	2,785	–	–
2018	42,870	32	4,282	43	2,830	–	–
2019	44,180	30	4,432	47	2,804	52,400	–
2020	44,720	33	4,466	45	2,778	44,000	35,770
2021	44,690	32	4,453	49	2,752	49,500	48,670
2022	40,110	33	3,980	57	2,726	43,700	32,530
2023	44,650	36	4,011	55	2,700	48,100	35,150
2024	47,010	35	3,820	60	2,700	47,400	39,650
2025	47,010	36	3,504	66	2,700	48,900	37,350

Джерело: складено автором

Додаток Е

Таблиця Е.1

Нормовані (стандартизовані) значення індикаторів для оцінювання впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Рік	WGI	CPI	IPRI	ГП	LPI	BAEI*	UBI
2015	0,132	0,000	0,482	0,087	0,308	–	–
2016	0,316	0,222	0,489	0,435	0,308	–	–
2017	0,448	0,333	0,000	0,696	0,654	–	–
2018	0,400	0,556	0,823	1,000	1,000	–	–
2019	0,590	0,333	0,967	0,826	0,800	–	–
2020	0,668	0,667	1,000	0,913	0,600	0,4400	0,3577
2021	0,664	0,556	0,988	0,739	0,400	0,4950	0,4867
2022	0,000	0,667	0,534	0,391	0,200	0,4370	0,3253
2023	0,658	1,000	0,563	0,478	0,000	0,4810	0,3515
2024	1,000	0,889	0,380	0,261	0,000	0,4740	0,3965
2025	1,000	1,000	0,077	0,000	0,000	0,4890	0,3735

Джерело: розраховано автором

Примітки.

* Нормування показників групи індикаторів бізнес-активності та ділових очікувань здійснено за період 2020–2025 рр. Попри наявність значення ВАЕІ за 2019 рік в офіційній статистиці, воно не включається до розрахунку загального інтегрального індексу, оскільки за цей рік відсутнє відповідне значення UBI.

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Матриця експертних оцінок вагомості індикаторів інституційно-економічного середовища

Експерт	WGI	CPI	IPRI	GI	LPI
Експерт 1	9	8	8	5	6
Експерт 2	8	8	9	5	6
Експерт 3	9	7	8	5	6
Експерт 4	8	8	8	6	5
Експерт 5	9	8	9	5	6
Експерт 6	8	7	8	5	6
Експерт 7	9	8	8	6	5
Експерт 8	8	8	9	5	6
Експерт 9	9	7	8	5	6
Експерт 10	8	8	8	5	6
Експерт 11	10	8	9	5	6
Експерт 12	9	9	9	5	6
Експерт 13	9	8	9	6	6
Експерт 14	9	8	8	5	7
Експерт 15	10	8	9	5	6
Експерт 16	9	9	8	5	6
Експерт 17	9	8	9	6	6
Експерт 18	10	8	9	5	7
Експерт 19	9	9	8	5	6
Експерт 20	9	8	9	6	6
Середня експертна оцінка	8,90	8,00	8,50	5,25	6,00
Сума середніх оцінок	36,65	36,65	36,65	36,65	36,65
Ваговий коефіцієнт	0,2428	0,2183	0,2319	0,1432	0,1637

Джерело: складено автором

Таблиця Ж.2

Визначення інтегрального індексу інституційно-економічного середовища за 2015–2025 роки з урахуванням вагових коефіцієнтів

Рік	Нормовані значення індикаторів					Врахування вагових коефіцієнтів					ІІЕЕ
	WGI	CPI	IPRI	GII	LPI	$\alpha_1 \cdot \text{WGI}$	$\alpha_2 \cdot \text{CPI}$	$\alpha_3 \cdot \text{IPRI}$	$\alpha_4 \cdot \text{GII}$	$\alpha_5 \cdot \text{LPI}$	
2015	0,1319	0,0000	0,4818	0,0870	0,3077	0,0320	0,0000	0,1117	0,0125	0,0504	0,2066
2016	0,3159	0,2222	0,4885	0,4348	0,3077	0,0767	0,0485	0,1133	0,0623	0,0504	0,3512
2017	0,4478	0,3333	0,0000	0,6957	0,6538	0,1087	0,0728	0,0000	0,0997	0,1070	0,3882
2018	0,4000	0,5556	0,8234	1,0000	1,0000	0,0971	0,1213	0,1910	0,1432	0,1637	0,7163
2019	0,5899	0,3333	0,9674	0,8261	0,8000	0,1432	0,0728	0,2244	0,1183	0,1310	0,6897
2020	0,6681	0,6667	1,0000	0,9130	0,6000	0,1622	0,1455	0,2319	0,1308	0,0982	0,7687
2021	0,6638	0,5556	0,9875	0,7391	0,4000	0,1612	0,1213	0,2290	0,1059	0,0655	0,6828
2022	0,0000	0,6667	0,5336	0,3913	0,2000	0,0000	0,1455	0,1238	0,0561	0,0327	0,3581
2023	0,6580	1,0000	0,5633	0,4783	0,0000	0,1598	0,2183	0,1307	0,0685	0,0000	0,5772
2024	1,0000	0,8889	0,3800	0,2609	0,0000	0,2428	0,1940	0,0881	0,0374	0,0000	0,5624
2025	1,0000	1,0000	0,0768	0,0000	0,0000	0,2428	0,2183	0,0178	0,0000	0,0000	0,4789

Джерело: розраховано автором

Таблиця Ж.3

Матриця експертних оцінок вагомості індикаторів бізнес-активності й ділових очікувань

Експерт	ВАЕІ	УВІ
Експерт 1	8	9
Експерт 2	8	9
Експерт 3	7	9
Експерт 4	8	8
Експерт 5	8	9
Експерт 6	8	9
Експерт 7	9	9
Експерт 8	8	9
Експерт 9	7	8
Експерт 10	8	9
Експерт 11	8	9
Експерт 12	9	10
Експерт 13	8	9
Експерт 14	8	9
Експерт 15	8	9
Експерт 16	7	8
Експерт 17	8	9
Експерт 18	9	10
Експерт 19	8	9
Експерт 20	8	9
Середня експертна оцінка	8,00	8,95
Сума середніх оцінок	16,95	16,95
Ваговий коефіцієнт	0,4720	0,5280

Джерело: складено автором

Таблиця Ж.4

Визначення інтегрального індексу бізнес-активності й ділових очікувань за 2020–2025 роки з урахуванням вагових коефіцієнтів

Рік	Нормовані значення індикаторів		Врахування вагових коефіцієнтів		ІВА
	ВАЕІ	УВІ	β_1 ВАЕІ	β_2 УВІ	
2020	0,4400	0,3577	0,2077	0,1889	0,3965
2021	0,4950	0,4867	0,2336	0,2570	0,4906
2022	0,4370	0,3253	0,2063	0,1718	0,3780
2023	0,4810	0,3515	0,2270	0,1856	0,4126
2024	0,4740	0,3965	0,2237	0,2094	0,4331
2025	0,4890	0,3735	0,2308	0,1972	0,4280

Джерело: розраховано автором

Таблиця Ж.5

Матриця експертних оцінок вагомості субіндексів інтегрального індексу впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Експерт	Оцінка ІІЕЕ	Оцінка ІВА
Експерт 1	9	6
Експерт 2	9	6
Експерт 3	8	7
Експерт 4	9	6
Експерт 5	9	5
Експерт 6	8	6
Експерт 7	9	6
Експерт 8	10	6
Експерт 9	9	7
Експерт 10	8	5
Експерт 11	10	6
Експерт 12	9	7
Експерт 13	9	6
Експерт 14	10	6
Експерт 15	8	5
Експерт 16	9	6
Експерт 17	10	7
Експерт 18	9	6
Експерт 19	9	6
Експерт 20	8	5
Середня експертна оцінка	8,95	6,00
Сума середніх оцінок	14,95	14,95
Ваговий коефіцієнт	0,5987	0,4013

Джерело: складено автором

Таблиця Ж.6

Розрахунок загального інтегрального індексу впливу державної політики на систему забезпечення економічної безпеки бізнесу

Рік	Часткові індекси		Вагові коефіцієнти		Врахування вагових коефіцієнтів		I _{ESP}	Рівень
	I _{ІЕЕ}	I _{ІВА}	γ ₁	γ ₂	γ ₁ × I _{ІЕЕ}	γ ₂ × I _{ІВА}		
2020	0,7687	0,3965	0,5987	0,4013	0,4602	0,1591	0,6193	Достатній
2021	0,6828	0,4906	0,5987	0,4013	0,4088	0,1969	0,6057	Достатній
2022	0,3581	0,3780	0,5987	0,4013	0,2144	0,1517	0,3661	Низький
2023	0,5772	0,4126	0,5987	0,4013	0,3455	0,1656	0,5111	Середній
2024	0,5624	0,4331	0,5987	0,4013	0,3367	0,1738	0,5105	Середній
2025	0,4789	0,4280	0,5987	0,4013	0,2867	0,1718	0,4585	Середній

Джерело: розраховано автором

Додаток И

Таблиця И.1

Порівняльна характеристика міжнародних моделей державної політики підтримки бізнесу в контексті забезпечення економічної безпеки бізнесу

Країна	Основні інструменти підтримки бізнесу в напрямку зміцнення економічної безпеки	Релевантність для впровадження в Україні	Обмеження імплементації міжнародного досвіду
1	2	3	4
Німеччина	Пільгове кредитування; програми Кредитної установи для відбудови (KfW); гарантійні механізми; підтримка інновацій, експорту, цифровізації, енергоефективності та промислової модернізації	Формування ефективного інституційного забезпечення розвитку бізнесу; забезпечення довгострокового фінансування модернізації малого і середнього бізнесу (МСБ); підтримка інвестиційного відновлення та енергетичного оновлення підприємств	Потребує високого рівня довіри до банківської системи, інституційної спроможності та значних фінансових ресурсів
Польща	Польське агентство розвитку підприємництва (PARP); структурні фонди ЄС; регіональні програми розвитку бізнесу; підтримка інновацій, цифровізації, експорту, підприємницьких навичок та інтеграції МСБ до ланцюгів доданої вартості	Підготовка українських МСБ до участі в програмах ЄС; розвиток регіональних центрів підтримки бізнесу; посилення інституційної спроможності у сфері підприємництва	Польська модель значною мірою базується на повному доступі до фондів ЄС як держави-члена, що наразі недоступно Україні в аналогічному обсязі
Естонія	Е-ідентифікація; е-реєстри; електронна реєстрація бізнесу; цифрові адміністративні послуги; ініціатива підтримки стартап-екосистеми «Стартап Естонія» (Startup Estonia); інструменти кіберстійкості	Цифрова дерегуляція; мінімізація прямого контакту бізнесу з контролюючими органами; зниження корупційних і трансакційних витрат; розвиток захищеної цифрової взаємодії держави й бізнесу	Україна має більший масштаб економіки, складнішу галузеву структуру, вищі воєнні ризики та глибші територіальні диспропорції
Фінляндія	Національне агентство з надзвичайного постачання (National Emergency Supply Agency, NESAs); публічно-приватні платформи готовності; резервування критичних ресурсів; безпека постачання (security of supply); галузеві плани безперервності; захист критичних ланцюгів постачання	Захист критичних ланцюгів постачання; енергетична та логістична стійкість бізнесу; інтеграція підприємств до системи національної економічної безпеки	Потребує високої культури довіри, сталої міжсекторальної координації, розвинених інституцій і тривалої практики публічно-приватної взаємодії

Продовження табл. И.1

1	2	3	4
Ізраїль	Ізраїльське управління інновацій (Israel Innovation Authority); гранти на дослідження і розробки (R&D-гранти); стартап-фонди; технологічні інкубатори; підтримка глибоких технологій (deep-tech), кібербезпеки, оборонно-технологічних і технологій подвійного призначення (dual-use інновацій)	Розвиток оборонно-технологічних стартапів; підтримка кібербезпеки; комерціалізація інновацій; трансформація воєнних викликів у технологічний розвиток	Модель значною мірою орієнтована на високотехнологічний сектор і потребує розвинутого венчурного ринку, високої концентрації досліджень і розробок (R&D) та сильних зв'язків науки, бізнесу й оборонного сектору
США	Адміністрація малого бізнесу (Small Business Administration, SBA); гарантовані кредити; кредити для відновлення після надзвичайних ситуацій (disaster loans); державні контракти; програми підтримки інновацій малого бізнесу та трансферу технологій малого бізнесу (SBIR/STTR); консультативна підтримка; Рамка кібербезпеки Національного інституту стандартів і технологій США (NIST Cybersecurity Framework) та інструменти кібергігієни для малого бізнесу	Інноваційні й оборонно-технологічні закупівлі; підтримка МСП у безпекових технологіях; розвиток малого технологічного бізнесу; запровадження доступних інструментів кіберстійкості	Потребує великого державного ринку закупівель, прозорих процедур контрахтування, розвинутої інноваційної екосистеми та спроможності держави адмініструвати масштабні програми
Велика Британія	Британський бізнес-банк (British Business Bank); позики для започаткування бізнесу (Start Up Loans); консультативні та менторські сервіси; Національна підприємницька мережа (National Enterprise Network); інформаційний портал підтримки бізнесу Північної Ірландії (NI Business Info); програми підтримки стартапів; цифрова торгівля; державно-приватне партнерство; підтримка експорту	Розвиток консультативної інфраструктури для МСП; поєднання фінансування з менторством; підтримка підприємців-початківців; використання цифрової торгівлі для розширення ринків; поглиблення співпраці в межах Угоди про цифрову торгівлю між Україною та Великою Британією	Британська модель функціонує в умовах зрілих фінансових ринків, розвинутої культури підприємництва та високої спроможності бізнес-інституцій; окремі програми мають регіональну специфіку, зокрема інформаційний портал підтримки бізнесу Північної Ірландії (NI Business Info) стосується Північної Ірландії

Продовження табл. И.1

1	2	3	4
Франція	Державний інвестиційний банк Франції (Bpifrance); ініціатива «Французькі технології» (La French Tech); віза для технологічних талантів і підприємців (French Tech Visa); програма підтримки інклюзивного технологічного підприємництва (French Tech Tremplin); підтримка стартапів і підприємств, що масштабуються (scale-up); інструменти залучення іноземних підприємців; програми інклюзивного та жіночого підприємництва	Підтримка інноваційного підприємництва; залучення талантів і технологічних підприємців; розвиток жіночого підприємництва; посилення інклюзивності бізнес-середовища; адаптація окремих інструментів для українських підприємств і стартапів	Французька модель базується на потужній державній інноваційній інфраструктурі, розвиненому ринку стартапів і значних ресурсах Державного інвестиційного банку Франції (Bpifrance); частина інструментів спрямована переважно на технологічний бізнес і залучення талантів до Франції

Джерело: узагальнено автором за даними [147–161]

Додаток К

Довідки про впровадження

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії Єрмак Галини Іванівни

У підкомітеті з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС) та виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин опрацьовані результати досліджень, представлені науковцем дисертаційного дослідження Єрмак Галини Іванівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії щодо державної політики формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні при обґрунтуванні стратегічних напрямів формування безпекоорієнтованого бізнес-середовища в Україні.

Відзначаємо наукову та практичну цінність сформованих методичних засад до формування економічної безпеки бізнесу з урахуванням процесів релокації, що дозволить підвищити ефективність державного регулювання, сприятиме удосконаленню інституційного середовища, а також забезпечить стабільність функціонування суб'єктів господарювання в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Результати дослідження можуть бути використані для розроблення нормативно-правових актів, стратегічних програм розвитку та ініціатив з підтримки підприємництва, зокрема релокованого бізнесу.

**Заступник Голови Комітету-
Голова підкомітету з питань
адаптації законодавства України
до положень права Європейського
Союзу (acquis ЄС) та виконання
міжнародно-правових зобов'язань
України у сфері європейської
інтеграції**

Руслан ГОРБЕНКО

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Горбенко Руслан Олександрович
Сертифікат: 3FAA9288358FEC003040000003F0D2F0025A1DC00
Дійсний до: 12.12.2026 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
105д9/7-2026/82454 від 15.04.2026

2202017

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. Соборності, 45, м.Полтава, 36014, тел. (+38 0532) 56-02-90
E-mail: oda@adm-pl.gov.ua, Web: http://www.adm-pl.gov.ua, код ЄДРПОУ 00022591

14.11.2025 № 9515/1/02-10 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Єрмак Галини Іванівни**

У Полтавській обласній військовій адміністрації було розглянуто результати дисертаційного дослідження Єрмак Галини Іванівни. Підкреслимо високий рівень актуальності та прикладної спрямованості наукової роботи, а також її важливість у контексті сучасних економічних викликів. Запропонований автором механізм дерегуляції бізнес-середовища в Україні включає обґрунтовані заходи щодо спрощення дозвільних процедур, удосконалення регуляторного середовища, зменшення адміністративного тиску на бізнес, а також впровадження прозорих та ефективних інструментів взаємодії між державою та суб'єктами господарювання на основі цифрових технологій.

Результати дисертаційного дослідження Єрмак Галини Іванівни були використані в практичній діяльності Полтавської обласної військової адміністрації під час реалізації регіональних ініціатив, спрямованих на стимулювання розвитку підприємництва, оптимізацію регуляторної політики, підвищення інвестиційної привабливості та формування сприятливого бізнес-клімату.

Т.в.о. начальника Полтавської
обласної військової адміністрації

Володимир КОГУТ

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ПОЛТАВСЬКИЙ ОЛІЙНОЕКСТРАКЦІЙНИЙ
ЗАВОД – КЕРНЕЛ ГРУП»

вул. Решетилівська, 17, м. Полтава, 36007
тел.: (0532) 51-95-55
e-mail: pmez@kernel.ua, сайт: www.kernel.ua

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Єрмак Галини Іванівни у практичну діяльність
ПРАТ «ПОЕЗ-КЕРНЕЛ ГРУП»**

Результати наукового дослідження Єрмак Г.І., присвяченого формуванню системи економічної безпеки бізнесу в Україні в умовах сучасних викликів і загроз, були впроваджені в практичну діяльність ПРАТ «ПОЕЗ-КЕРНЕЛ ГРУП».

У діяльності підприємства використано наукові положення авторського підходу до систематизації загроз економічній безпеці бізнесу, що сприяло підвищенню рівня своєчасності ідентифікації ризиків зовнішнього середовища та обґрунтованості прийняття управлінських рішень у напрямі зміцнення економічної безпеки.

Практичне значення для ПРАТ «ПОЕЗ-КЕРНЕЛ ГРУП» мають також положення щодо формування архітектури стійкості бізнесу як багатоконтурної адаптивної системи. Розроблені Єрмак Г.І. пропозиції були використані при вдосконаленні внутрішніх підходів до антикризового планування, підвищенні адаптивності підприємства до зовнішніх шоків, оптимізації реагування на дестабілізаційні чинники та підтриманні достатнього рівня економічної безпеки.

Головний виконавчий директор

Микола ЗОРИК

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
ФІРМА «СЕРВІСТРАНЗИТ»**

36008, Україна, Полтавська обл., м. Полтава, вул. Каленика Леоніда, буд. 17а
р/р UA8933148900000000260017617 в АТ «Полтава-Банк» МФО 331489
СДРПОУ 23557490
Тел.роб. +380532679191, тел. моб. +380667375985, e-mail: tisa-oi12002@ukr.net

Вих. №17/03-1 від 17.03.2026р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Срмак Галини Іванівни у практичну діяльність
Товариства з обмеженою відповідальністю Фірма «Сервістранзит»**

Результати дисертаційного дослідження Срмак Галини Іванівни були апробовані у практичній діяльності ТОВ Фірма «Сервістранзит» що підтверджує їхню прикладну цінність, обґрунтованість і релевантність для зміцнення економічної безпеки та забезпечення стійкого функціонування підприємств в умовах сучасних викликів.

Висновки, положення та рекомендації, сформульовані в дисертації, характеризуються вагомим науково-теоретичним і практичним значенням. Практична значущість отриманих результатів знайшла відображення в процесі підготовки та обґрунтування управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру, удосконалення механізмів оперативного реагування на зовнішні та внутрішні дестабілізаційні чинники.

Методичні рекомендації автора використовуються ТОВ Фірма «Сервістранзит» як аналітична основа для зниження вразливості підприємства до зовнішніх шоків, оптимізацію ресурсного забезпечення, мінімізацію втрат та збереження операційної ефективності в умовах зростаючої економічної та безпекової турбулентності.

Директор ТОВ Фірма «Сервістранзит»

Володимир Митянський

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»**

просп. Віталія Григасюка, 24, м. Полтава, 36011,
тел./факс (0532) 56 98 94, (0532) 60 87 30 (приймальня), web: www.nupp.edu.ua,
e-mail: rector@nupp.edu.ua, kanc@nupp.edu.ua,
Код ЄДРПОУ 02071100

26 02 20 26 № 01-9/728

На № _____ від ____ 20__

Про впровадження результатів
дисертаційної роботи

ДОВІДКА

Наукові розробки, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Єрмак Галини Іванівни на тему «Державна політика формування системи забезпечення економічної безпеки бізнесу в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка в частині обґрунтування концептуальних засад формування та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки бізнесу, механізмів її реалізації та адаптації до сучасних інтеграційних процесів і глобальних викликів, визначення ключових факторів впливу державного регулювання на стійкість підприємницької діяльності, використовуються в освітньому процесі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», зокрема при викладанні та під час розробки робочих програм і методичних матеріалів з навчальних дисциплін: «Економіка бізнесу», «Управління економічними ризиками» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності, «Економічна безпекологія», «Теорія безпеки соціально-економічних систем», «Державне регулювання економіки в умовах євроінтеграції» для здобувачів третього (наукового) рівня вищої освіти спеціальності.

Проректор з науково-педагогічної
роботи

Богдан КОРОБКО

Директор департаменту забезпечення
якості вищої освіти

Олег МАКСИМЕНКО